Kielineuvonnan kysymykset ja vastaukset

Vertaileva kartoitus Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ja Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen neuvonnoista

Frågor och svar i språkrådgivningen

En jämförande kartläggning av språkrådgivningen i finska vid Institutet för språk och folkminnen och Institutet för de inhemska språken

Kotimaisten kielten keskus
INSTITUTET FÖR DE INHEMSKA SPRÅKEN

Institutet för språk och folkminnen

Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos

Institutet för språk och folkminnen | Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos

Kotimaisten kielten keskus
INSTITUTET FÖR DE INHEMSKA SPRÅKEN

Kielineuvonnan kysymykset ja vastaukset

Vertaileva kartoitus Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ja Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen neuvonnoista

Frågor och svar i språkrådgivningen

En jämförande kartläggning av språkrådgivningen i finska vid Institutet för språk och folkminnen och Institutet för de inhemska språken

Tekijät: Henna Leskelä (Kotus), Tarja Larsson (Isof) & Riitta Korhonen (Kotus)

© Institutet för språk och folkminnen, 2025
© Kotimaisten kielten keskus, 2025

Avdelningen för nationella minoriteter och svenskt teckenspråk
Institutet för språk och folkminnen
Box 20057
104 60 Stockholm
www.isof.se

Kotimaisten kielten keskus
Hakaniemenranta 6
00530 Helsinki
www.kotus.fi

ISBN: 978-91-89767-25-6
ISSN: 2323-3370 (Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 83)

Pysyvä linkki / Permanent länk: urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-2864
Kansi ja taitto / Omslag och sättning: Sandra Dahlberg, Taberg Media Group
Graafinen muotoilu / Grafisk form: Tone Gellerstedt, Isof

Henna Leskelä, Tarja Larsson
& Riitta Korhonen

Kielineuvonnan kysymykset ja vastaukset

Vertaileva kartoitus Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ja Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen neuvonnoista

•

Frågor och svar i språkrådgivningen

En jämförande kartläggning av språkrådgivningen i finska vid Institutet för språk och folkminnen och Institutet för de inhemska språken

Julkaisijat: Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos
& Kotimaisten kielten keskus, 2025

Tiivistelmä

Raportissa esitellään Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen (Isof) ja Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) kielenhuoltajien tekemää vertailevaa kartoitusta suomen kielen neuvontapalveluista. Aineisto on vuodelta 2023. Kartoituksessa selvitettiin esimerkiksi sitä, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä neuvontakysymyksissä ja -vastauksissa on ja mitä nämä piirteet kertovat kielen asemasta enemmistö- ja vähemmistökielenä.

Kartoituksessa ilmeni, että Kotuksen asiakkaat esittävät kysymyksiä enemmän puhelimitse kuin kirjallisesti ja Isofissa päinvastoin. Kotuksesta kysytäänkin paljon yksityiskohtaisia tekstin viimeistelyyn liittyviä oikeinkirjoitus-, kielioppi- ja sanastokysymyksiä ja toivotaan pikaista vastausta. Isofista taas kysytään eniten yhteiskunnallisten termien käännösvastineita ennen kaikkea ruotsista suomeen.

Vastausten osalta selvin ero koskee sävyä: Isofin vastaukset ovat tuttavallisempia kuin Kotuksen. Muilta osin kieliviranomaisten ääni on tyypillistä kielineuvojapuhetta: vastauksissa vedotaan selvyyteen, ymmärrettävyyteen, vakiintuneisuuteen, johdonmukaisuuteen sekä yleiskielenmukaisuuteen. Silmiinpistävää on myös runsas *voi käyttää* -tyyppinen suoran puhuttelun välttely ja pehmentelevä konditionaalin käyttö.

Kartoituksessa saatiin arvokasta tietoa siitä, miten kielen asema enemmistö- ja vähemmistökielenä vaikuttaa kielineuvonnan luonteeseen. Lisäksi tuloksista on hyötyä neuvontapalveluiden ja kielenhuollon ohjeiden kehittämisessä.

Sammanfattning

I rapporten presenteras en jämförande kartläggning av frågor och svar i språkrådgivningen i finska vid Institutet för språk och folkminnen (Isof) och Institutet för de inhemska språken (Kotus). Materialet är från 2023. I kartläggningen undersöktes till exempel likheter och skillnader mellan frågorna och svaren och vad dessa drag säger om finskans ställning som majoritets- respektive minoritetsspråk.

Kartläggningen visade att Kotus får fler frågor per telefon än skriftligt och att förhållandet på Isof är det omvända. Kotus får många detaljerade frågor om stavning, grammatik och ordbruk och frågeställarna hoppas på ett snabbt svar. När det gäller Isof är det främst översättningsekvivalenter av samhällstermer som efterfrågas, framför allt från svenska till finska.

När det gäller svaren märks den tydligaste skillnaden i tonen: svaren på Isof är mer familjära än på Kotus. I övrigt framträder på båda språkmyndigheterna en röst som är typisk för språkrådgivningen: i svaren hänvisas till klarhet, begriplighet, etablerat och konsekvent språkbruk samt standardspråkets normer. Det som sticker ut är rikligt bruk av svarstypen *kan användas*, dvs. undvikande av direkt tilltal, samt uppmjukande användning av konditionalis.

Kartläggningen ger värdefull information om hur språkets ställning som majoritets- respektive minoritetsspråk påverkar språkrådgivningens karaktär. Dessutom är resultaten till nytta vid utvecklingen av rådgivningstjänster och språkråd.

Sisältö

1 Johdanto 5
1.1 Kartoituksen tavoitteet 5
1.2 Aiemmat kartoitukset 6
1.2.1 Kotimaisten kielten keskus 6
1.2.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos 7

2 Kartoituksen aineisto 9
2.1 Kotimaisten kielten keskus 9
2.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos 10

3 Kysymykset ja kysyjät 12
3.1 Kotimaisten kielten keskus 12
3.1.1 Kysymysten määrän kehitys 13
3.1.2 Kysymysten aihepiirit 14
3.1.3 Kysyjät 23
3.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos 24
3.2.1 Kysymysten määrän kehitys 25
3.2.2 Kysymysten aihepiirit 26
3.2.3 Kysyjät 31
3.3 Tulosten vertailua 32
3.3.1 Kysymysten määrät ja yhteydenottotavat 32
3.3.2 Kysymysten aihepiirit ja kysyjät 33

4 Vastaukset 35
4.1 Kotimaisten kielten keskus 35
4.1.1 Mihin perusteluissa vedotaan? 35
4.1.2 Lähteisiin viittaaminen 37
4.1.3 Verbimuotojen tehtäviä vastauksissa 38
4.1.4 Henkilökohtainen 1. persoona 41
4.1.5 Termien käyttö 42
4.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos 44
4.2.1 Mihin perusteluissa vedotaan? 44
4.2.2 Lähteisiin viittaaminen 47
4.2.3 Verbimuotojen tehtäviä vastauksissa 49
4.2.4 Henkilökohtainen 1. persoona 51
4.3 Tulosten vertailua 53
4.3.1 Yhtenäinen kielineuvonnan puhetapa 53
4.3.2 Termi- ja sävyeroja 53

5 Päätelmiä ja pohdintaa 55

Lähteet 57

1 Johdanto

Tässä luvussa kerrotaan neuvontakartoituksen lähtökohdista ja tavoitteista. Lisäksi esitellään virastoissa aiemmin tehtyjä neuvontaselvityksiä – ensimmäinen oli vuosien 1984–85 yhteispohjoismainen selvitys, johon osallistuivat sekä Kotuksen että Isofin edeltäjät.

Suomen kielellä on virallinen asema Suomen lisäksi myös Ruotsissa, ja kummassakin maassa toimii kielenhuollosta vastaava viranomainen. Tässä raportissa tarkastellaan Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) ja Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen (Institutet för språk och folkminnen, Isof) suomen kielen neuvontapalveluja. Raportti on näiden kieliviranomaisten yhteisen neuvontakartoitushankkeen tulos.

Suomessa valtakunnallista kielineuvontaa on annettu vuodesta 1945 lähtien, ja Ruotsissa suomen kielen neuvontaa on ollut saatavilla vuodesta 1975 alkaen. Kielineuvonta on yksi Kotimaisten kielten keskuksen keskeisistä lakisääteisistä tehtävistä. Se on olennainen osa myös Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen toimeksiantoa, joka koskee ruotsin lisäksi maan kansallisia vähemmistökieliä. Suomen kieli on niistä yksi. Kummankin viraston neuvontapalvelut ovat maksuttomia ja avoimia kaikille kielenkäyttäjille.

Virastojen osuuksia käsitellään raportissa omissa alaluvuissaan. Kussakin luvussa tarkastellaan ensin Kotusta, sitten Isofia. Käsittely ei ole identtistä, vaan mukaan on otettu kummankin neuvontapalvelun kannalta olennaisia, usein myös toisesta palvelusta poikkeavia piirteitä. Kartoituksessa tehtyjen havaintojen kokoavaa ja vertailevaa esittelyä on alaluvuissa 3.3 (kysymysten aihepiirit ja kysyjät) ja 4.3 (neuvojien vastaukset) sekä päätelmäluvussa 5. Virastojen osuuksia voi siis lukea erikseen tai esimerkiksi keskittyä neuvontojen vertailua käsitteleviin osioihin.

1.1 Kartoituksen tavoitteet

Hankkeen tavoitteena on ollut kartoittaa ja vertailla kahden kieliviranomaisen tarjoamaa suomen kielen neuvontaa.

Ensinnäkin on tarkasteltu sitä, minkätyyppisiä kysymyksiä neuvontapalveluista kysyttiin puhelimitse ja kirjallisesti vuoden 2023 aikana. Mitkä ovat kysymysten yleisimmät aihepiirit? Osin on selvitetty myös sitä, ketkä kysymyksiä esittävät.

Toiseksi on analysoitu kirjallisia neuvontavastauksia: miten kysymyksiin vastataan, miltä kieliauktoriteetiksi hahmotetun tahon ääni kuulostaa? Lisäksi on pohdittu, miten kielen asema enemmistö- tai vähemmistökielenä vaikuttaa kysymysten aihepiireihin ja vastaustyyliin mutta myös ylipäänsä neuvontapalveluiden luonteeseen.

Kartoituksessa on ollut eduksi se, että on tarkasteltu yhtä ja samaa kieltä: tällöin itse kieli ei voi selittää mahdollisia eroja.

Hankkeessa on pyritty saamaan ajantasaista tietoa kummankin viranomaisen kielineuvonnasta ja tuottamaan uudenlaista, vertailevaa tietoa enemmistö- ja vähemmistökielen neuvontatyöstä monikielisen yhteiskunnan tarpeisiin. Hankkeen tuloksia voidaan myös hyödyntää neuvontapalveluiden kehittämisessä, sillä kartoitus lisää ymmärrystä esimerkiksi neuvonnan kohderyhmistä ja siitä, miten kielitietoa kannattaa välittää kielenkäyttäjille yleistajuisesti.

1.2 Aiemmat kartoitukset

Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ja sen edeltäjien tarjoamaa suomen kielen neuvontaa on kartoitettu vuosina 1984–85, 2002, 2017 ja 2022. Myös silloisen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen neuvontaa tarkasteltiin vuosina 1984–85, sillä tuolloin tehtiin Pohjoismaiden kielisihteeristön alulle panema selvitys Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Lisäksi Kotuksen kielineuvontaa on tutkittu vuosina 1999 ja 2009. Tässä alaluvussa esitellään kummankin viraston aiempia suomen kielen neuvonnan kartoituksia.

1.2.1 Kotimaisten kielten keskus

Ensimmäinen varsinainen selvitys Kotuksen kielineuvonnasta tehtiin siis vuosina 1984–85 Pohjoismaiden kielisihteeristön aloitteesta. 1980-luvun puolivälissä puheluita tuli vuosittain noin 12 500, kysymyksiä noin 19 000. Neuvonnasta poimittiin selvitystä varten 500 kysymystä ja haastateltiin niiden esittäjiä, myös vastaukset kirjattiin muistiin. (Lehtinen 1986.)

Tuolloin suurimmat kysyjäryhmät olivat sihteerit ja konekirjoittajat (31 %), itsenäistä kirjoitustyötä tekevät johtajat, virkamiehet ja tutkijat (23 %) sekä toimittajat ja tiedottajat (10 %). Kaikkiaan 86 % kysymyksistä liittyikin työtehtävien hoitamiseen.

Selvityksen otoksessa oli eniten oikeinkirjoituskysymyksiä (37 %), sitten lauseopillisia kysymyksiä (20 %) ja kolmanneksi sananvalintaan liittyviä kysymyksiä (14 %). Nykypäivän näkökulmasta lista on tutun oloinen – muita aiheita olivat muun muassa taivutus, sanan merkitys ja tekstin muotoilu.

Seuraavan kerran Kotuksen kielineuvontaa kartoitettiin vuonna 1999. Lisäksi vuonna 1997 selvitettiin, millaisista aiheista kysyttiin sähköpostineuvonnassa, joka jäi tuolloin lyhyeksi kokeiluksi (ks. Tuukkanen & Vihtonen 1998). Sähköpostiselvityksessä kiinnitettiin huomiota siihen, miten kirjallinen ilmaisu vaikuttaa neuvontaan: kysyjän on väistämättä valittava viestiinsä jokin muoto, vaikka ilmauksen kirjoitustapoja olisi useita tai vaikka hän ei olisi varma oikeasta asusta.

Vuosituhannen vaihteessa puheluita tuli vuodessa yli 13 000. Vuoden 1999 kartoituksessa kielineuvojat poimivat talteen yhteensä 501 kysymystä sekä haastattelivat niiden esittäjiä (Hiidenmaa 2001, Räsänen 2001). Lähes puolet tarkastelluista kysymyksistä käsitteli oikeinkirjoitusta (48 %). Toiseksi eniten kysyttiin ilmausten merkityksestä (26 %), kolmanneksi tyylistä ja sananvalinnasta (9 %). Yleisintä aihepiiriä eli oikeinkirjoitusta koskevien kysymysten määrä siis kasvoi 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun loppuun.

Tuolloiset kielineuvonnan asiakkaat edustivat eri ammattiryhmiä laidasta laitaan, ja nimikkeiden kirjavuus hankaloitti luokittelua. Tämä pätee myös nykypäivänä. Suurimmat kysyjäryhmät olivat samat kuin vuosien 1984–85 selvityksessä, mutta eri järjestyksessä. Eniten oli toimittajia ja tiedottajia (27 % kysyjistä), joiden jälkeen tulivat sihteerit ja kanslistit (18 %) sekä johtajat, virkamiehet ja tutkijat (13 %). Nämä ryhmät erosivat toisistaan muun muassa siinä, oliko yhteydenotoissa yleensä kyse oman tekstin tuottamisesta vai toisen tekstin työstämisestä.

Edellisen kerran Kotuksen tarjoamaa suomen kielen neuvontaa tutkittiin vuonna 2009. Tuolloin tehtiin sähköinen kysely, johon vastasi 523 puhelinneuvonnan asiakasta. Kyselyssä selvitettiin soittajan taustan ja soiton aiheen lisäksi asiakastyytyväisyyttä. (Eronen 2010, Kankaanpää 2010.) Vuonna 2009 puheluita tuli kaikkiaan noin 5 500.

Selvin ero vuoden 2009 kyselyn ja aiempien selvitysten välillä on työ- ja toimintaympäristön muuttuminen sähköiseksi. Tämä näkyi niin kyselyyn vastanneiden ammattinimikkeissä, tietolähteissä kuin kysymysten aiheissa – ja myös yhteydenottojen määrän vähenemisessä. Aihepiirien osalta on huomattava, että tässä kyselyssä asiakkaat luokittelivat kysymyksensä itse.

Joka tapauksessa oikeinkirjoitusta koskevia kysymyksiä oli tuolloinkin selvästi eniten (noin 54 % kysymyksistä). Aiempien vuosien tapaan tavallisia olivat myös sanastokysymykset: kysyttiin muun muassa sananmuodosta, sananvalinnasta sekä sanojen tyylistä ja merkityksestä. Kysymyksiä tuli paitsi yleiskielestä myös monien erikoisalojen kielenkäytöstä.

Valtaosa kysymyksistä liittyi jälleen töihin tai opintoihin. Vastaajien työpaikat olivat usein media- tai kustannusalalla, mutta myös muissa yrityksissä, julkishallinnossa tai oppilaitoksissa. Soittajat tarvitsivat neuvoa niin oman tekstinsä viimeistelyyn kuin toisten tekstien tarkistamiseen. Lisäksi moni ilmoitti etsivänsä apua yleiseen kielenkäytön pohdintaan. Tämä on tilanne myös 2020-luvulla (ks. alaluku 3.1.3).

Yleisen kielineuvonnan lisäksi on tarkasteltu myös Kotuksen antamaa nimineuvontaa (ks. Pirkola 2009).

1.2.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos

Pohjoismaiden kielisihteeristön aloitteesta vuosina 1984–85 toteutetun yhteispohjoismaisen selvityksen lisäksi Ruotsinsuomalaisessa kielilautakunnassa ja sittemmin Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksessa on kartoitettu suomen kielen neuvontaan tulleita kysymyksiä kolme kertaa. Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan silloinen johtaja Paula Ehrnebo (2007, 2008) tarkasteli vuonna 2002 tekemässään kartoituksessa kielilautakuntaan vuosina 1980, 1984, 1988, 1992, 1996 ja 2000 tulleita kysymyksiä. Vuonna 2019 julkaistussa kartoituksessa tarkastelun kohteena olivat vuodet 2007, 2010 ja 2017 (Larsson & Leskelä 2019), ja vuonna 2024 julkaistussa selvityksessä tarkasteltiin vuotta 2022 (Larsson 2024).

Vuosina 1984–85 toteutetussa yhteispohjoismaisessa kartoituksessa kävi Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan osalta ilmi, että jopa 86 % kielilautakuntaan tulleista kysymyksistä käsitteli sanojen ja termien käännösvastineita, mutta esimerkiksi kielioppiasioiden ja tyyliseikkojen osuus oli vain muutama prosentti (Nordisk språksekretariat 1988). Kysyjien yleisimmät ammatit olivat kääntäjä (27 %), sihteeri tai konttoristi (15 %), johtaja tai virkamies (14 %) sekä toimittaja tai tiedottaja (14 %). Suurimman osan työpaikkana oli julkishallinto (35 %) tai media ja kustantamot (13 %), tai sitten kysyjät toimivat freelance-pohjalta (13 %). Peräti 90 % kysyi neuvoa työtään varten.

Ehrnebo selvitti vuoden 2002 kartoituksessa neuvontakysymysten määriä ja aihepiirejä. Tarkasteltuina vuosina kysymysten määrä vaihteli hieman yli 1 500:sta reiluun 2 000:een, mutta sen jälkeen määrä on laskenut. Vuosina 2007 ja 2010 kysymyksiä tuli edelleen noin 1 000, mutta viime vuosina kysymysten määräksi on vakiintunut noin 400–500 kysymystä vuodessa. Kysymysten määrän pienenemisen on aikaisemmissa kartoituksissa arvioitu johtuvan siitä, että verkossa on nykyään saatavana paljon sanastoja sekä kielioppi- ja oikeinkirjoitusohjeita, joten tarve ottaa yhteyttä kielineuvontaan on vähentynyt.

Kahdessa viimeisimmässä selvityksessä on tarkasteltu myös sitä, miten kysymykset on neuvontaan saatu: sähköpostitse vai puhelimitse. Sähköpostitse tulleiden kysymysten osuus on koko ajan kasvanut puhelimitse tulleiden kysymysten kustannuksella (Larsson & Leskelä 2019). Vuonna 2007 vain 7 % kysymyksistä tuli Isofin suomen kielen neuvontaan sähköpostitse, kun osuus vuonna 2017 oli jo 76 % ja vuonna 2022 peräti 87 %. Vilkkaimmat kysymyskuukaudet ovat vaihdelleet eri vuosina, mutta heinäkuu on ollut kaikkina vuosina hiljaisin kuukausi.

Kaikissa edellisissä kartoituksissa suomen kielen neuvonnasta on kysytty eniten sanojen ja termien käännösvastineita. Tällaisten kysymysten osuus oli Ehrnebon tarkastelemina vuosina keskimäärin 86 %. Eniten kysyjiä askarruttivat ruotsinkielisten termien ja muiden ilmausten suomenkieliset vastineet. Niiden osuus oli keskimäärin 63 % (Ehrnebo 2007, 2008). Melko paljon kysyttiin kuitenkin myös suomenkielisten sanojen ja termien ruotsinkielisiä vastineita (keskimäärin 23 % kaikista kysymyksistä). Muuntyyppisiä kysymyksiä oli vähän.

Käännösvastineet ruotsista suomeen olivat kysymysten yleisin aihepiiri myös vuosina 2019 ja 2024 julkaistuissa kartoituksissa. Näiden kysymysten osuus oli keskimäärin 57 % vuosina 2007–2017 ja 60 % vuonna 2022. Käännösvastineet suomesta ruotsiin olivat melko yleisiä aiheita vielä vuonna 2007 (19 %), mutta niiden osuus on pienentynyt vähitellen (5 % vuonna 2022).

Oikeinkirjoitus- ja kielioppikysymysten osuus kasvoi 3 prosentista (vuonna 2007) 10 prosenttiin (vuosina 2010 ja 2017), mutta vuonna 2022 se laski 5 prosenttiin. Vuonna 2019 julkaistussa kartoituksessa todettiin myös, että kielipolitiikkaa koskevien kysymysten määrä kasvoi vuoden 2010 jälkeen, jolloin Ruotsissa tuli voimaan laki kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä (2009:724), joka vahvisti suomen ja muiden Ruotsin kansallisten vähemmistökielten asemaa. Kielipolitiikkaa koskevat kysymykset käsittelivät muun muassa oikeutta saada suomen kielen opetusta koulussa tai palvelua suomeksi esimerkiksi kunnissa ja viranomaisissa.

Vuonna 2022 kielipolitiikkaa koskevien kysymysten osuus oli kuitenkin vain 0,3 %. Tämä saattaa johtua siitä, että Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitokseen perustettiin samana vuonna suomen kielen revitalisaatioon eli elvytykseen

panostava Kansallinen suomen kielikeskus, joten tämäntyyppisiä kysymyksiä on todennäköisesti ohjautunut sinne.

Kahdessa viimeisimmässä kartoituksessa tarkasteltiin kysymysten aihepiirin lisäksi myös kysyjien roolia, toisin kuin Ehrnebon vuoden 2002 selvityksessä. Suurimpia kysyjäkategorioita olivat molemmissa kartoituksissa kääntäjät, tulkit ja toimittajat sekä vuodesta 2017 lähtien myös suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvien kuntien ja alueiden (ent. maakäräjien) työntekijät. Suomen kielen hallintoalueella suomenkielisillä on vahvempi oikeus saada palvelua omalla kielellään kuin muualla Ruotsissa. Hallintoalueeseen liittyminen on vapaaehtoista. Kielineuvonnan asiakkaina on edellisissä kartoituksissa ollut melko paljon myös muita työntekijöitä ja ammatinharjoittajia, mutta esimerkiksi opettajien ja oppilaiden määrä on ollut pienehkö.

2 Kartoituksen aineisto

Tässä luvussa kerrotaan, mistä kartoituksessa käytetty aineisto koostuu, miten sitä on käsitelty ja mistä näkökulmasta sitä on lähestytty. Kummankin viraston aineisto on vuodelta 2023 ja sisältää niin puhelimitse kuin kirjallisesti tulleet kysymykset.

Kotimaisten kielten keskuksen aineistossa ovat mukana yleisen kielenhuollon neuvontaan tulleet kysymykset ja Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen aineistossa suomen kielen huollon neuvontaan tulleet kysymykset. Aineisto esitellään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

Kartoituksen aineisto kattaa siis näiden virastojen suomenkieliset neuvontapalvelut. Ruotsin kielen neuvonnoista on tehty oma selvityksensä (Fremer & Gustafsson 2024), jossa tämän raportin tavoin vertaillaan Suomessa ja Ruotsissa annettavaa kielineuvontaa.

2.1 Kotimaisten kielten keskus

Kotimaisten kielten keskuksen osalta kartoitus rajattiin yleisen kielenhuollon neuvontaan (kielineuvonta). Nimineuvonta ja virkakielineuvonta jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Lisäksi Kotuksessa annetaan ruotsin kielen neuvontaa ja kielikysymyksiin vastataan myös sanakirjojen toimituksissa.

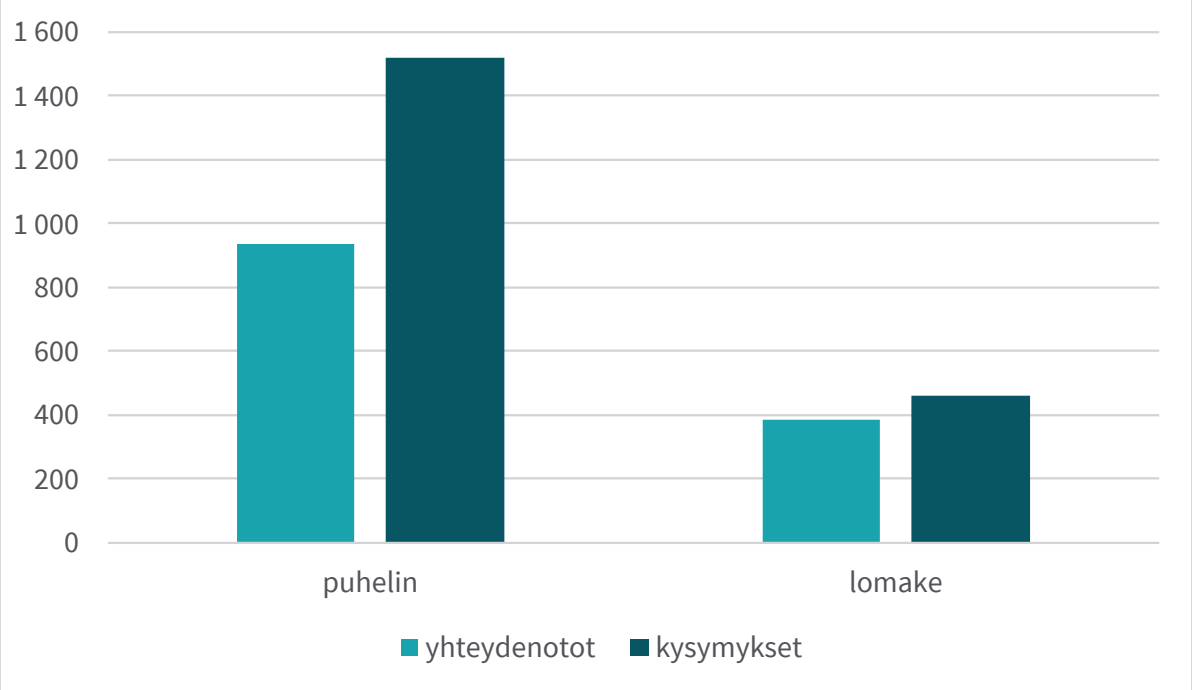

Kaavio 1. Kotuksen kielineuvontaan tulleiden yhteydenottojen ja kysymysten määrä vuonna 2023.

Kielineuvonnan puhelin palvelee joka viikko maanantaista torstaihin kello 10–12, ja kirjallisesti kysymyksiin vastataan joka toinen viikko maanantaista torstaihin. Kirjallisessa neuvonnassa käytetään verkkolomaketta: Kotuksen sivustolla on lomake, jonka kautta lähetetyt kysymykset tulevat neuvojien yhteiseen sähköpostilaatikkoon. Asiakas saa vastauksen sähköpostiviestinä.

Neuvojat kirjaavat kysymykset ja vastaukset sähköiseen neuvontarekisteriin. Tätä kartoitusta varten vuoden 2023 rekisterikirjaukset vietiin Exceliin (omat tiedostot puhelin- ja lomakeneuvonnalle).

Vuonna 2023 Kotuksen kielineuvontaan tuli puhelimitse 934 yhteydenottoa, joissa oli 1 519 kysymystä. Lomakkeitse tuli 383 yhteydenottoa, ja niissä oli 460 kysymystä. Nämä lukemat esitetään Kaaviossa 1. Yhteensä yhteydenottoja oli 1 317 ja kysymyksiä 1 979. Lisäksi kielineuvojat vastasivat muidenkin kanavien kautta tulleisiin kysymyksiin, mutta ne eivät ole mukana tässä kartoituksessa. Muita kanavia ovat muun muassa Kielitoimiston ohjepankin ja Kielikello-lehden palautelomakkeet sekä henkilökohtaiset sähköpostit ja puhelimet. Näitä reittejä yhteydenottoja tuli reilut sata.

Kartoituksen aineisto sisältää Kotuksen osalta kaikki puhelinneuvontaan tulleet yhteydenotot. Kysymykset (1 519 kpl) jaoteltiin aihepiireittäin. Tiedot kysyjien roolista poimittiin talteen, jos neuvoja oli sellaisia neuvontarekisteriin kirjannut (kysymyksistä ja kysyjistä ks. alaluku 3.1). Työmäärän rajaamiseksi lomakeneuvonnasta otettiin tarkasteluun vuoden alusta ensimmäiset 100 lomaketta ja vuoden lopusta viimeiset 100 lomaketta. Lisäksi keskeltä vuotta poimittiin tasapainon vuoksi otos, johon osui 27 lomaketta. Yhteensä tarkasteltiin tarkasteltiin siis 227:ää lomaketta, joissa oli 269 kysymystä. Lomakkeista havainnoitiin kysymysten aihepiirin ja kysyjien roolin (alaluku 3.1) ohella neuvojien antamia vastauksia (alaluku 4.1). Kaikkiaan Kotuksen kartoitusaineisto koostuu siis 1 788 kysymyksestä.

Neuvontapuhelimessa kielikysymyksiin vastasi vuoden 2023 aikana neljä vakituista neuvojaa ja kolme korkeakouluharjoittelijaa (kukin harjoittelija noin kolmen kuukauden ajan). Lomakeneuvontaan osallistui heidän lisäkseen myös yksi vanhempaan kieleen ja yksi virkakielikysymyksiin keskittynyt neuvoja.

2.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos

Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen suomen kielen neuvonta palvelee kielenhuollon asiakkaita puhelimitse arkipäivisin kello 9–12 ja sähköpostitse koko työpäivän ajan. Kielineuvonnalla on kaksi sähköpostiosoitetta, suomi@isof.se ja finska@isof.se. Isofissa työskentelee kaksi suomen kielen huoltajaa, jotka vastaavat kielineuvontaan tuleviin kysymyksiin vuorotellen.

Lisäksi Isofin nimistönhuoltajat vastaavat kysymyksiin, jotka koskevat Ruotsin paikannimien vastineita suomeksi ja muilla vähemmistökielillä. Myös Isofiin vuonna 2021 perustettu Kansallinen suomen kielikeskus vastaa yleisöltä tuleviin kysymyksiin. Kielikysymykset keskus kuitenkin yleensä ohjaa Isofin suomen kielen huoltajille.

Tähän kartoitukseen otettiin mukaan suomen kielen huoltoon tulleet kysymykset ja niiden vastaukset, jotka on tallennettu Isofin Outlook-kansioon *Besvarade frågor finska*. Kysymykset siirrettiin tarkastelua varten Excel-tiedostoon.

Isofin suomen kielen neuvontaan tuli vuonna 2023 yhteensä 282 yhteydenottoa, joista 252 saatiin sähköpostitse ja 30 puhelimitse (Kaavio 2). Yhteydenottojen kieli on useimmiten suomi, mutta jonkin verran kysytään myös ruotsiksi. Alaluvuissa 3.2 ja 4.2 esiteltyjen esimerkkien joukossa on molemmilla kielillä esitettyjä kysymyksiä. Monissa yhteydenotoissa kysytään kerralla useampia kysymyksiä, ja sen vuoksi kysymysten määrä oli vuonna 2023 yhteydenottojen määrää suurempi, kuten Kaaviosta 2 näkyy.

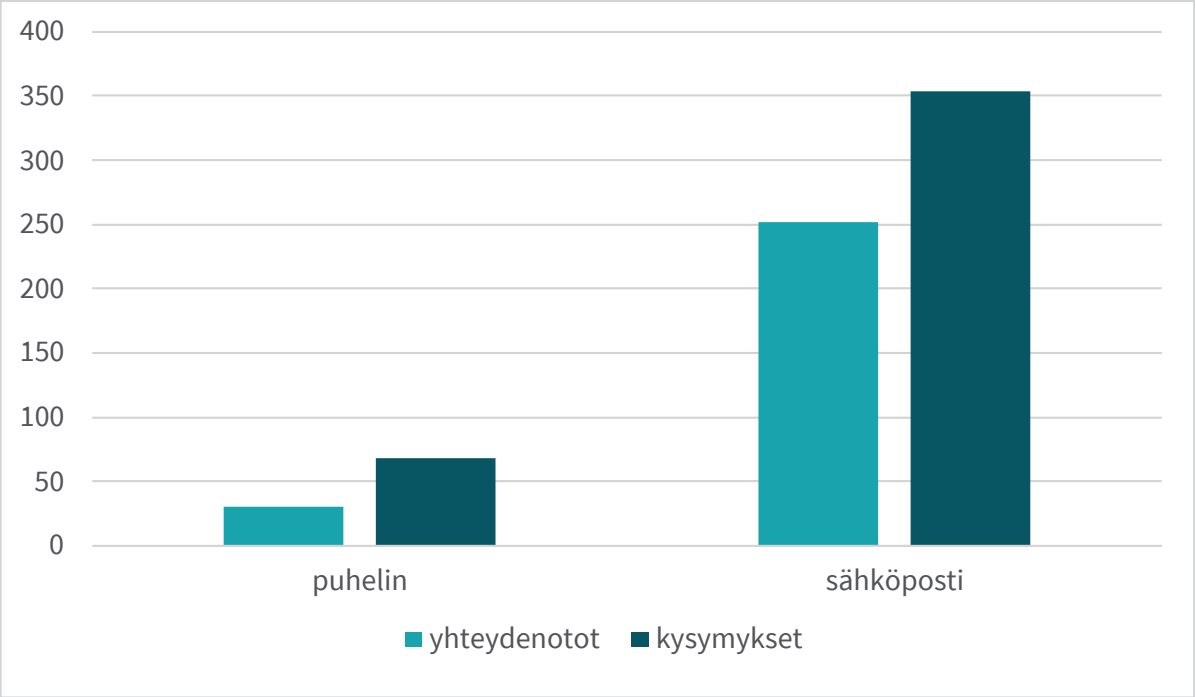

Kaavio 2. Isofin suomen kielen neuvontaan tulleiden yhteydenottojen ja kysymysten määrä vuonna 2023.

Vuonna 2023 Isofin suomen kielen neuvontaan tuli yhteensä 421 kysymystä, joista 353 sähköpostitse ja 68 puhelimitse (Kaavio 2). Kaikki kysymykset otettiin mukaan, kun tarkasteltiin kysymysten aihepiirejä ja kysyjien roolia. Kysymykset jaoteltiin eri aihepiireihin, jotka noudattavat pääasiassa samaa jakoa kuin Kotuksen aineiston tarkastelussa. Kysymysten luonteen vuoksi jaottelut kuitenkin eroavat hieman toisistaan; tästä on lisätietoa luvussa 3.

Kysymysaineiston tarkastelussa myös kysymysten esittäjät jaoteltiin kysyjäryhmiin. Tässä noudatettiin samaa jakoa kuin Isofin kahdessa edellisessä neuvontakartoituksessa.

Vastauksien tarkastelussa Isofin aineistosta otettiin mukaan kaikki sähköpostitse tulleet kysymykset, jotka jollain tavalla käsittelivät kieltä. Muukategoriaan luokitetut kysymykset eli kysymykset, jotka koskivat esimerkiksi Isofin toimintaa sekä kielenhuollon järjestämiä koulutuksia ja seminaareja, jätettiin vastausten tarkastelun ulkopuolelle. Myös puhelinkysymyksiin annetut vastaukset rajattiin tästä pois.

3 Kysymykset ja kysyjät

Tässä luvussa esitellään virastojen suomen kielen neuvontoihin vuonna 2023 tulleiden kysymysten määrää ja jakautumista eri aihepiireihin. Lisäksi tarkastellaan sitä, ketkä kysymyksiä esittävät.

Kotimaisten kielten keskuksen ja Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen neuvontapalveluihin tulleet kysymykset jaoteltiin kartoituksessa eri aihepiireihin eli kategorioihin: oikeinkirjoitus, kielioppi, sanasto, teksti, nimet, käännökset, kielipolitiikka, kielet ja muu. Kaikki kategoriat eivät olleet sovellettavissa molempiin viranomaisiin, vaan kummankin aineiston jaottelussa käytettiin kyseiseen aineistoon sopivia kategorioita, jotka jaettiin tarvittaessa alakategorioihin. Neuvontakysymysten aihepiirien lisäksi selvitettiin kysymysten määrää ja siinä tapahtuneita muutoksia sekä kysyjien roolia.

Aiempien vuosikymmenten neuvontakartoituksiin verrattuna kielineuvonnan kysymysten määrä on selvästi vähentynyt niin Kotuksessa kuin Isofissa. Tähän on ilmeisiä syitä. Ensinnäkin verkossa ovat maksutta käytettävissä muun muassa Kielitoimiston sanakirja (vuodesta 2014 alkaen) ja Kielitoimiston ohjepankki (vuodesta 2015 alkaen) sekä Isofin sivustolla myös useita kielenhuoltajien laatimia temaattisia sanastoja. Lisäksi kielenhuollon aiempia vastauksia on koottu Isofin Vastauspankki-tietokantaan.

Lisäksi verkossa on vapaasti saatavilla monenlaisia termipankkeja ja muita sanastoja. Myös Wikipedia on kasvanut ja kehittynyt, Google-haut ovat monipuolistuneet, ja käyttöön on tullut ChatGPT:n kaltaisia tekoälytyökaluja. Erilaiset kieliaiheiset sosiaalisen median alustat tarjoavat mahdollisuuksia paitsi saada tietoa myös käydä keskustelua kielestä.

Kaikki tämä on siis vaikuttanut kielineuvonnan kysymysten määrän vähenemiseen. Aiempien vuosien ja vuosikymmenienkin tapaan kysymykset ovat edelleen suurelta osin tilannekohtaisia. Niistä osa on hyvinkin spesifejä tapauksia, jotka edellyttävät erikoisalojen asiantuntemusta. Myös vastauksissa on paljon samaa kuin aiemmin: niihin sisältyy tyypillisesti tilanteeseen sopivien vaihtoehtojen esittelyä sekä käytännön toimintaehdotuksia perusteluineen (ks. luku 4).

Verkkomaailman ja tekniikan kehitykseen liittyy myös erittäin selkeä kirjoitetun kielen muutos: näkyvissä oleva tekstimaailma on kirjavoitunut. Eri tyylitkin saattavat sekoittua yhdessä verkkosivun näkymässä – esimerkiksi asiauutisten kommenttikenttien tekstit voivat olla hyvinkin kirjavia, ja muun ohessa saattavat välkkyä erilaiset ilmoitukset ja mainokset. Tämänkin vuoksi neuvontavastauksissa otetaan entistä useammin esille myös yleiskielen rajapinnat sekä asiatyylin ja arkisemman tyylin erot.

Vaikka kysymykset ovat vähentyneet, ei vastausten vaikuttavuus ole vähentynyt. Päinvastoin. Kysymysten määrästä riippumatta vastaukset harvoin jäävät vain kysyjän itsensä tietoon. Kysyjä on nimittäin tyypillisesti toimittaja tai muu tekstin editoija, kääntäjä tai opettaja, ja vastaus leviää usein median ja muiden julkaisujen välityksellä laajalle kieliyhteisöön.

3.1 Kotimaisten kielten keskus

Tässä alaluvussa keskitytään Kotuksen kielineuvonnan saamiin kysymyksiin. Niin kuin luvussa 2 kerrotaan, vuoden 2023 aikana tuli kaikkiaan 1 979 kysy-

mystä. Kartoitusta varten aineistoa rajattiin hieman, ja mukaan otettiin lopulta yhteensä 1 788 kysymystä: 1 519 puhelinkysymystä ja 269 lomakekysymystä. Eri kanavista saatuja kysymyksiä ja niiden aihepiirejä käsitellään tässä osin yhdessä, osin erikseen. Lisäksi tarkastellaan neuvonnan kysyjäryhmiä.

3.1.1 Kysymysten määrän kehitys

Kuten raportin alussa mainitaan, suomen kielen neuvontaa on ollut Suomessa saatavilla vuodesta 1945. Ennen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen perustamista vuonna 1976 neuvontapalvelusta vastasivat virastoa edeltäneet toimijat. Kaavioon 3 on poimittu lukemia neuvonnan eri vuosikymmeniltä. Aiemmin käytössä olleiden tilastointitapojen vuoksi kaaviossa esitetään yhteydenottojen määrät, ei kysymysten määrää. Kirjalliset yhteydenotot ovat kaaviossa mukana vuodesta 2018 eli lomakeneuvonnan perustamisesta lähtien, mutta menneinäkin vuosikymmeninä kielikysymyksiin vastattiin myös kirjallisesti (kirjeitse ja joidenkin sanomalehtien palstoilla).

Jo neuvonnan ensimmäisenä toimintavuotena puheluita tuli lähemmäs 4 000. Parikymmentä vuotta myöhemmin, 1965, määrä oli kasvanut noin 10 000:een. Vuosina 1984–85 tehtiin ensimmäinen, yhteispohjoismainen neuvontaselvitys (aiemmista selvityksistä ks. alaluku 1.2.1). Tuolloin puheluita saatiin vuodessa noin 12 500. Seuraavan kerran Kotuksen neuvontaa tarkasteltiin vuosituhannen vaihteessa, jolloin määrä oli vieläkin suurempi: yli 13 000. Kielineuvonnan kaikkien aikojen ennätysvuosi oli koettu pari vuotta aiemmin, 1997, kun puheluita tuli jopa 17 500.

Seuraava neuvontakartoitus tehtiin vuonna 2009. Siihen mennessä puheluiden määrä oli vähentynyt alle puoleen edellisen selvityksen ajoista: 13 000 yhteydenotosta 5 500:aan. Muutoksen taustalla lienee pitkälti tietotekniikan kehitys ja sen seurauksena sähköisten lähteiden saatavuus. Saman kehityskulun myötä neuvontakysymysten määrä on jatkanut pienenemistään 2010- ja 2020-luvuilla.

Lomakeneuvonta aloitettiin kesällä 2018. Sinä vuonna yhteydenottoja tuli puhelimitse reilut 1 500 ja sähköisesti vajaat 300, yhteensä reilut 1 800. Koronavuosi 2020 oli poikkeuksellinen myös kielineuvonnassa: Puhelinneuvonta oli osan vuodesta kiinni, mutta puheluita tuli silti yli 1 200. Puhelimen kiinniolo näkyi lomakeneuvonnassa, sillä tuolloin saatiin kirjallisesti noin 1 000 yhteydenottoa. Kartoitusvuonna 2023 puheluiden määrä oli jo alle tuhannen, lomakkeita tuli vajaat 400. Tässä vaiheessa on vielä vaikea ennustaa, miten tulevina vuosina esimerkiksi tekoälyn kehitys vaikuttaa neuvontapalvelun kysyntään – ja kysymysten aiheisiin.

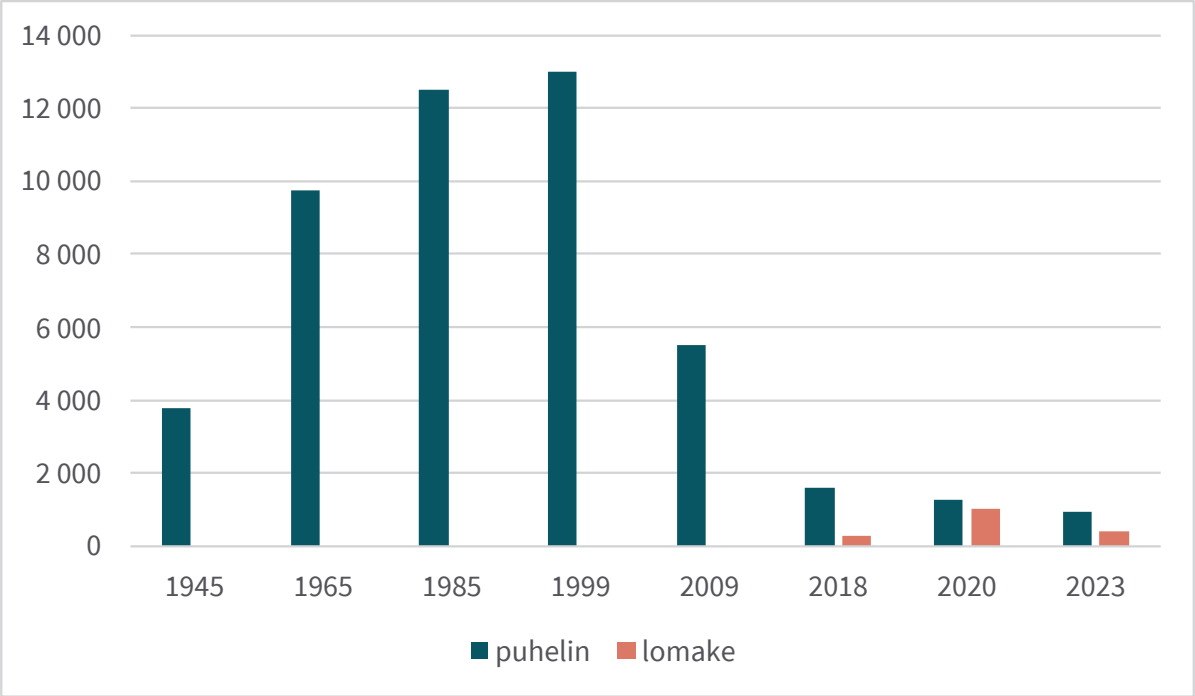

Kaavio 3. Kotuksen kielineuvontaan tulleiden yhteydenottojen määrä vuosina 1945–2023.

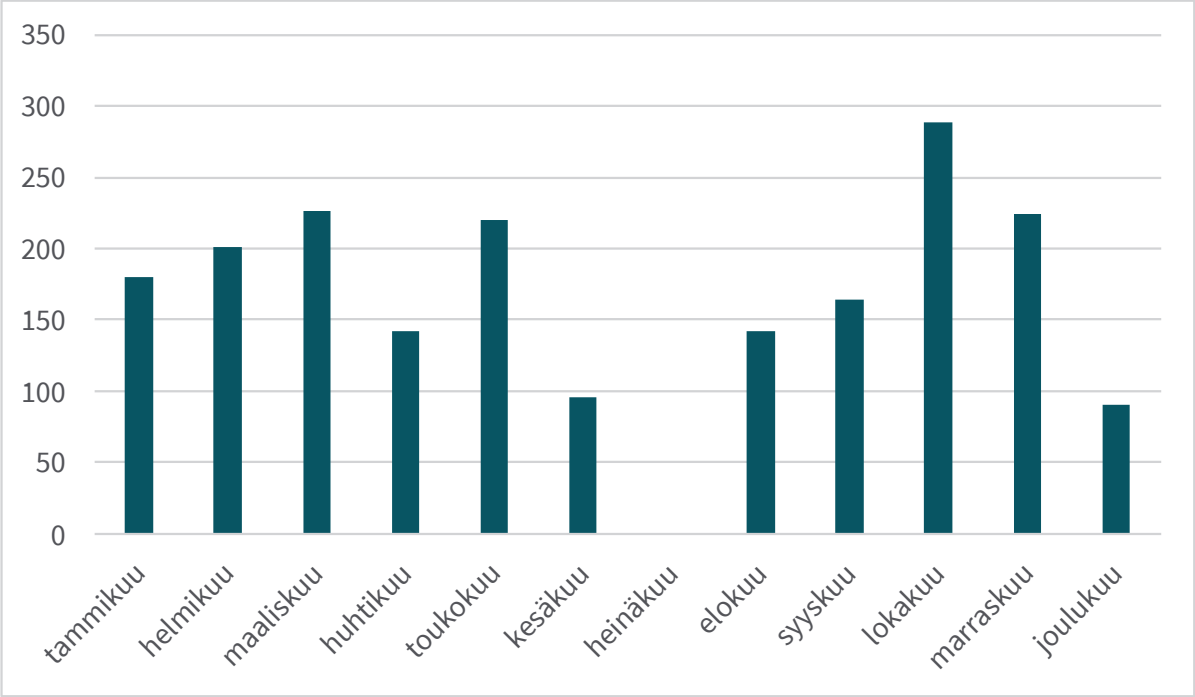

Kaavio 4. Kotuksen kielineuvontaan vuonna 2023 tulleiden kysymysten jakautuminen eri kuukausille (heinäkuussa ei neuvontaa).

Kysymysten jakautuminen vuoden 2023 eri kuukausille esitetään Kaaviossa 4. Lukemissa ovat mukana kaikki kysymykset, eli kartoituksen aineistoon tehdyt rajaukset eivät näy tässä.

Kuten kaaviosta voi huomata, kysymysten määrään vaikuttavat luonnollisesti lomakaudet: kesäkuukaudet ja joulunaika, jossain määrin myös pääsiäinen. Viime vuosina maaliskuu, toukokuu ja loka-marraskuu ovat usein olleet kielineuvonnassa kiireisiä. Osin kysymysten määrään vaikuttaa kuitenkin myös kunkin neuvojan kirjaustapa: mitä pidetään erillisinä kysymyksinä, mitä yhtenä kokonaisuutena.

3.1.2 Kysymysten aihepiirit

Raporttia varten neuvontakysymysten aiheet luokiteltiin sen mukaan, mikä arvioitiin kysyjän näkökulmaksi. Esimerkiksi yhteen ja erilleen kirjoittamisen näkökulmasta esitetty erikoisalan termikysymys merkittiin ensisijaisesti yhdyssanakysymykseksi, vaikka se on myös termikysymys. Yhdyssanoja koskevat kysymykset kuuluvat kategoriaan Oikeinkirjoitus. Vastaavasti monet nimiä koskevat kysymykset luokitettiin ensisijaisesti taivutuskysymyksiksi, koska kysyjä tiedusteli nimen taivutusta. Taivutuskysymykset sisältyvät Kielioppi-kategoriaan. Kukin kysymys on siis tässä tarkastelussa laskettu vain yhteen kategoriaan. Kysymysten aihepiirien prosenttiosuudet on esitetty Kaaviossa 5.

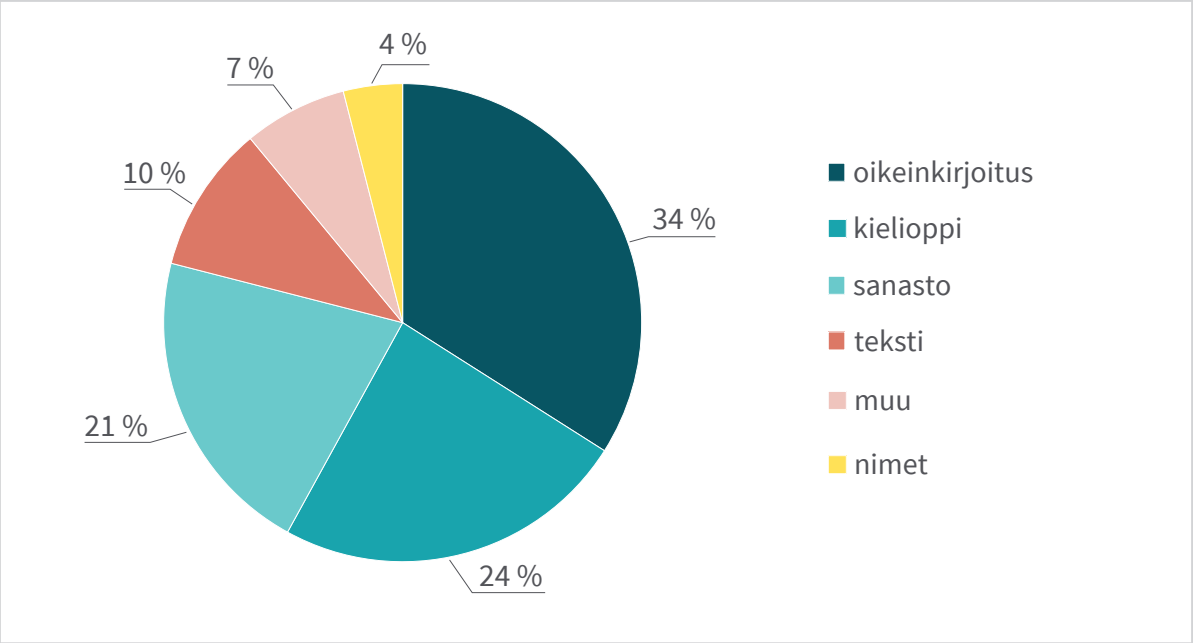

Kaavio 5. Kotuksen neuvontaan vuonna 2023 tulleiden kysymysten aihepiirit prosenttiosuuksina (puhelin ja lomake).

Kysymyksiä saatiin selvästi eniten oikeinkirjoituksesta (34 %), paljon myös kieliopista (24 %) ja sanastosta (21 %). Pienempi osuus kysymyksistä käsitteli tekstiä (10 %) ja nimiä (4 %). Lisäksi muodostettiin kategoria Muu (7 %), jossa on muihin aihepiireihin sopimattomia kysymyksiä sekä puhelinneuvonnan osalta muille asiantuntijoille (esim. nimineuvontaan) ohjatut kysymykset. Lomakeneuvonnassa tällaiset kysymykset välitetään suoraan eteenpäin eikä niitä sen vuoksi kirjata kielineuvonnan rekisteriin.

Karkeistaen voi sanoa, että kysymysten pääaihepiirit ovat eri vuosikymmeninä pysyneet samansuuntaisina (ks. myös alaluku 1.2.1). Neuvontakartoitusten tuloksia ei menetelmäerojen takia voi suoraan verrata keskenään, mutta tuloksista voi silti hahmotella yleisiä suuntauksia. Oikeinkirjoitus, kielioppi ja sanasto (sananvalinta, merkitys) ovat aina olleet tavallisimpia aihepiirejä. Vuoden 2023 tapaan oikeinkirjoituskysymyksiä oli eniten myös kaikissa aiemmissa kartoituksissa: vuosien 1984–85 selvityksessä 37 %, vuoden 1999 kartoituksessa 48 % ja vuoden 2009 kyselyssä noin 54 %. Vuosi 2009 tosin poikkeaa muista siinä, että neuvonta-asiakkaat luokittivat aihepiirinsä itse ja saivat merkitä kuhunkin kysymykseensä useita aiheita.

Aihepiireittäisiä ryhmittelyjä tarkasteltaessa on muistettava, että oikeinkirjoituskategoriaan luokitetut kysymykset voivat liittyä muihinkin aihepiireihin: esimerkiksi alkukirjaimen koon valinnassa on tyypillisesti kyse nimen ja yleissanan rajankäynnistä (ks. esim. Eronen 2010). Joka tapauksessa oikeinkirjoituskysymysten suuren määrän on arvioitu johtuvan osin niiden luonteesta: oikeinkirjoitussääntöjä pitää opettelemalla opetella, ehkä enemmän kuin vaikkapa monia kielioppisääntöjä (Räsänen 2001).

Erot eri vuosien kartoitusten välillä näkyvät aihepiirien sisällä: esimerkiksi vuosien 1984–85 selvityksessä oikeinkirjoituskysymysten kärjessä olivat tasaisesti lyhenteitä, yhdyssanoja, alkukirjainta ja muuta sanojen oikeinkirjoittamista koskevat kysymykset, mutta vuoden 1999 kartoituksessa erottuivat selvästi lyhenteitä ja välimerkkejä koskevat kysymykset. Nyt tehdyssä kartoituksessa oikeinkirjoituskysymyksiä hallitsivat yhdyssanat (tästä tarkemmin jäljempänä).

Kaaviossa 6 esitetään Kotuksen kielineuvontaan tulleiden kysymysten aihepiirit eriteltyinä neuvontakanavan mukaan. Niin kuin kaaviosta voi huomata, esimerkiksi sanastokysymyksiä käsiteltiin selvästi enemmän lomakeneuvonnassa ja tekstikysymyksiä taas puhelinneuvonnassa – äkkiseltään voisi ehkä olettaa, että asia olisi toisinpäin.

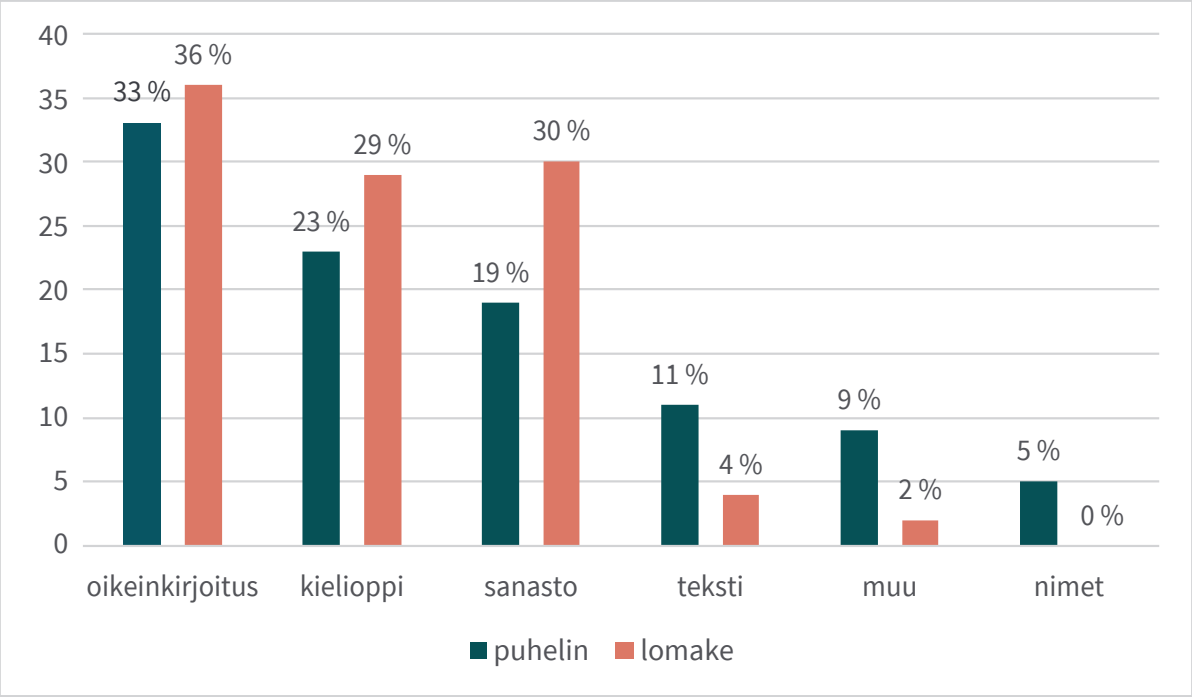

Kaavio 6. Kotuksen kielineuvontaan vuonna 2023 tulleiden puhelin- ja lomakekysymysten aihepiirit eriteltyinä.

Seuraavassa käydään kysymysaineisto läpi aihepiiri aihepiiriltä ja havainnollistetaan jaottelua esimerkkien avulla. Esimerkkejä on paikoin tiivistetty ja niissä on esitetty vain käsiteltävän aiheen kannalta olennainen tieto. Kielenainekset on kursivoitu ja joitain lyöntivirheitä korjattu. Esimerkit on myös pyritty anonymisoimaan. Monessa lomakekysymyksessä on mukana lomakkeen Taustatietoja-kohta.

Oikeinkirjoitus

Kuten Kaaviosta 6 ilmenee, Kotuksen puhelin- ja lomakekysymysten aihepiirijakaumat ovat osittain samansuuntaiset. Oikeinkirjoituskysymyksiksi luokiteltuja oli molemmissa eniten ja suhteessa suunnilleen saman verran (puhelin 33 %, lomake 36 %) kummankin kanavan kysymysten kokonaismäärästä. Erot neuvontakanavien kysymysten aihepiireissä ovat osin sekä määrällisiä että sisällöllisiä, osin vain määrällisiä.

Yhdyssanat

Suurin oikeinkirjoitusaiheinen ryhmä molemmissa kanavissa olivat erityyppiset yhdyssanat: puhelinneuvonnassa 45 % ja lomakeneuvonnassa 56 % oikeinkirjoituskysymyksistä.

Verrattuna aiempiin kartoituksiin on yhdyssanakysymysten osuus kaikista kysymyksistä selvästi kasvanut. Niiden määrää on mahdollisesti kasvattanut se, että entistä enemmän muodostetaan moniosaisia ilmauksia, joissa ainakin yksi osa on vierassana.

Osin puheluissa ja lomakkeissa esitetyt yhdyssanakysymykset olivat samantapaisia, mutta erotkin olivat selviä. Puheluissa korostuivat tapaukset, joissa ensimmäisenä osana on genetiivimuotoinen sana: yhteen vai erilleen? Lomakkeissa sen sijaan kysyttiin eniten ”viivakysymyksiä”: tuleeko viiva, entä välilyönti? Molemmissa tapauksissa oli usein kyse jonkin erikoisalan termistä.

Genetiivialkuiset ilmaukset ovat usein tilannekohtaisiakin sanoja, joista osa voidaan hahmottaa myös termeiksi. Koska monessa tapauksessa sekä yhteen että erilleen kirjoittaminen on mahdollista, voi syntyä valinnan vaikeutta, kun sanakirjastakaan ei löydy sopivaa esimerkkiä. Joskus soittaja ja hänen editoimansa tekstin kirjoittaja olivat erimielisiä kirjoitusasusta. Seuraavassa on muutama esimerkki genetiivialkuisia yhdyssanoja koskevista kysymyksistä:

> Yhteen vai erikseen: *turvallisuuden tunne* vai *turvallisuudentunne*?
>
> Kirjoitetaanko *vuoden takainen* yhteen vai erilleen?
>
> Mikä seuraavista vaihtoehdoista on oikein: *hyvän olon lähde, hyvänolon lähde* vai *hyvänolonlähde*?

Lisäksi puhelimessa haluttiin saada nopea varmistus muun muassa sellaisiin tapauksiin kuin *puolesta toimija, salassa pidettävä, työhön paluu, pois sulkeminen, yhtä matkaa*: yhteen vai erilleen?

Lomakkeessa kysyttiin puolestaan suhteellisesti enemmän sellaisista yhdyssanoista, joissa voi tarvita viivoja ja välilyöntejäkin. Yleissäännön mukaan vierassanan sisältävissä yhdyssanoissa käytetään yhdysviivaa selvyyden vuoksi. Selvyys on suhteellinen käsite, joten viivan käytöstä eivät kaikki ole aina yhtä mieltä.

> Toimistossamme on laskutuksessa käytetty viimeiset parikymmentä vuotta termiä *e-mail -vaihtoa*. Sitä ei olla muuttamassa, mutta sen oikeinkirjoituksesta on väitelty täällä, joten päätimme kääntyä asiantuntijoiden puoleen. Kirjoitetaanko se *e-mail -vaihtoa* vai *e-mail-vaihtoa*?
>
> Miten seuraavat kaksi vierasperäistä sanaa kirjoitetaan:
> – *infotainmentjärjestelmä*
> – *atriumtyylinen*
> Eli yhteen, erikseen tai pienellä vai isolla alkukirjaimella? Taustatietoja: Käännän matkailuautoesitteitä englannista ja alkukielellä ne ovat aina erikseen ja pienellä.

Joitain tämäntyyppisiä yhdyssanoja löytyy sanakirjoistakin, mutta ei tietenkään kaikkia tapauksia. Yleissääntöä on joskus ilman konkreettista mallia vaikeaa soveltaa. Sitä paitsi selvyyttä lisäävän yhdysviivan valinta on usein myös näkökulmakysymys: yhdelle ilmaus voi olla selvä sellaisenaan, toiselle ei.

Yleissuositus sallii vaihtelua viivan käytön suhteen myös genetiivimuotoisen paikannimen sisältävissä ilmauksissa. Säännön muotoilu ”viiva selvyyden vuoksi” ei aina riitäkään varmistukseksi. Väljä ja vaihtelua salliva sääntö synnyttää kysymyksiä:

> – – millainen kirjoitusmuoto on, jos esimerkiksi ystävä on Amerikasta: *Amerikan-ystävä* vai *Amerikan ystävä*? Jäljempi kuulostaa minusta enemmän ihmiseltä, joka pitää Amerikasta kuin ihmiseltä, joka on sieltä kotoisin.

Yhdyssanoja koskeva kestoaihe on myös alkuosan muodon valinta nominatiivin ja genetiivin välillä:

> – – onko ohjepankkiin kirjattu *dijoninsinappi* kyseisen sinapin ainut suositeltu kirjoitusasu? Olisiko määriteosa *dijon* myös nominatiivimuotoisena mahdollinen (kuten *edamjuusto, bordeauxviini*)?

Välimerkit, alkukirjain ja muut oikeinkirjoitusaiheet

Puheluiden välimerkkikysymykset koskivat suurelta osin pilkutusta (noin 15 % oikeinkirjoituskysymyksistä, lomakkeissa 9 %). Usein kuitenkin pikaiseksi tarkoitettu ”minulla olisi vain tämmöinen pilkkukysymys” osoittautui koko virkkeen tai tekstikatkelmankin selkeyttämistä koskevaksi pohdiskeluksi. Esimerkiksi tässä tapauksessa kysymys laajentui tekstin tyyliä ja soljuvuutta käsitteleväksi pohdinnaksi yhdessä neuvojan kanssa:

> Mitä mieltä pilkun käytöstä tällaisessa: *Jos valmistat – –, mieti, millä kokkaat.* Onko tuo jälkimmäinen pilkku tarpeen? Kummassakin ratkaisussa on ongelma.

Myös alkukirjainkysymyksiä esitettiin (puheluissa 15 %, lomakkeissa 7 % oikeinkirjoituskysymyksistä). Niistä valtaosa koski erontekoa erisnimen ja yleissanan välillä: iso vai pieni alkukirjain? Alkukirjaimen kokoa tiedusteltiin muun muassa erilaisten sopimusten, hankkeiden, palveluiden ja osastojen nimiin sekä eläinrotujen, viljelykasvien ja viinien nimiin (nimistä ks. myös s. 21). Muunkinlaisia alkukirjainkysymyksiä esitettiin:

> Oikoluen käännösromaania. Kirjoitetaanko *länsi* ja *länsimaat* aina pienellä alkukirjaimella?
>
> Voiko kuolinilmoituksessa kirjoittaa isolla *Sankarivainaja*?

Monet lyhenteisiin liittyvät kysymykset koskivat taivuttamista (ks. Taivutus), mutta kysymyksiä esitettiin myös esimerkiksi lyhenteiden pisteen käytöstä ja kirjainkoosta. Lisäksi tiedusteltiin lyhentämisen tapaa.

Alv-velvollinen: onko piste (*alv.*) pakollinen yhdyssanassa?

Onko sanan *hiilidioksidiekvivalentti* lyhenne *Co2-ekv* vai *Co2e*?

Lomakkeitse esitetyt lyhennekysymykset olivat osin monipolvisia:

– – miksi Suomessa ei lokalisoida lainasanoja ajatuksen kanssa paikalliseen kirjoitusasuun? Esimerkiksi koreassa toimii ulkomaisen oluttyypin lyhenne *IPA* niin, että kirjoitetaan kuten lausutaan: 아이피에이, ”aipiei”. Niin ei tule sekaannuksia ja kahta eri lausumisen tapaa kieleen. Tämä, että otetaan vaan kirjainlyhenne sellaisenaan ja aletaan käyttää, hämmentää ja on omiaan aiheuttamaan sekaannusta. – – Näihin eroavaisuuksiin kahden kovin foneettisen kielen välillä kaipaisin selvennystä. Miksi ei voisi olla paremmin?

Onko *sosiaali- ja terveysala* siinä määrin vakiintunut *soteksi*, että opettajan erityisalaa luonnehtivan nimikkeen *sosiaali- ja terveysalan opettajat* voisi lehtijutussa lyhentää *soteopettajiksi*? Vai pitääkö kirjoittaa *sote-opettajista*?

Oikeinkirjoituskysymyksiä tuli myös muun muassa vierassanojen kirjoitusasusta sekä sulkeiden ja lainausmerkkien käytöstä.

Kielioppi

Kielioppiaiheisia kysymyksiä oli puhelin- ja lomakekysymyksissä suhteellisesti samassa määrin (puhelin 23 % ja lomake 27 % kaikista kysymyksistä). Puhelimessa kysyttiin eniten taivutuksesta (51 % kielioppikysymyksistä) ja luvusta eli ilmauksen yksikkö- ja monikkomuodosta (23 %). Lomakkeitse kysyttiin eniten taivutuksesta (peräti 62 % kielioppikysymyksistä).

Taivutus

Moni puhelinneuvonnan asiakas tarvitsi varmistusta vieraskielisten nimien taivuttamiseen, mutta myös ylipäänsä tietyn etu- tai sukunimen, paikannimen tai yritysnimen taivuttamiseen. Tieto tarvittiin usein ”aivan heti” esimerkiksi painoon menossa olevaan julkaisuun.

Östlandet: voiko taivuttaa asussa *Östlandissa*?

Mikä taivutuspääte nimessä *Hendrix*: *a* vai *ä*?

Microsoft Teams: tuleeko kaksoispiste taivutettaessa?

Vieraskielisten nimien taivuttaminen askarruttanee siksikin, että olemassa olevia nimien taivutussääntöjä saattaa olla vaikeaa soveltaa omaan erityistapaukseen. Ohjeissakaan ei voi olla kuin rajallisesti käytännön esimerkkejä, joten nimi pitäisi kyetä taivuttamaan ilman riittävän samanlaista mallia. (Nimikysymyksistä ks. myös s. 21.)

Lomakkeitse esitettyjen taivutuskysymysten kirjo oli hyvin laaja. Kysymyksiä tuli paitsi vieraskielisten nimien myös esimerkiksi lyhenteiden taivuttamisesta:

Haluaisin tietää, miten *Turun yliopistollinen keskussairaala* lyhennetään ja kuinka käytetään sijamuotoja oikein kyseisen lyhenteen kanssa. Esimerkiksi *TYKS:in, Tyks:in, Tyksin.*

Uusi kysymystyyppi ovat tiedustelut siitä, miten englanninkielisen sanan ääntötapa saadaan näkyviin suomeksi taivutettaessa:

Kummalla tavalla brittikanava *Channel 4* pitäisi taivuttaa: *Channel 4:issa* vai *Channel 4:ssa* (”channel fourissa”)?

Vastauksessa ohjattiin suosimaan suomen kielen mukaista numeron taivutusta (*4:ssä*) suomenkielisessä tekstissä.

Jonkin verran taivutuskysymyksiä tuli suomen kieltä opettavilta, jotka eivät mahdollisesti ole vielä ehtineet opiskella alaa syvällisesti:

S2-opiskelija kysyi verbityypin 2 verbistä *käydä*: miksi imperfektimuoto on *kävi + n*? Muut ryhmän verbit ovat *syö-dä -> sö + i + n* -tyyppisiä. Miksi siis mukana on *v*?

Lisäksi lomakkeitse esitettiin esimerkiksi titteleiden ja arvonimien taivuttamista koskevia pohdiskelevia kysymyksiä, jotka olivat saattaneet syntyä vaikkapa oman lapsen kanssa käydystä keskustelusta:

Osaatteko kertoa, miksi *Jeesus Kristus* taipuu *Jeesuksen Kristuksen, Jeesuksessa Kristuksessa* jne. eikä *Jeesus Kristuksen, Jeesus Kristuksessa* jne.? Taustatietoja: Tyttäreni kysyi äskettäin, ja vastasin: Ainoa keksimäni syy on se, että kyse olisi appositiosta eikä etunimi–sukunimi-yhdistelmästä, jolloin esimerkiksi *Jeesuksen*

Kristuksen apostolit tarkoittaisi *Jeesuksen, Kristuksen, apostolit.*

Omistusliitteistä kysyttiin niin puhelimitse kuin lomakkeitsekin. Tyypillisesti tiedusteltiin, mihin sanaan omistusliite kuuluu. Moni harmitteli, että ”kielikorva ei sano mitään”:

Mihin kohtaan omistusliite tulee tällaisissa? Kirjoitan paljon, mutta kielikorvani ei sano mitään. – – *Suunnittelemistaan nypläysmalleistaan hän* – – VAI *Suunnittelemistaan nypläysmalleista hän* – –?

– – Tuleeko olla *heidän puoleen voi kääntyä* vai *heidän puoleensa voi kääntyä*? Omistusliite tässä kuulostaa oudolta. Tai onko jotain korvaavaa ilmaisua, joka olisi modernimpi?

Luku

Puhelimessa esitettiin melko paljon erityyppisiä kysymyksiä yksikkö- ja monikkomuodon valinnasta (kaikkiaan 23 % kielioppikysymyksistä, mutta lomakkeitse vain 8 %). Esimerkiksi predikaattiverbin luku mietitytti varsinkin silloin, kun verbi on subjektiksi tulkittavan lauseenjäsenen edellä:

X-tuotteissa yhdistyy vai *yhdistyvät maku ja kiinnostavat lisäarvot* – –?

Verbi yksikköön vai monikkoon: *bussiin mahtuu* vai *mahtuvat neljät lastenrattaat*?

– – *Tavoitteena on* vai *ovat tyytyväiset asiakkaat*?

Osasyynä valinnan epävarmuuteen on se, että vaikka joissain lausetyypeissä verbi on yleiskielessäkin monikollisen subjektin yhteydessä yksikössä (*puussa on pienet lehdet*), pääosin edellytetään kuitenkin monikkoa (*hinnat nousevat*). Joissakin tapauksissa taas verbin luvun voi valita näkökulman mukaan. Arkisessa puheessa verbi on kuitenkin lähes aina yksikössä monikollisenkin subjektin kanssa (*hinnat nousee*).

Myös numeroilmaukset herättivät kysymyksiä predikaattiverbin luvusta:

Kysymys koskee verbin taivutusta ns. yksikön partitiivin jälkeen (numeraalinen määre): *200 kansanedustajaa muodostaVAT/muodostaA*. Valitaanko verbistä yksikön kolmas muoto, koska numeraalisen määreen kanssa sana *kansanedustaja* taipuu yksikössä?

Yksikön ja monikon valintaa koskevissa kysymyksissä oli myös useita tapauksia, joissa tiedusteltiin, tuleeko predikatiiviadverbiaali yksikköön vai monikkoon (asiakas ei yleensä käyttänyt kieliopillisia termejä lukuun ottamatta sanoja *yksikkö* ja *monikko*):

Tuleeko yksikkö vai monikko tällaiseen: – – *kaikki 25, jotka ette tulleet valituksi* vai *valituiksi*?

Mira haluaa, että hänen lapsensa näyttävät hyvältä vai *hyviltä*? Miksi yksikkö kuulostaa luontevammalta, vaikka lapsia on monta?

Luvun valintaan vaikuttaa kirjoittajan valitsema näkökulma: puhutaanko kyseisestä joukosta yhtenä kokonaisuutena vai jäseniä tai osia ikään kuin eritellen. Väljän säännön soveltamiseen ja sopivan muodon valitsemiseen tarvitaan siis joskus apua.

Sijamuodot, rektio

Varsinkin puhelimessa kysyttiin objektin sijamuodosta sekä ulko- ja sisäpaikallissijan vaihtelusta (sijamuotokysymyksiä kaikkiaan 19 % kielioppikysymyksistä). Usein kyseessä oli infinitiivin tai lauseenvastikkeeseen sisältyvän verbin objekti:

Toivotan teidät mukaan jakamaan ilon vai *ilo*?

Kumpi on oikein: – – *joka uskottiin hoituvan* vai – – *jonka uskottiin hoituvan*?

Paikallissijan valinta aiheutti mietintää esimerkiksi sellaisessa tapauksessa kuin *Matkakortti lähetetään kouluun vai koululle?* Koska näissä näkökulma toimii usein valintakriteerinä, moni kaipasi tukea merkitysten avaamisessa.

Verbin rektiotkin synnyttivät kysymyksiä. Eniten kysyttiin *tehdä*-infinitiivin yleistymisestä ja varsinkin *pystyy tehdä* -tyyppisestä rakenteesta. Soittajat halusivat muutenkin keskustella tästä rakenteesta ja vähän purkaa tuntemuksiaan. Neuvojan kanssa käyty keskustelu saattoi joissain tapauksissa toimia kieliterapeuttisena tuokiona.

Kielenkäytössä on yleistynyt *hän ei pysty käydä koulua* -tyyppinen rakenne. Onko se jo hyväksyttyä kieltä?

Voiko *kaivata*-verbin jälkeen käyttää infinitiiviä: *En ole kaivannut tulla esiin tiedottajan työlläni.*

Lomakkeitse esitetyissä sijamuotokysymyksissä (vain 6 % kielioppikysymyksistä) oli tapauksia, joissa kysyjä kertoi mediaa koskevista havainnoistaan; kysymykseen oli liitetty katkelma esimerkiksi uutisesta. Lisäksi suomea opettavat kysyivät sijamuodoista:

> Miksi kysymyssana on partitiivissa seuraavassa lauseessa: *Keitä te olette?* Miten partitiivin käyttö tässä tapauksessa voidaan perustella?

Muut kielioppiaiheiset kysymykset koskivat esimerkiksi pronominien viittaussuhteita ja aikamuotojen valintaa.

Sanasto

Sananvalinta

Sananvalinta oli puhelinkysymyksissä toiseksi suurin kysymysryhmä yhdyssanojen jälkeen (kaikkiaan 63 % sanastokysymyksistä ja 12 % kaikista kysymyksistä). Tyypillisesti tiedusteltiin, sopiiko sana tiettyyn yhteyteen tai kumpi kahdesta sanasta sopisi paremmin. Osin kysymykset koskivat samalla myös esimerkiksi merkitystä, muotoa tai tyyliä. Kysyjän näkökulman perusteella kysymykset luokitettiin kuitenkin ensisijaisesti sananvalintaan.

> Onko *unisex-wc:lle* sovittu suomalaisempaa nimitystä?
>
> *Ohjeistus*: onko sopiva sana, kun tarkoitetaan sellaisia ohjeita, jotka eivät ole toimintaa pakottavia?
>
> Kumpi pronomini, *joka* vai *mikä*? *Olen myös tyytyväinen uusimaamme sopimukseen X:n kanssa, joka/mikä on osoitus – –.*

Lomakekysymyksissä sananvalinta oli kolmanneksi suurin ryhmä yhdyssanojen ja taivutuksen jälkeen (35 % sanastokysymyksistä, 10 % kaikista kysymyksistä). Lomakkeiden sananvalintakysymykset olivat tyypillisesti mutkikkaampia kuin puhelimitse tulleet ja edellyttivät vastaajalta usein monipuolistakin perehtymistä asiaan.

> Mitä sanamuotoja tulisi käyttää, kun sikiöllä epäillään esim. *kromosomipoikkeamaa/-poikkeavuutta/-häiriötä*? Sisältyykö johonkin sanaan enemmän negatiivista virettä kuin johonkin toiseen? Meille tuli kyselyä kunnioittavasta puhetavasta silloin, kun vanhemmille puhutaan ennen lapsen syntymää kromosomipoikkeamasta. Taustatietoja: Taustalla on tilanne, jossa perheelle annetaan ensitietoja tilanteessa, jossa lapsi ei ole vielä syntynyt.
>
> Olisiko Suomessa 1920–1930-luvuilla elänyt akateemisen koulutuksen saanut henkilö käyttänyt sanoja *projekti* ja *kategoria*? Taustatietoja: Tarkistan ranskankielisen, 1927 ilmestyneen kaunokirjallisen teoksen suomennosta. Siinä moniin tieteenaloihin perehtynyt päähenkilö käyttää näitä sanoja ranskaksi.

Sananvalintaan liittyvät myös esimerkiksi tasa-arvoista kielenkäyttöä pohtivat kysymykset. Vuoden 2023 aineistossa näitä edustivat muun muassa sukupuolineutraaleja ammattinimikkeitä käsittelevät kysymykset.

Merkitys

Merkityskategoriaan luokitettiin kysymykset, joissa tiedusteltiin sanan, lyhenteen, taivutusmuodon tai lauseenkin merkitystä. Tällaisia kysymyksiä esitettiin sekä puhelimitse että lomakkeitse. Puhelimitse tulleita merkityskysymyksiä oli 24 % sanastoon liittyvistä kysymyksistä. Niissä kysyttiin muun muassa termin merkityksestä tai sanojen merkityserosta.

> Mitä tarkoittaa perunkirjoituksessa *kotipaikka*? Se, mistä on kotoisin vai missä on kymmeniä vuosia asunut?
>
> *Fobia*: sisältyykö sanan merkitykseen pelon lisäksi myös vihaa?
>
> Onko sanoilla *ansio* ja *etu* jokin merkitysero, kun on kyse esim. virantäytöstä (*ansioksi/eduksi katsotaan*)? Kyse on riitatapauksesta.

Melko usein ei heti puhelun alussa selvinnyt, miksi kysyjä haluaa saada selville sanan merkityksen. Vasta keskustelun edetessä kävi ilmi, ettei pelkkä määritelmä riitäkään:

> Mikä on sanan *sauna* tarkka määritelmä? Tarkoittaako vain varsinaista saunahuonetta vai myös muita tiloja, kuten peseytymishuone tms.? [Ilmeni, että kyse oli siivousohjeiden kääntämisestä englanniksi.]

Lomakkeitse esitettyjä merkityskysymyksiä oli 30 % sanastokysymyksistä. Monet neuvonta-asiakkaat taustoittavat kysymystään monisanaisestikin:

> Haluaisin selvittää: suomen kielen ilmaisun *elämän tarkoitus* alkuperää ja sitä, miksi suomen kielessä puhutaan pääosin juuri *elämän tarkoituksesta* kun taas englannin kielessä samasta asiasta puhutaan pääosin ilmaisulla *the meaning of life* eikä *the purpose of life*, joka olisi edellistä tarkempi vastine suomenkieliselle ilmaisulle. Taustatietoja: – – Ilmaisu on ongelmallinen kansainvälisessä keskustelussa, sillä englanninkielisessä filosofisessa keskustelussa *what is the purpose of life* voidaan nähdä vain yhtenä osakysymyksenä laajempaa *what is the meaning of life* -kysymystä. Suomessa ei kuitenkaan näytä olevan tapaa kysyä *mikä on elämän merkitys* vaan nimenomaan *mikä on elämän tarkoitus*.

Jotkin merkityskysymykset liittyivät näkemyseroihin esimerkiksi sopimusten tai säännösten tulkinnassa. Näihin neuvoja voi vastata vain kielen näkökulmasta.

Teksti

Kaikkiaan tekstikategoriaan luokitettuja kysymyksiä ei ollut kovin paljoa. Puhelinneuvonnassa osuus oli 11 % kaikista puhelinkysymyksistä mutta lomakeneuvonnassa vain 4 % kaikista lomakekysymyksistä.

Eniten pyydettiin apua tekstikohtien muokkaukseen. Puhelimessa nämä muodostivat 70 % tekstikategorian kysymyksistä. Muita tekstiaiheita olivat muun muassa tyyliä ja kielimuotoa, lähdeviitteitä sekä luetelman muotoilua koskevat kysymykset. Lomakkeissa kysyttiin lähinnä apua tekstin muotoiluun.

Puhelimessa esitetään tyypillisesti hyvin monenlaisia tekstin muokkausta koskevia kysymyksiä. Kysyjä lukee kielineuvojalle joskus pidemmänkin katkelman mahdollisesti jonkin erikoisalan tekstiä ja kysyy, miten sitä voisi selventää. Neuvoja harvoin onnistuu vastaamaan pelkästään korvakuulolta vaan joutuu kirjoittamaan ainakin jotain itselleen muistiin. Näin hän tavallisesti onnistuu – yhdessä kysyjän kanssa – löytämään ratkaisun tai ainakin tarjoamaan eväitä kohdan työstämiseen.

Näissä tapauksissa kyse voi olla esimerkiksi historiikin muokkaamisesta, hakemuskirjeen muotoilusta, lastensuojeluaiheisen tekstin tarkkuuden varmistamisesta, tapahtuman raportoinnista tai kyselylomakkeen eri kohtien yhtenäistämisestä.

Usein kysyjä on tekstin editoija, ei siis alkuperäinen kirjoittaja. Hän toivoo paitsi apua muotoiluihin myös perusteluja, joiden avulla voi vakuuttaa kirjoittajan muutosten tarpeellisuudesta. Tällaisia oli myös tarkastellussa aineistossa:

> Tarkistan organisaation tukipäätöslomakkeiden kieltä. Mitä mieltä muotoilusta *ilmoittakaa lomakkeella alueet, jotka on lannoitettu tämän päätöksen mukaisesti*: miten muotoilla kevyemmin tuo *tämän päätöksen mukaisesti*?

> Kaipaisin apua viestin yhden kohdan muotoiluun ja sopivan henkilöviitteisen sanan valintaan. Kyseessä on työyhteisön hyvinvointia koskeva tärkeä viesti, jossa sävyn ja viestin sisällön kanssa täytyy olla just eikä melkein.

Ei ole epätavallista, että tekstin muokkauksesta kysytään tilanteissa, joissa kirjoittaja on alan asiantuntija ja editoija edustaa jotain toista alaa. Kirjoittaja on tarkka esimerkiksi termeistä ja alan vakiintuneista muotoiluista, jotka eivät kuitenkaan vaikuta editoijasta selviltä. Toinen selvä ero näkemyksissä ilmenee usein silloin, kun kirjoittaja ja editoija ovat hyvin eri-ikäisiä. Eri vuosikymmenillä saatu koulutus vaikuttaa kielikäsityksiin.

Nimet

Vaikka Kotuksella on erikseen nimineuvonta, tuli myös kielineuvontaan jonkin verran nimiaiheisia kysymyksiä. Lomakkeitse lähetetyt nimikysymykset siirrettiin suurelta osin suoraan nimineuvonnan vastattaviksi. Puhelimitse saaduista nimiin liittyvistä kysymyksistä suurin osa luokitettiin ensisijaisesti johonkin toiseen aihepiiriin, kuten taivutusta tai alkukirjainta koskeviin kysymyksiin (esim. *Kirjoitetaanko työehtosopimusten nimet isolla vai pienellä alkukirjaimella*? ks. edellä s. 17).

Kategoriaan Nimet luokitettiin noin 5 % puhelinkysymyksistä. Näitä olivat esimerkiksi vieraskielisten nimien oikeinkirjoitusta tai ääntämistä koskevat kysymykset:

> Miten korealaiset sukunimet kirjoitetaan? Kirjoitetaanko esimerkiksi *Kim Jong Un* vai *Kim Jong-un*?

> Laadin ohjetta luontodokumentin suomenkielistä spiikkausta varten. Miten muinaisskandinaaviset jumalten nimet *Thor* (*Tor*) ja *Odin* tulisi ääntää suomeksi? Spiikkaus on kokonaan suomeksi, eivätkä nimet näy kirjoitettuina.

Nimikysymyksiksi luokitettiin myös nimien arviointipyynnöt (osa näistä välitettiin nimineuvonnan vastattavaksi):

> Monessa kaupungissa käytössä olevan Valttimatkalippujärjestelmää hallinnoivan yhtiön nimeä ollaan muuttamassa. Ehdotuksia ovat *Valtti Solutions oy, Valtti Systems oy* ja *Valtti Innovations oy.* Mitä mieltä Kotuksessa ollaan näistä nimiehdotuksista?

Muu

Kategoria Muu on varsin kirjava. Siihen kuuluu esimerkiksi seuraavanlaisia tapauksia:

> Sana *upea*: milloin ensiesiintymä?

> Miksi Kielitoimiston sanakirjassa ei ole hakusanaa *kulitsa*? Se on yleinen käytössä.

> Toivoisin teiltä apua ja kirjallisena vastauksen, miten lause – – tulkitaan. Asia liittyy taloyhtiön remonttiin ja sen kuluihin.

Lisäksi Muu-kategoriaan luokitettiin yleiset kielen muuttumista ihmettelevät havainnot (kuten kommentti siitä, että nuoret käyttävät liikaa lyhenteitä) sekä median kielenkäyttöä yleisesti arvioivat kommentit. Muu-kategoriaan laskettiin myös kysymykset, jotka oli välitetty esimerkiksi nimineuvonnan tai ruotsin kielen neuvonnan vastattaviksi.

Englannin kieli

Englannin kieli näkyy ja kuuluu eri puolilla yhteiskuntaa, myös kielikeskusteluissa. Kartoituksessa päätettiinkin tarkastella Kotuksen osalta erikseen sitä, kuinka moni kysymys liittyy jollain tapaa englantiin – ja mistä näkökulmasta. Noin 11 % kieli-neuvontaan vuonna 2023 tulleista kysymyksistä oli tällaisia; nämäkin kysymykset luokiteltiin siis ensisijaisesti edellä käsiteltyihin kategorioihin. Englannin kielen asemaan nähden määrä on ehkä yllättävänkin pieni.

Englantiin liittyvistä kysymyksistä on hahmoteltavissa erityyppisiä aiheita. Osa kysymyksistä koski ”teknisempiä” seikkoja, kuten oikeinkirjoitusta ja taivutusta, osa taas käsitteli kääntämistä, suomenkielisiä vastineita ja sananvalintaa laajemminkin. Kolmas, selvästi pienempi ryhmä olivat kysymykset ja kommentit ylipäänsä englannin kielen käytöstä sekä siihen liittyvästä huolesta.

Merkille pantavaa on, että puhelinneuvonnassa kysyttiin huomattavan paljon englannin lainojen oikeinkirjoituksesta ja kirjoitusasusta. Lomakeneuvonnassa tämä ryhmä ei juuri erottunut muista aihepiireistä. Syynä lienee ainakin se, että yksittäisten ilmausten kirjoitustapa on nopeasti tarkistettavissa soittamalla:

> *Suomi-rap, suomirap* vai miten?

> *Pienellä twistillä*: pitäisikö olla *twistillä*?

> Olen kääntämässä englanninkielistä tekstiä, joka käsittelee World Trade Centerin iskuja. Englanninkielisessä versiossa iskuun viitataan käsitteellä *9/11*. Miten tämä ilmaus taipuisi suomeksi?

Tärkeä englannin kieleen liittyvä kysymystyyppi olivat käännösvastineita koskevat pohdinnat. Kyse oli esimerkiksi termien suomentamisesta opinnäytetyötä varten. Jonkin verran tiedusteltiin myös erilaisten yhteiskunnallisten käsitteiden suomenkielisiä vastineita, muun muassa tasa-arvoiseen kielenkäyttöön kuuluvia ilmauksia, jotka tulevatkin suomeen useimmiten englannista. Sopivan ilmauksen valintaa ja tyyliä saatettiin pohtia myös laajemmin.

> Miten minun tulisi suomenkielisessä opinnäytetyössäni viitata englanninkieliseen käsitteeseen *Foreign Military Sales* (*FMS*)?

> Työssäni tasa-arvoneuvonantajana kohtaan – – usein seuraavia termejä, joihin pyytäisin teiltä näkemystä hyvästä suomennoksesta:
> 1. *anti-gender movement*
> 2. *in all their diversity*
> 3. *sexual misconduct*

> Haluaisin kysyä suomen kielessä nähdäkseni viime vuosina yleistyneestä *keskiössä*-rakenteesta. – – törmäilen jonkin verran tällaisiin *Piirtäminen on taiteilijan työskentelyn keskiössä* -tyylisiin lauseisiin. – – mahtaako se olla anglismi (*at the core of the problem*)?

Lisäksi kielineuvontaan tuli erityyppisiä englannin kielen käyttöön ja kielipolitiikkaan liittyviä yhteydenottoja:

> Joka paikassa on hirveästi englantia. Miksi suomi ei kelpaa?

> Museossa, jossa olen töissä, on sellainen linja, että suomenkielisten teosten nimet käännetään ruotsiksi ja englanniksi, mutta englanninkielisiä nimiä ei käännetä. Minulle todettiin, että englanninkielinen nimi voi olla taiteilijan tietoinen valinta, siksi sitä ei haluta kääntää. – – Mitä ajattelette? Onko tällaisesta suositusta olemassa?

Yleisenä luonnehdintana englantiin liittyvistä neuvontakysymyksistä voi todeta, että osa kysyjistä pitää englannin kielen sanoja suomessa itsestäänselvyyksinä ja haluaa vain tietää suomeen sopivan taivutuspäätteen tai yhdyssanan viivan paikan. Osa kysyjistä taas on huolissaan paitsi englannin lainojen runsaudesta myös englannin ylivallasta ja ihannoinnista ylipäänsä – tai ainakin yrittää etsiä sanoille suomen kieleen istuvia vastineita.

Kääntäminen

Englannin kieleen liittyvien kysymysten ohella Kotuksen aineistosta poimittiin raporttia varten myös kääntämistä tavalla tai toisella koskevat kysymykset. Näitä oli noin 7 % kaikista neuvontakysymyksistä. Kääntäminen käsitetään tässä laajasti. Sitä haluttiin tarkastella omana ryhmänään, koska Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksessa käännöskysymykset muodostivat selvän enemmistön neuvonnan yhteydenotoista (ks. vertailu alaluvussa 3.3).

Kääntämistä käsittelevissä Kotuksen kysymyksissä oli useita samoja aiheita kuin englantiinkin liittyvissä kysymyksissä, mikä kertoo yleisimmän lähtökielen. Varsinaisissa käännöskysymyksissä tiedusteltiin esimerkiksi suomenkielistä termivastinetta:

> Mikä voisi olla hyvä käännös tähtitieteen englanninkieliselle käsitteelle *multi-messenger astronomy*? Taustatietoja: Olen tekemässä suomenkielistä fysiikan pro gradua gravitaatioaaltohavainnoista osana laajempaa tähtitieteellisten havaintojen kirjoa – –. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään käsitettä *multi-messenger astronomy*, kun tarkastellaan jotain havaintoa, josta saadaan dataa ”monikanavaisesti”.

> Olen suomentamassa erästä tekstiä, ja mietin suomennosta ruotsin kielen sanalle *likvagnshus*. Voisiko *ruumisvaunutalli* olla sopiva? *Vaja* kuulostaa liian arkiselta eikä *liiterikään* kuulosta hyvältä.

Käännösvastinekysymysten ohella toisen merkittävän ryhmän muodostivat kysymykset, jotka käsittelivät suomeksi jo muotoillun ilmauksen tai tekstipätkän työstämistä esimerkiksi idiomaattisemmaksi. Tähän ryhmään voi laskea myös oikeinkirjoituksen mukauttamista koskevat kysymykset.

> *Pidän tavastasi ajatella* – onko idiomaattinen?

> Olen kääntämässä romaania englannista suomeen – –. Voiko *katumus*-sanaa käyttää monikossa, esimerkiksi *hänellä oli useita katumuksia*? *Katumuksilla* tarkoitettaisiin tässä yhteydessä katumuksen kohteita.

> Miten lukuilmausta seuraava sana taipuu vinoviivan sisältävissä ilmauksissa, kuten *5/7 käytäntöä otettu käyttöön*? Taustatietoja: – – käännämme paljon sisältöä verkkosivuille ja sovelluksiin. Teksteissä esiintyy aika ajoin englanniksi sellaisia ilmauksia kuin *5/7 practices implemented* tai *1/3 steps completed*.

Käännöskysymyksiä esittävät tyypillisesti kääntäjät, mutta myös muut kielenkäyttäjät. Yksi ryhmä ovat opinnäytetyön tekijät, jotka saattavat olla siinä tilanteessa, ettei oman alan termistöä ehkä ole olemassa suomeksi tai se ei ole vielä vakiintunutta.

Osa kääntämiseen liittyvistä neuvontakysymyksistä on tässä kartoituksessa todennäköisesti jäänyt huomaamatta, sillä asiakas ei aina erikseen mainitse, että hänen kysymyksensä koskee nimenomaan suomennostekstiä.

Edellä esiteltyjen kysymystyyppien lisäksi kielineuvontaan tuli jonkin verran kysymyksiä siitä, mikä jonkin ilmauksen vastine olisi ruotsiksi tai englanniksi. Tällaiset yhteydenotot ohjattiin muualle, muun muassa Kotuksen ruotsin kielen neuvontaan, eivätkä ne siksi olleet mukana tarkastelussa.

3.1.3 Kysyjät

Kotuksen neuvontatiedoista ei ollut mahdollista kattavasti selvittää kysyjien roolia, kuten organisaatiota tai ammattia (vrt. Isofin osuus alaluvussa 3.2.3). Neuvontarekisterissä on kyllä kohta ”Kysyjän

Kuva 1. Kotuksen kielineuvonnan asiakkaiden yleisiä nimikkeitä.

organisaatio ja ammatti", mutta sitä käytetään vain satunnaisesti; kukin neuvoja on voinut täyttää sen tai olla täyttämättä. Puhelinneuvonnassa osa soittajista kertoo organisaationsa tai ammattinsa, osa ei sano taustastaan mitään eikä sitä kysytä erikseen, ellei vastaaminen edellytä tietoa.

Neuvontalomakkeessakaan ei tiedustella kysyjän roolia. Se saattaa tosin ilmetä sähköpostiosoitteesta, ja osa kysyjistä kertoo itse taustastaan joko kysymyksen yhteydessä tai lomakkeen kohdassa "Miksi kysyn", jossa annetaan vaihtoehdot "Tarvitsen tietoa työtäni varten", "Tarvitsen tietoa opintojani varten", "Kysyn mielenkiinnosta" ja "Muu syy, mikä?". Tämä kohta jätettiin kuitenkin pois tarkastelusta, sillä sitä ei ole mukana kaikissa neuvojien tekemissä kirjauksissa.

Raporttia varten Kotuksen aineistosta koottiin kysyjien rooliin viittaavat nimitykset niin, että tulkinnanvaraiset muotoilut jätettiin pois. Kaikkiaan noin 13 prosentissa kartoituksessa tarkastelluista neuvontakirjauksista oli tieto roolista. Vaikka rekisterikirjauksissa on vaihtelua, oli joukosta kuitenkin mahdollista hahmotella joitain tavallisia kysyjäryhmiä. Oheiseen sanapilveen (Kuva 1) on koottu yleisiä nimikkeitä; roolien kuvauksia on niputettu ja yhtenäistetty (esim. *kirjoittajia* voi olla monenlaisia).

Neuvonnan asiakasryhmistä monet edustavat Kotuksen keskeisiä kohderyhmiä: kääntäjät ja muut kieliammattilaiset, toimittajat, eri asteiden opettajat ja opiskelijat sekä viestinnän asiantuntijat. Sanapilvessä esitettyjen nimikkeiden lisäksi kysyjien joukossa oli muun muassa julkishallinnon työntekijöitä, kustantamoväkeä, monien yritysten ja yhdistysten sekä kirkon edustajia ja tietysti yksityishenkilöitä – niin koululaisten vanhempia kuin vaikkapa eläkeläisiäkin.

Kartoituksen aineiston perusteella ei ole mahdollista selvittää tarkasti, millaiset asiakasryhmät ottavat yhteyttä ensisijaisesti puhelimitse ja millaiset lomakkeitse ja minkätyyppisissä tilanteissa. Suuntaa antavasti voi kuitenkin todeta, että toimittajat ottavat yhteyttä kielineuvontaan usein puhelimitse, sillä heillä on työn luonteen takia monesti kiireellistä asiaa. Esimerkiksi tutkijat ja opiskelijat puolestaan käyttävät tyypillisesti neuvontalomaketta, sillä asia saattaa olla monimutkainen ja varsinkin nuorille puhelimessa puhuminen voi tuntua vieraalta.

Kysyjistä voi yleistäen todeta, että neuvontaan ottavat yhteyttä toisaalta omaa tekstiään työstävät, toisaalta toisen tekstiä muokkaavat. Lisäksi oma kysyjäryhmänsä ovat kieltä ja sen käyttöä yleisemmin kommentoivat asiakkaat.

3.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos

Tässä alaluvussa tarkastellaan Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen suomen kielen neuvontaan vuonna 2023 tulleiden kysymysten määrää sekä kysymysten jakautumista eri aihepiireihin. Katsauksessa tarkastellaan lähemmin myös suurimman kysymyskategorian eli sanojen ja termien kääntämistä koskevien kysymysten jakautumista eri teemoihin. Lisäksi vertaillaan keskenään puhelimitse ja sähköpostitse tulleita kysymyksiä ja lopuksi tarkastellaan kysyjien jakautumista eri kysyjäryhmiin, toisin sanoen, onko kysyjä esimerkiksi kääntäjä, tulkki,

toimittaja tai yksityishenkilö. Tuloksia esiteltäessä niitä verrataan samalla edellisten kartoitusten tuloksiin.

3.2.1 Kysymysten määrän kehitys

Kaaviossa 7 esitellään eri kanavien kautta tulleiden kysymysten kokonaismäärä vuonna 2023 sekä vertailun vuoksi myös aikaisemmissa kartoituksissa tarkasteltujen vuosien lukemat. Vuodesta 2007 lähtien puhelimitse ja sähköpostitse tulleiden kysymysten määrät on erotettu toisistaan. Sitä edeltävien vuosien osalta kaikki neuvontaan tulleet kysymykset on merkitty puhelimitse tulleiksi, koska tietoa kysymysten jakautumisesta eri kanaviin ei ole saatavilla. Sähköpostineuvonta aloitettiin Ruotsinsuomalaisessa kielilautakunnassa 1990-luvun loppupuolella.

Isofin suomen kielen neuvontaan tuli vuonna 2023 yhteensä 421 kysymystä (Kaavio 7, ks. myös Kaavio 2 alaluvussa 2.2). Määrä on laskenut melko paljon sekä Ehrnebon vuonna 2002 tekemästä kartoituksesta, jossa hän tarkasteli Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan neuvontaan vuosina 1980–2000 tulleita kysymyksiä, että Isofin vuonna 2019 julkaiseman kartoituksen ensimmäisistä tarkastelluista vuosista 2007 ja 2010 (ks. alaluku 1.2.2).

Kysymysten väheneminen johtuu todennäköisesti siitä, että niin Isofin sivustolla kuin verkossa yleensäkin on julkaistu 2000-luvulla paljon digitaalisesti saatavilla olevia sanastoja sekä muuta esimerkiksi oikeinkirjoitukseen ja muuhun kielenkäyttöön liittyvää ohjemateriaalia. Samaa arveltiin jo vuoden 2019 kartoituksessa (Larsson & Leskelä 2019). Kielenkäyttäjät voivat siten kätevästi itse löytää vastauksia kielikysymyksiinsä, jolloin tarve ottaa yhteyttä kielenhuoltajiin vähenee. Vuodesta 2017 lähtien kysymysten määrä on kuitenkin pysynyt melko samalla tasolla. Silloin kysymyksiä tuli 429, ja edellisessä, vuotta 2022 koskeneessa kartoituksessa, määrä oli 451.

Isofin suomen kielen neuvonnan vuonna 2023 saamista kysymyksistä 353 tuli sähköpostitse ja 68 puhelimitse (Kaavio 7). Sähköpostitse tulleiden kysymysten osuus kaikista kysymyksistä oli 84 % ja puhelimitse tulleiden osuus 16 %. Tämä vastaa suomen kielen neuvonnasta vuonna 2022 tehdyn edellisen kartoituksen lukemia, jolloin osuudet olivat 87 % ja 13 %. Tässä yhteydessä on kiinnostavaa todeta, että sähköposti- ja puhelinkysymysten jakautuminen on samaa luokkaa myös Isofin ruotsin kielen neuvonnassa, jossa 85 % kysymyksistä tuli sähköpostitse ja 15 % puhelimitse vuonna 2023 (ks. myös vertailu alaluvussa 3.3).

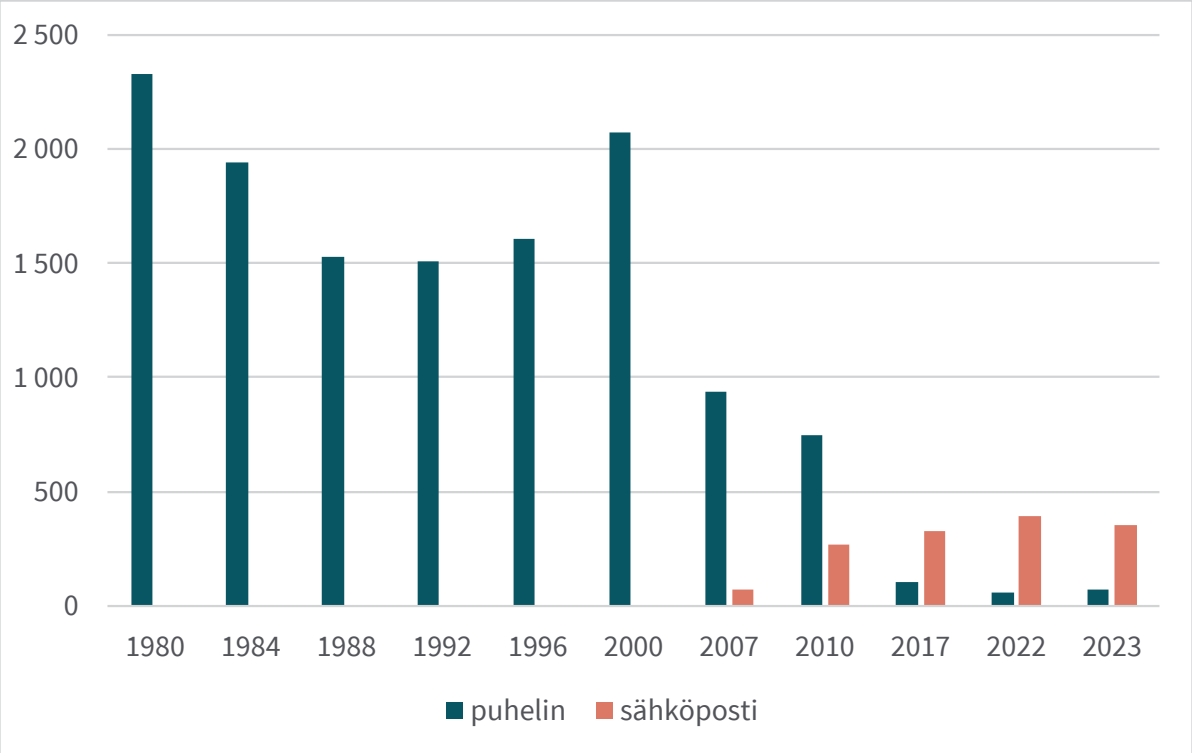

Kaavio 7. Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan (1980–2000) ja Isofin suomen kielen huollon (2007–2023) saamien kysymysten määrät.

Sähköpostitse tulleiden kysymysten määrä Isofin suomen kielen neuvonnassa on kasvanut puhelimitse tulleiden kysymysten kustannuksella aina siitä lähtien, kun sähköposti otettiin neuvonnassa käyttöön. Tämä johtunee siitä, että kysyjät ovat omaksuneet uuden tekniikan enenevässä määrin ja että sähköpostitse asioiminen sujuu kysyjien mielestä kätevästi. Samaa arveltiin jo edellisissä kartoituksissa (Larsson & Leskelä 2019, Larsson 2024).

Lisäksi neuvonnan asiakkaat ovat tottuneet saamaan vastauksen sähköpostitse nopeasti, koska kielenhuoltajat vastaavat kyseisen kanavan kautta tulleisiin kysymyksiin koko työpäivän ajan. Tämä tietenkin osaltaan lisää sähköpostineuvonnan houkuttelevuutta.

Tämän ja edellisen kartoituksen (Larsson 2024) perusteella vaikuttaisi siltä, että niin kysymysten kokonaismäärä kuin sähköpostitse ja puhelimitse esitettyjen kysymysten osuudet ovat vakiintumassa nykyiselle tasolleen. Sähköposti vaikuttaa olevan neuvonnan asiakkaiden suosima viestintätapa. Puhelimitse asioidaan lähinnä, kun kysymys on erityisen kiireinen tai halutaan keskustella syvällisemmin jostain asiasta.

Isofin suomen kielen huoltoon tulleiden kysymysten jakautuminen vuoden 2023 eri kuukausille näkyy Kaaviosta 8. Mukana ovat sekä sähköpostitse että puhelinkysymykset, mutta niiden jakautumista eri kuukausille ei ole eritelty.

Neuvontaan vuonna 2023 tulleet kysymykset jakautuivat melko tasaisesti vuoden eri kuukausille. Kolmena kesäkuukautena kysymyksiä kuitenkin saatiin muita kuukausia vähemmän. Kaikkein vähiten kysymyksiä tuli heinäkuussa, joka on Ruotsissa tavallinen lomakuukausi. Heinäkuussa kielenhuoltajat vastasivat vain seitsemään kysymykseen.

Eniten kysymyksiä saatiin alkuvuodesta ja etenkin maaliskuussa, jolloin neuvontaan tuli yhteensä 63 kysymystä. Kysymysten suurehko määrä juuri maaliskuussa johtunee siitä, että Isofin suomen kielen huollon kieliseminaari järjestettiin tuolloin ja monet maaliskuun kysymyksistä koskivat seminaaria. Kysymysten jakautuminen vuoden eri kuukausille noudattaa samaa linjaa kuin kahdessa edellisessä kartoituksessa. Myös niissä kysymykset jakautuivat melko tasaisesti eri kuukausille ja kesäkuukaudet olivat hiljaisimpia.

3.2.2 Kysymysten aihepiirit

Kysymykset on jaettu tarkastelussa eri aihepiireihin (Kaavio 9, ks. myös aihepiirien yleinen esittely luvun 3 alussa). Kaikki termien sekä muiden sanojen ja ilmausten kääntämistä koskevat kysymykset on

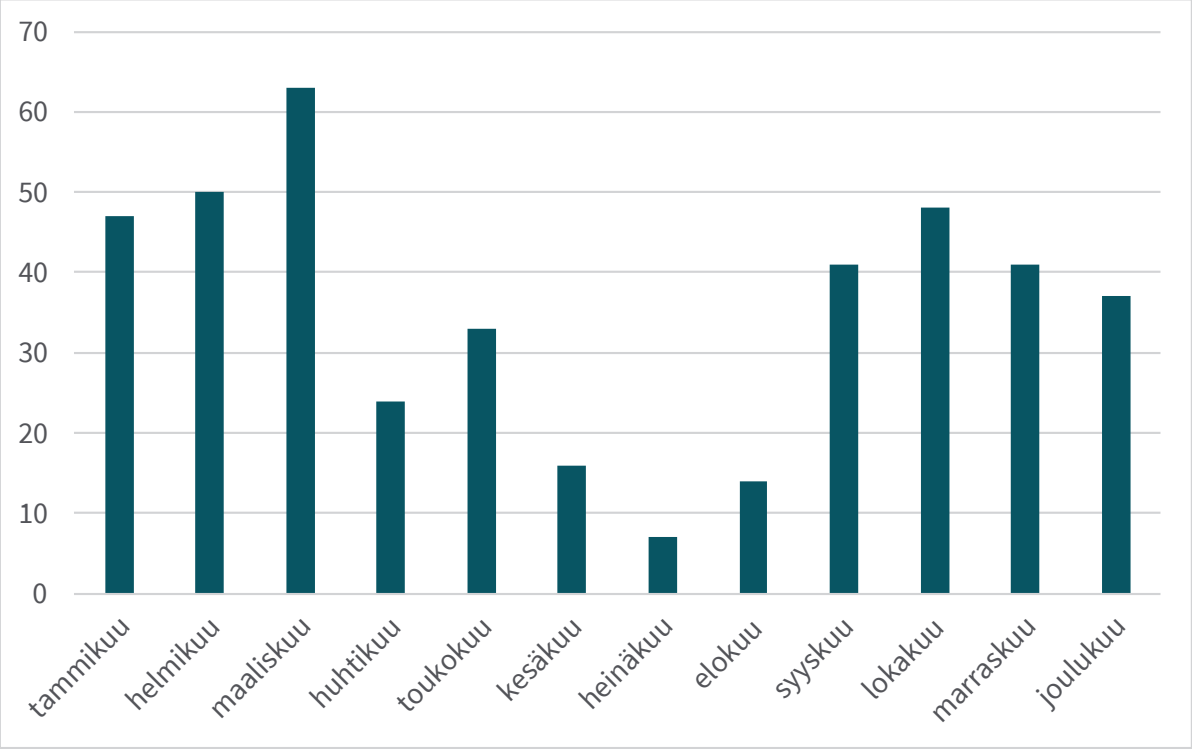

Kaavio 8. Isofin suomen kielen huollon vuonna 2023 saamien neuvontakysymysten jakautuminen eri kuukausille.

jaoteltu pääkategoriaan Käännökset, ja jaottelussa on eritelty myös käännöskielet ja -suunta: ruotsi–suomi, suomi–ruotsi sekä suomi–englanti. Kukin kysymys on luokitettu vain yhteen kategoriaan. Käännöskysymykset voivat tietenkin koskea myös esimerkiksi nimien kääntämistä, mutta Nimet-kategoriaan on jaottelussa otettu mukaan vain sellaiset nimikysymykset, jotka eivät ole samalla myös käännöskysymyksiä.

Koska käännöskysymykset muodostavat Isofin suomen kielen neuvonnassa niin suuren ryhmän (yli puolet kaikista kysymyksistä), on tässä kartoituksessa selvitetty lähemmin myös sitä, millaisia eri aiheita käännöskategoriaan jaotellut kysymykset edustavat. Tätä tarkastelua ei tehty kahdessa edellisessä kartoituksessa.

Aivan kuten aiempinakin vuosina, myös vuonna 2023 Isofin suomen kielen neuvonnan tavallisin kysymyskategoria oli ruotsinkielisten termien ja muiden sanojen ja ilmausten suomenkieliset vastineet (Kaavio 9). Yhteensä 421 neuvontakysymyksestä tähän kategoriaan kuului hieman runsas puolet (53 %) eli kaikkiaan 221 kysymystä. Toiseen suuntaan eli suomenkielisten sanojen ja termien ruotsinkielisiä vastineita koskevia kysymyksiä tuli yhteensä 31. Näiden kysymysten osuus kaikista vuonna 2023 tulleista kysymyksistä oli 7 %.

Käännöskysymysten suuri osuus johtunee siitä, että suurin osa Isofin suomen kielen neuvonnan asiakkaista toimii joko kääntäjinä ja tulkkeina, ruotsinsuomalaisen median toimittajina tai suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvien kuntien tai alueiden työntekijöinä (kysyjäkategorioista lisää alaluvussa 3.2.3). On luonnollista, että juuri nämä ammattiryhmät tarvitsevat apua ruotsinkielisten termien suomenkielisten vastineiden kanssa, koska he työssään kirjoittavat ja puhuvat Ruotsin yhteiskuntaan liittyvistä asioista suomeksi. Varsinkin kääntäjät tarvitsevat apua myös suomenkielisten termien ja muiden ilmausten ruotsinkielisten vastineiden kanssa.

Käännöskysymysten osuudet koko aineistosta vastaavat melko hyvin kahden edellisen kartoituksen lukemia. Vuosina 2007, 2010 ja 2017 keskimäärin 58 % ja vuonna 2022 noin 60 % kaikista kysymyksistä koski ruotsinkielisten termien ja muiden sanojen suomenkielisiä vastineita. Keskimäärin 10 % (vuosina 2007, 2010 ja 2017) ja noin 5 % (vuonna 2022) kysymyksistä puolestaan koski suomenkielisten termien ja muiden sanojen ruotsinkielisiä vastineita. Aikaisemmissa kartoituksissa (ks. alaluku 1.2.2) käännöskysymysten osuus on ollut vieläkin suurempi, mutta nyt näyttäisi siltä, että osuudet ovat vakiintumassa nykyiselle tasolleen. Edellä alalu-

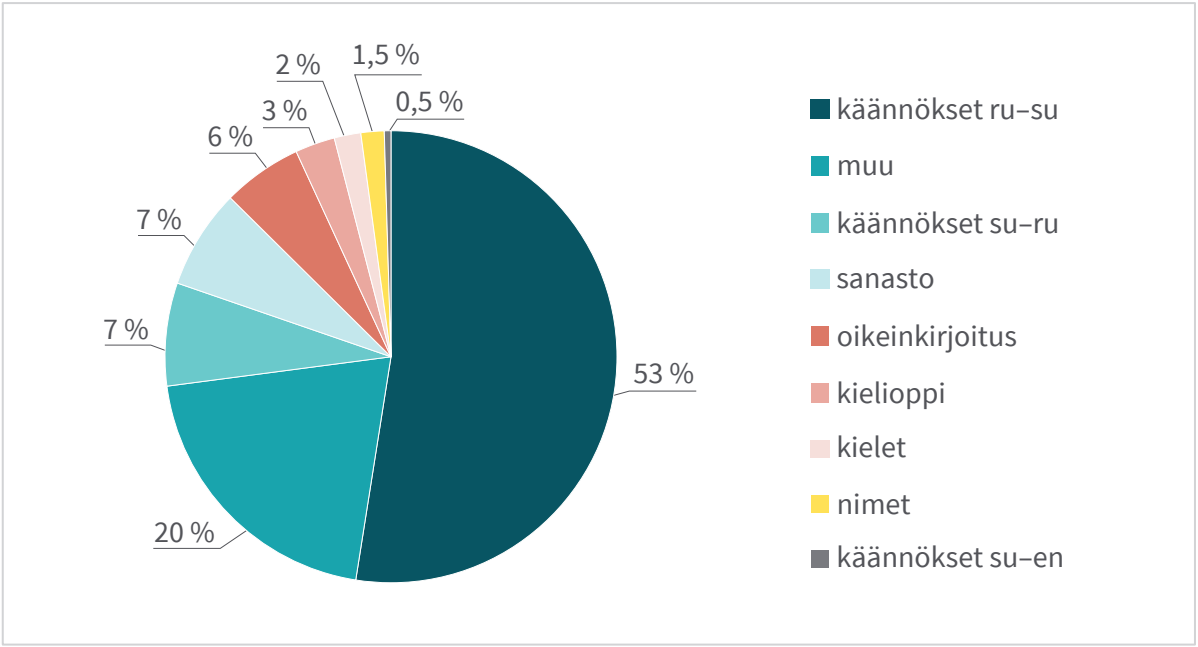

Kaavio 9. Isofin suomen kielen neuvontaan vuonna 2023 tulleiden kysymysten aihepiirit prosenttiosuuksina (puhelin ja sähköposti).

vussa 1.2.2 todetaan, että kielipolitiikkaa koskevien kysymysten määrä kasvoi sen jälkeen, kun Ruotsiin saatiin vuonna 2010 laki kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä (Larsson & Leskelä 2019). Kielipolitiikka-kategoriaan on edellisissä kartoituksissa jaoteltu sellaiset kysymykset, jotka koskevat esimerkiksi oikeutta saada suomenopetusta koulussa tai käyttää suomea asioitaessa viranomaisten kanssa.

Tämäntyyppisiä kysymyksiä ei ollut vuonna 2023 lainkaan ja vuonna 2022 vain 0,3 % kaikista kysymyksistä (Larsson 2024). Tähän voi olla syynä se, että Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitokseen perustettiin vuonna 2022 Kansallinen suomen kielikeskus, jonka tehtäväkenttänä on suomen kielen revitalisaatio eli elvytys Ruotsissa. Kielipolitiikkaan liittyviä kysymyksiä on nähtävästi ohjautunut kielikeskukseen. Keskus vastasi vuonna 2023 yhteensä noin 50 kysymykseen, joista monet käsittelivät aiheita, jotka Larsson ja Leskelä (2019) jaottelivat kielipolitiikkaa koskeviksi kysymyksiksi.

Seuraavissa alaluvuissa on esimerkkejä Isofin neuvontaan vuonna 2023 tulleista kysymyksistä jaoteltuina eri aihepiireihin. Samoin kuin Kotuksen aineiston esittelyssä (ks. alaluku 3.1.2), myös Isofin esimerkkejä on tiivistetty ja niistä on esitetty käsiteltävän aiheen kannalta olennainen. Kielenainekset on kursivoitu ja lyöntivirheitä korjattu. Esimerkit on myös pyritty anonymisoimaan. Ruotsiksi esitettyjen kysymysten perässä on hakasulkeissa raportin kirjoittajan tekemä suomenkielinen käännös.

Ruotsi–suomi-käännöskysymysten aiheet

Isofin suomen kielen huollosta kysyttiin siis eniten ruotsinkielisten termien ja muiden sanojen ja ilmausten suomenkielisiä vastineita. Tässä kartoituksessa tarkasteltiin lähemmin myös käännöskysymysten jakautumista eri aihepiireihin. Eniten kielineuvonnasta kysyttiin julkishallinnon ja juridiikan termejä mutta myös kouluun ja opiskeluun liittyvää sanastoa. Seuraavassa on muutamia esimerkkejä näihin aihepiireihin kuuluvista kysymyksistä.

> Hur skulle ni översätta ordet *kommunstyrelsens förvaltning*?
> [Miten kääntäisitte sanan *kommunstyrelsens förvaltning*?]

> Hallintomme ottaa käyttöönsä uusia nimikkeitä:
> *Biståndshandläggare* muuttuu *socialsekreterare*-nimikkeeksi. Osastomme vaihtaa nimeä: *Utvecklings- och kompetenscenter*. Olisko näille suomenkielisiä suosituksia?

> Mikä on *slutplädering* suomeksi?

> Termi *kommunicering*, joka esiintyy Ruotsin hallintolaissa.
> Olisiko *tiedoksianto* hyvä vastine suomeksi?

> Moi, miten kääntäisitte *läxhjälp* suomeksi?

Juridiikka, julkishallinto ja kouluala ovat keskeisiä aiheita kääntäjien ja tulkkien toimeksiannoissa, mutta näihin aloihin liittyviä termejä tarvitsevat tietenkin myös suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvien kuntien ja alueiden työntekijät sekä ruotsinsuomalaisen median toimittajat, kun he tiedottavat ja uutisoivat näistä asioista suomeksi. Siksi on ymmärrettävää, että juuri nämä aihepiirit nousivat käännöskysymysten kärkeen.

Muita suomenkielisten käännösvastineiden kysyjiä askarruttavia aiheita olivat esimerkiksi viranomaisten nimet, sosiaalialan ja lääketieteen termit sekä terveyden- ja sairaanhoitoon liittyvä terminologia:

> En valitettavasti löydä mistään suomenkielistä vastinetta *IVO:lle – Inspektionen för vård och omsorg*. Kiitollinen käännöksestä.

> Miten *funktionsvariation* voidaan kääntää hyvälle suomen kielelle?

> Olen tekemässä juttuja ikäihmisistä. Nyt etsin sanoja suomeksi, joita myös täällä Ruotsissa asuvat ruotsinsuomalaiset ymmärtävät.
> Siksi kysyn teiltä: Miten sanotaan suomeksi 1) *särskilt boende (för äldre),* 2) *vård- och omsorgsboende*?

> Mikä on suomeksi *journal*, *patientjournal* ja *journalanteckning*?

Myös yleiskielen sanoja kysyttiin melko usein. Enimmäkseen kysyttiin yksittäisten termien ja muiden sanojen käännöksiä. Vain 9 kysymystä (4 %) kaikkiaan 221 käännösaiheisesta kysymyksestä koski vuonna 2023 kokonaisten lauseiden tai virkkeiden tai esimerkiksi otsikoiden kääntämistä (seuraavassa esimerkki myös tästä).

Kuva 2. Isofin kielineuvonnan ruotsi–suomi-käännöskysymysten yleisimpiä aiheita.

> Käännettävänäni on poliisikuulustelu. Kieliongelmien vuoksi poliisi ei ole ymmärtänyt, onko asianosainen puhunut *sokerista* vai *sukista* (*socker* och *sockar*), alternativt *sockar* och *strumpor*, kuten lähdetekstissä lukee. Miten *sockar* ja *strumpor* voisi erottaa käännöksessä, vai pitäisikö selittää?

> Ruotsinkielinen otsikko on *Regional nätverksträff om nationella minoriteter.* Miten tämä kääntyisi sujuvasti suomeksi?

Suomi–ruotsi-käännöskysymysten aiheet

Juridiikka oli yleisin aihepiiri myös kysyttäessä suomenkielisten termien ja muiden ilmausten ruotsinkielisiä vastineita. Tämä on aivan luonnollista, koska juridiikka on yleinen käännöstoimeksiantojen aihe. Muihin aiheisiin liittyvistä ruotsinkielisistä käännösvastineista tuli Isofin suomen kielen neuvontaan vain yksittäisiä kysymyksiä. Vuonna 2023 suomi–ruotsi-käännöskysymyksiä tuli yhteensä 31 kappaletta (7 % kysymysten kokonaismäärästä).

> Hei taas, onko tietoa: *Asia jätetään käräjäoikeuden tuomion lopputuloksen varaan.* Korkeimman oikeuden tuomiossa Suomessa.

> Miten käännetään ruotsiksi sanonta *välineellistetty maahanmuutto*?

> Miten käännetään ruotsiksi suomen kielen sanat *luontokato, luonnontila* ja *metsäkato*?

> Miten *tutkijatohtori* käännetään korrektisti ruotsiksi?

Muiden kielikysymysten aiheet

Muista aihepiireistä mainittakoon sanastoon liittyvät kysymykset, joita saatiin yhteensä 30 (7 % kysymysten kokonaismäärästä). Näistä sananvalintaa koskevia kysymyksiä oli vuonna 2023 yhteensä 24. Se, että sananvalinta on sanastokysymysten suurin kategoria, johtunee siitä, että tämäntyyppiset kysymykset askarruttavat niin kääntäjiä ja tulkkeja kuin toimittajia ja kuntien ja alueiden työntekijöitä, jotka joutuvat työssään muotoilemaan tekstejä suomeksi.

> Voiko sanaa *parlamentti* käyttää Ruotsissa ollenkaan, kun on eduskunnasta kyse vai onko oikea sana *valtiopäivät*?

> Ovatko verbit *loukkaantua* ja *haavoittua* toistensa synonyymeja? Voiko uutistekstissä sanoa, että mies *loukkaantui* ampumavälikohtauksessa, jos tarkoitetaan hänen saaneen osuman ammuksesta? Entä voiko *haavoittua*, jos autoilija ajaa tahallaan päälle?

Muut sanastoaiheiset kysymykset käsittelivät sanojen merkitystä tai etymologiaa eli alkuperää. Tässä yksi esimerkki sanan merkitystä koskevasta kysymyksestä:

> Tämmönen termi, johon törmäsin ihan eka kertaa:
> *kertaviikkoinen*
> En löytänyt merkitystä kun pikaisesti hain.
> Voisin ajatella, että tämä voi tarkoittaa
> - kerran viikossa JA/TAI
> - joka viikko
> Miten te ymmärrätte tämän termin?

Oikeinkirjoitukseen jollakin tavalla liittyviä kysymyksiä oli vuoden 2023 kysymysten joukossa kaikkiaan 24 kappaletta (6 % kysymysten kokonaismäärästä). Aiheet käsittelivät esimerkiksi sanojen kirjoitusasua, yhdyssanoja, välimerkkejä ja numeroilmauksia.

> Miten kirjoitetaan: *40-päivän ikäinen, 40 päivänikäinen* vaiko *40 päivän ikäinen*?

> Jag har en fråga som rör finsk interpunktion. Vad gäller för tre punkter på finska? Följer man de svenska reglerna med mellanrum efter ordet om ordet är fullständigt?

> [Kysymykseni koskee välimerkkien käyttöä suomessa. Miten kirjoitetaan suomeksi kolme pistettä? Noudatetaanko samaa sääntöä kuin ruotsissa, jolloin sanan jälkeen tulee välilyönti, jos kyseessä on täydellinen sana?]

Varsinaisia kielioppikysymyksiä Isofin suomen kielen neuvonta sai vuonna 2023 kahdeksan (3 % kysymysten kokonaismäärästä), ja niiden aiheina olivat joko sijamuodot tai sanojen taivutus; ilmeisesti nekin aiheita, jotka askarruttavat suomenpuhujia myös Ruotsissa.

> Kysyn teiltä, kun tuli semmoinen kysymys vastaan, että miten sanotaan suomeksi *välkommen till Skellefteå*, eli *Skellefteåån, Skellefteåhon, Skellefteåon* vai miten tämä sana mahtaa taipua?

> Sanotaanko *valtiopäivät päättävät* vai *valtiopäivät päättää*?

Nimet-kategoriaan luokiteltiin sellaiset nimiä koskevat kysymykset, jotka eivät ole varsinaisia käännöskysymyksiä, esimerkiksi Ruotsin paikkakuntien nimiä käsittelevät kysymykset. Nimikysymyksiä tuli Isofin suomen kielen neuvontaan vuonna 2023 seitsemän (1,5 % kysymysten kokonaismäärästä). Tämäntyyppiset kysymykset on yleensä ohjattu edelleen Isofin nimistönhuoltajille. Näin tehtiin myös alla olevan kysymyksen kanssa.

> Kuulin yhdeltä mun kollegalta että *Skellefteåsta* on käytetty joskus muinoin nimeä *Helletti*, tiedätkö pitääkö tämä paikkaansa ja voisiko sitä nimeä alkaa käyttämään?

Kielet-kategoriaan luokiteltiin sellaiset kysymykset, jotka käsittelevät yleisemmin esimerkiksi suomea, ruotsia tai muita kieliä tai eri kielten välisiä eroja. Myös tämäntyyppisiä kysymyksiä tulee Isofin suomen kielen neuvontaan jonkin verran; vuonna 2023 niitä tuli kahdeksan (2 % kysymysten kokonaismäärästä). Niitä esittävät ennen kaikkea Ruotsissa toimivat suomen opettajat tai oppilaat ja opiskelijat, jotka haluavat tietää lisää kansallisista vähemmistökielistä.

> Opetan suomea Göteborgissa ruotsalaisille aikuisille Vuxenskolanissa ja käytämme oppikirjaa Finska för nybörjare 1. Haluaisin tietää suomen kielen historiasta. Mikael Agricola käänsi kirjallisuutta latinasta suomeen 1500-luvulla. Hän oli tärkeä henkilö ja Aleksis Kivi kirjoitti ensimmäisen suomenkielisen romaanin. Mutta milloin syntyi suomen kielioppi, kaikki sijamuodot ja taivutukset? Kuka kehitti suomen kielioppia eteenpäin?

Isofin suomen kielen neuvonta on saanut viime vuosina yhä enenevässä määrin myös kysymyksiä, jotka eivät ole varsinaisia kielikysymyksiä. Tällaiset kysymykset jaoteltiin tässä kartoituksessa kategoriaan Muu. Vuonna 2023 Muu-kategorian kysymyksiä saatiin 86 (20 % kysymysten kokonaismäärästä). Suurin osa näistä kysymyksistä käsitteli Isofin suomen kielen huollon vuosittain järjestämää kieliseminaaria sekä kielenhuoltajien järjestämiä koulutuksia ja Isofin julkaisemia sanastoja. Yksittäisiä kysymyksiä saatiin myös esimerkiksi Isofin julkaisemasta Kieliviesti-lehdestä sekä viraston muusta toiminnasta. Tässä pari esimerkkiä Muu-kategoriaan luokitelluista kysymyksistä:

> Vi har personal som är finsktalande och några boende också, vi undrar om det kommer att arrangeras utbildningar för vård- o omsorgspersonal i finska?
>
> [Meillä on suomenkielistä henkilökuntaa ja myös muutamia asukkaita, haluaisimme tietää, järjestetäänkö hoito- ja hoivahenkilöstölle suomen kielen kursseja?]

> Kysyisin, onko Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos suomen ja meänkielen huollon ainoa virallinen laitos Ruotsissa? Saako suomen- ja meänkielisiä tietoja laitoksen toiminnasta?

Käännösaiheiset kysymykset, ennen kaikkea ruotsista suomeen, ovat siis Isofin suomen kielen neuvonnan ehdottomasti suurin kysymyskategoria. Näin on ollut 1980-luvulla tehdyistä ensimmäisistä neuvontakartoituksista lähtien. Aiemmin käännöskysymysten osuus saattoi olla peräti 80–90 % kaikista kysymyksistä, mutta nyt osuus näyttäisi vakiintuneen noin 60 prosentin tasolle, kun mukaan lasketaan sekä ruotsi–suomi- että suomi–ruotsi-käännöskysymykset. Mutta kuten jo todettiin, käännössuunta on ennen kaikkea ruotsista suomeen.

Puhelin- ja sähköpostikysymysten vertailu

Verrattaessa keskenään puhelimitse ja sähköpostitse tulleiden kysymysten aihepiirejä ei voida havaita kovinkaan suurta eroa. Käännöskysymykset ruotsista suomeen olivat vuonna 2023 sekä puhelimitse että sähköpostitse tulleiden kysymysten suurin kategoria. Puhelinkysymyksistä niiden osuus oli 56 % ja sähköpostikysymyksistä 52 %.

Kysymyskategorioita tarkasteltaessa voidaan kuitenkin todeta, että oikeinkirjoitusta koskevien kysymysten osuus oli puhelinkysymyksissä suurempi kuin sähköpostitse tulleissa kysymyksissä. Puhelinkysymyksistä 15 % käsitteli oikeinkirjoitusasioita, kun niiden osuus sähköpostikysymyksistä oli 6 %. Tällaisten kysymysten varsinainen määrä ei kuitenkaan ollut kovin suuri; niitä oli kaikkiaan 68 puhelinkysymyksestä 10. Puhelimitse kysyttiin esimerkiksi vierassanojen kirjoitusasusta, yhdysmerkistä ja numeroilmauksista.

Toinen ero puhelimitse ja sähköpostitse tulleiden kysymysten kategorioissa oli se, että sähköpostitse Isofin suomen kielen neuvontaan tuli suhteellisesti enemmän Muu-kategorian kysymyksiä (sähköpostitse 20 % ja puhelimitse 9 %). Tämä voi johtua siitä, että Muu-kategorian yleisimpiä aiheita, kuten Isofin koulutuksiin ja seminaareihin sekä sanastotilauksiin liittyviä kysymyksiä, on helpompi käsitellä sähköpostitse, jolloin on myös helpompi myöhemmin palata tarkistamaan, mitä on sovittu.

Myös kysymyksen kiireellisyys saattaa vaikuttaa siihen, ottaako kysyjä yhteyttä sähköpostitse vai puhelimitse. Esimerkiksi ruotsinsuomalaisen median toimittaja saattaa soittaa saman päivän uutiseen tulevan termin käännöksestä aivan viime hetkellä ennen uutisen julkaisua, jolloin hän tarvitsee vastauksen tietenkin heti. Tosin tämäntyyppisiä kysymyksiä tulee myös sähköpostitse, koska kysyjät ovat tottuneet saamaan vastauksen nopeasti sitäkin kautta.

3.2.3 Kysyjät

Isofin osalta katsottiin lähemmin myös kysyjien roolia, koska se on ollut tarkastelun kohteena myös edellisissä kartoituksissa. Kysyjien jako eri kysyjäkategorioihin tehtiin tällä kertaa kuitenkin hieman eri tavalla kuin kahdessa edellisessä kartoituksessa, ja siksi vuoden 2023 tulos ei ole täysin verrattavissa kahden edellisen kartoituksen tuloksiin.

Sekä vuosina 2007, 2010 ja 2017 että vuonna 2022 tarkasteltiin yksittäisten kysyjien määriä ja osuuksia kysyjien kokonaismäärästä. Tällä kertaa kuitenkin päätettiin suhteuttaa kysyjien rooli kysymysten määrään. Katsottiin siis, kuinka suuri osa vuoden 2023 kaikista kysymyksistä tuli kultakin kysyjäryhmältä. Kysyjät jaettiin samoihin yhdeksään kategoriaan kuin kahdessa edellisessä kartoituksessa (Kaavio 10).

Kysyjän rooli kävi ilmi joko puhelinkeskustelusta tai sähköpostikysymyksen tunnistetiedoista tai sitten se oli muuten kartoituksen tekijän tiedossa. Muussa tapauksessa kysyjän kategoriaksi merkittiin ”ei tietoa”. Kysyjien jakaminen eri kategorioihin on Isofin suomen kielen neuvonnassa verrattain helppoa, koska kielineuvonnan asiakkaat ovat vähemmistökontekstin vuoksi ehtineet vuosien varrella tulla kielenhuoltajille tutuiksi. Tämän vuoksi vain pieni osa kysyjistä sijoitettiin kategoriaan ”ei tietoa”.

Vuonna 2023 Isofin suomen kielen neuvontaan tulleesta yhteensä 421 kysymyksestä 123 saatiin kääntäjiltä tai tulkeilta, 93 toimittajilta ja 71 suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvien kuntien tai alueiden työntekijöiltä (Kaavio 10). Nämä kolme suurinta kysyjäryhmää esittivät yhdessä 68 % (29 + 22 + 17 %) kaikista kysymyksistä.

Melko paljon kysymyksiä (41 kysymystä eli 10 % kysymyksistä) tuli myös muiden kuntien, alueiden, valtion, kirkon tai viranomaisten työntekijöiltä taikka muilta työntekijöiltä tai ammatinharjoittajilta (49 kysymystä eli 12 % kysymyksistä). Yksityishenkilöiltä saatiin vuonna 2023 yhteensä 23 kysymystä (5 % kaikista kysymyksistä). Edellisten kartoitusten tavoin kysymyksiä tuli hyvin

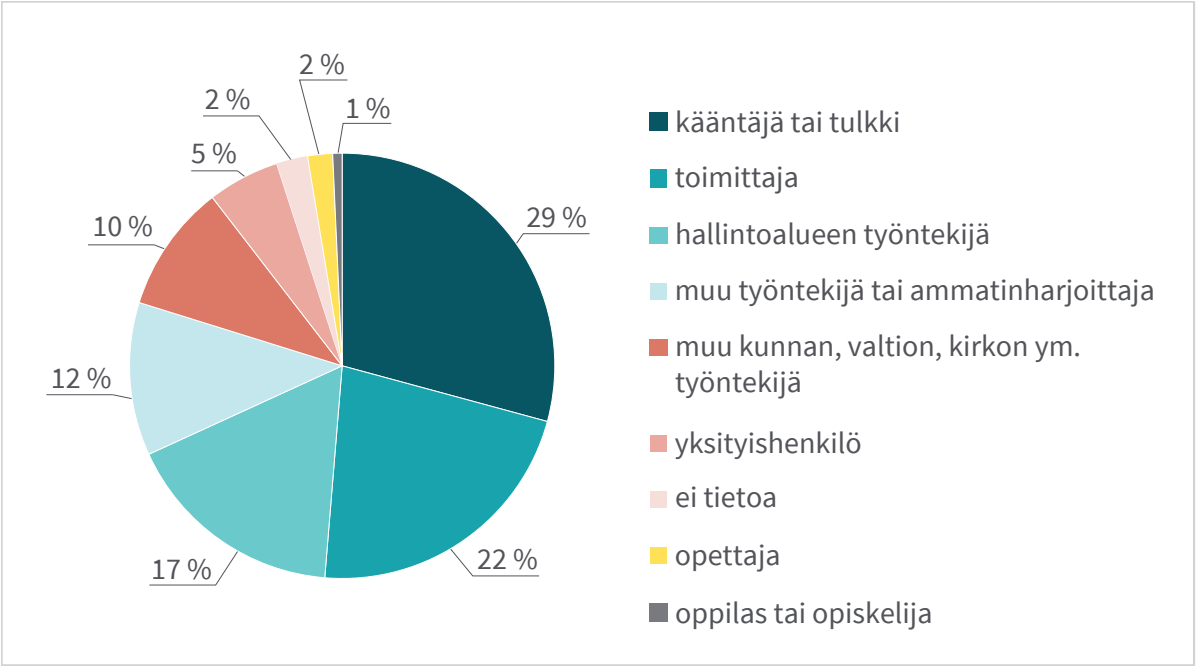

Kaavio 10. Isofin suomen kielen neuvonnan kysymysten esittäjien roolit prosenttiosuuksina suhteessa kysymysten kokonaismäärään.

vähän sekä opettajilta (8 kysymystä, 2 %) että oppilailta tai opiskelijoilta (3 kysymystä, 1 %). 10 kysymyksen (2 %) osalta kysyjän roolia ei pystytty selvittämään.

Kääntäjät ja tulkit, toimittajat ja suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvien kuntien ja alueiden työntekijät olivat Isofin suomen kielen neuvonnan suurimpia kysyjäryhmiä myös kahdessa edellisessä kartoituksessa. Vuoden 2022 kartoituksessa kuitenkin toimittajat olivat menneet kääntäjien ja tulkkien edelle, mutta koska kahdessa edellisessä kartoituksessa tarkasteltiin siis yksittäisten kysyjien rooleja, tulos ei ole täysin verrattavissa tämän kartoituksen tuloksiin.

Kielineuvonnan tavallisimmat asiakkaat eli kääntäjät ja tulkit, toimittajat ja hallintoaluekuntien työntekijät toimivat ammateissa, joissa he välittävät kielineuvonnasta saamaansa tietoa eteenpäin muille Ruotsissa asuville ja toimiville kielenkäyttäjille. Näin kielenhuoltajien suositukset saattavat levitä nopeasti suurenkin yleisön keskuuteen. Tämäkin voi osaltaan vaikuttaa alaluvussa 3.2.1 mainittuun kysymysten kokonaismäärän vähenemiseen.

3.3 Tulosten vertailua

Kotuksen ja Isofin kielineuvonnoissa käsitellään osin samantyyppisiä aiheita, mutta selviä erojakin on. Huomattavin näistä on käännöskysymysten määrä: vähemmistökielen kontekstissa tarve yhteiskunnallisten termien vastineille on suuri. Eroa on ymmärrettävistä syistä myös kysymysten määrässä, ja suurempi yllätys piileekin yhteydenottotavoissa – Kotuksen neuvonta saa edelleen valtaosan kysymyksistään puhelimitse. Sen sijaan neuvontojen asiakaskunta on virastoissa melko samankaltaista.

3.3.1 Kysymysten määrät ja yhteydenottotavat

Vuonna 2023 Kotuksen kielineuvontaan tuli kaikkiaan 1 979 kysymystä, 1 519 puhelimitse ja 460 lomakkeitse. Tämä tarkoittaa, että 77 % kysymyksistä saatiin neuvontapuhelimen kautta. Isofin suomen kielen neuvontaan taas tuli yhteensä 421 kysymystä, joista 68 puhelimitse ja 353 sähköpostitse. Puhelinkysymysten osuus oli 16 %. Tässä siis on virastojen välillä todella merkittävä ero.

Näitä määriä on valaisevaa verrata ruotsin kielen neuvontapalveluiden lukemiin: Kotuksen ruotsin kielen neuvonta vastasi vuoden 2023 aikana 738 kysymykseen, joista 191 tuli puhelimitse ja 547 sähköpostitse (lukemissa ovat mukana yleinen kielenhuolto ja mediakielenhuolto). Puhelinneuvontaan tulleiden kysymysten osuus oli siis 26 %. Isofin ruotsin kielen neuvonta puolestaan sai vuonna 2023 kaikkiaan 5 622 kysymystä, näistä 846 puhelimitse ja 4 776 sähköpostitse. Puhelinkysymysten osuus oli 15 %, mikä vastaa Isofin suomen kielen neuvonnan puheluiden osuutta.

TAULUKKO 1. PUHELINKYSYMYKSET KOTUKSEN JA ISOFIN NEUVONNOISSA VUONNA 2023

Kotus: suomen kieli	77 %
Isof: suomen kieli	16 %
Kotus: ruotsin kieli	26 %
Isof: ruotsin kieli	15 %

Puhelinneuvonnan kysymysten osuus oli siis Suomessa ylipäänsäkin Ruotsia suurempi, mutta Kotuksen suomen kielen neuvonta poikkeaa tässä selvästi kolmesta muusta palvelusta (Taulukko 1). Syy eroihin ovat ensinnäkin palveluiden aukioloajat: Isofin suomen kielen sähköpostineuvonta palvelee arkisin koko työpäivän ajan, Kotuksen lomakeneuvonta on auki vain joka toinen viikko neljän päivän ajan.

Toiseksi lomakeneuvonnan muoto, erillinen verkkolomake Kotuksen sivustolla, on etäännyttävämpi kuin suora sähköpostineuvonta – tämä on osin tarkoituksellistakin työmäärän rajaamiseksi. Lisäksi Isofissa on käytössä niin suomen- kuin ruotsinkielinen sähköpostiosoite, ja neuvontaa on mainostettu eri puolilla. Koska moni vähemmistöryhmään kuuluva asiakas tuntee neuvojat ja neuvontapalvelun, he myös tietävät, että vastauksen saa yleensä nopeasti kirjallisestikin. Kotuksen lomakeneuvontasivulla sen sijaan on seuraava maininta: ”Pyrimme vastaamaan kysymyksiin kymmenen työpäivän kuluessa.” Käytännössä vastauksen saa kuitenkin lähes aina selvästi nopeammin.

3.3.2 Kysymysten aihepiirit ja kysyjät

Kysymysten aihepiirien vertailua

Kotuksen kielineuvonnan yleisimmät aihepiirit vuonna 2023 olivat oikeinkirjoitus (34 % kysymyksistä), kielioppi (24 %) ja sanasto (21 %). Isofissa puolestaan noin 60 % kysymyksistä käsitteli kääntämistä (ruotsi–suomi 53 %, suomi–ruotsi 7 %, suomi–englanti 0,5 %). Muuntyyppisten sanastokysymysten osuus oli Isofissa 7 % ja oikeinkirjoituskysymysten osuus 6 %. Kielioppia koski vain 3 % kysymyksistä. Sen sijaan kategorian Muu osuus oli Ruotsissa 20 %, sillä Isofin suomen kielen huoltajat saavat melko usein kysymyksiä viranomaisen toiminnasta ja palveluista.

Erot enemmistö- ja vähemmistökielen asemassa ja kieliryhmän arjessa tulevat esille näissä lukemissa. Vähemmistökielen edustajat tarvitsevat usein käännösvastineita ruotsalaisen yhteiskunnan käsitteille ja ilmiöille, jotta he voisivat puhua elinympäristöstään omalla kielellään. Tällöin esimerkiksi oikeinkirjoitukseen ja kielioppiin liittyvät seikat saattavat jäädä toissijaiseen asemaan. Myös tieto viranomaisen tarjoamasta avusta on erilaisessa roolissa kuin enemmistökontekstissa.

Isofin kartoitusaineistossa kääntäminen oli siis keskeisin aihepiiri, kun taas Kotuksen aineistossa kääntämiseen liittyvät kysymykset laskettiin ensisijaisesti muihin aihepiireihin, mutta seulottiin erikseen esiin vertailua varten. Tämä jaotteluero kertoo jo osaltaan siitä, että kääntämisellä on näissä neuvontapalveluissa eri painoarvo. Samasta kertoo ero käännöskysymysten määrässä: Isofissa niiden osuus oli noin 60 % kaikista kysymyksistä, Kotuksessa noin 7 %.

Määrän ohella on tärkeää huomioida kysymysten laatu. Kuten alaluvusta 3.2.2 ilmenee, Isofin suomen kielen neuvontaan tulee ennen kaikkea yhteiskunnallista sanastoa koskevia käännöskysymyksiä: vuonna 2023 yhteydenotot käsittelivät muun muassa julkishallinnon, juridiikan, opetuksen ja terveydenhuollon termejä ja niiden suomenkielisiä vastineita. Myös Kotuksen neuvonta sai ja saa termikysymyksiä esimerkiksi korkeakouluopiskelijoilta, mutta merkittävä osa kääntämiseen liittyvistä kysymyksistä koskee jo tehdyn suomennoksen työstämistä.

Isofin suomen kielen neuvonnan tavoin kääntäminen on keskeinen aihepiiri Kotuksen ruotsin kielen neuvonnassa: Maria Fremerin ja Anna Maria Gustafssonin selvityksessä (2024, s. 59) noin puolet neuvontakysymyksistä koski kääntämistä. Ruotsin voikin sanoa olevan Suomessa käytännössä vähemmistökieli, vaikka sillä on kansalliskielen asema suomen rinnalla. Se vertautuu siis monella tapaa Ruotsissa käytettävään suomen kieleen. Isofin ruotsin kielen neuvonnassa puolestaan on linjana, ettei käännöskysymyksiin vastata. Tässä tosin käytetään tapauskohtaista harkintaa ja Isofin terminologit vastaavat termikysymyksiin. Selvää on joka tapauksessa, että vähemmistökielisiltä neuvojilta odotetaan sujuvaa kaksikielisyyttä, jotta he pystyvät vastaamaan asiantuntevasti käännösvastineita koskeviin kysymyksiin.

Kotuksen ja Isofin suomen kielen neuvonnat eroavat toisistaan myös tekstiä käsittelevien kysymysten suhteen. Kotuksen vuonna 2023 saamista kysymyksistä noin 10 % liittyi teksteihin, esimerkiksi tekstikohdan muokkaukseen tai tyyliin. Isofin aihepiiritarkastelussa tekstikategorialle ei sen sijaan ollut tarvetta. Isofista pyydetään kyllä satunnaisesti apua kokonaisten virkkeiden kääntämiseen, mutta tällaiset kysymykset laskettiin kartoituksessa käännöskategoriaan. Selvää joka tapauksessa on, että Isofin neuvonnan asiakkailla ei tunnu olevan tarvetta yksittäisiä ilmauksia laajempien kokonaisuuksien pohdintaan yhdessä kielineuvojan kanssa, toisin kuin Kotuksessa.

Kotuksen osalta tarkasteltiin myös erikseen englannin kielen roolia neuvonnassa, sillä Suomessa englannin vaikutus suomen kieleen ja molempien kansalliskielten asemaan on ollut esillä jo pitkään (ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2024). Kävi ilmi, että vuonna 2023 noin 11 % Kotuksen saamista kielikysymyksistä liittyi jollain tapaa englantiin. Näissä kysymyksissä pohdittiin muun muassa vierassanan sisältävien ilmausten oikeinkirjoitusta, englannin sanojen suomenkielisiä vastineita sekä laajemmin englannin kielen käyttöä Suomessa. Isofin neuvontaan sen sijaan tuli vuoden 2023 aikana kaksi käännöskysymystä suomesta englantiin, mutta muuten englanti ei noussut esiin yhteydenotoissa.

Tässäkin lienee taustalla enemmistö- ja vähemmistökielen asema: ruotsinsuomalaisessa kontekstissa pyritään tarjoamaan muun muassa uutisia ja yhteiskunnan palveluita suomen kielellä eikä niinkään käytetä aikaa ja voimavaroja sen miettimiseen, mitä englanti tekee esimerkiksi kielen käyttöaloille. Tämä on selvemmin enemmistökielen asiantuntijoiden työsarkaa. Onhan niinkin, että Isofin suomen kielen huoltajat hyödyntävät omassa työssään Kotuksen suosituksia ja linjauksia, joiden on oltava ajan tasalla myös englannin kieleen liittyvien seikkojen osalta. Oletettavaa on, että Ruotsissa englanti näkyy selvemmin Isofin ruotsin kielen neuvonnassa. Suomessa englannista käydään kielipoliittista keskustelua myös suomenruotsin näkökulmasta, minkä selittää ruotsin asema kansalliskielenä ja siten esimerkiksi korkeakoulutuksen kielenä.

Kysyjäryhmien vertailua

Kielineuvonnan asiakaskunnassa on sekä yhtäläisyyksiä että eroja virastojen välillä. Kysyjien tarkastelun kannalta olennaisin ero on, että Isofissa voitiin hyödyntää aiemmissa kartoituksissa käytettyä kysyjäryhmien jaottelua, sillä luokittelu on tehty eri vuosina pitkälti samalla tavalla. Jotta tämä oli mahdollista, tuli kysyjän roolin olla tiedossa. Sen piti käydä ilmi esimerkiksi sähköpostiosoitteesta tai tulla esille puhelinkeskustelussa. Kysyjien tunnistamisessa auttoi myös vähemmistökonteksti, jossa neuvojat tuntevat suuren osan asiakkaistaan.

Kotuksen neuvonnan asiakaskunta sen sijaan koostuu suuresta yleisöstä eli periaatteessa kaikista suomen kielen käyttäjistä (ja joskus muistakin). Neuvontaan tulee jonkin verran yhteydenottoja myös ruotsinsuomalaisilta. Tästä joukosta ei siis voi vastaavalla tavalla saada selvyyttä esimerkiksi ilman järjestelmällistä kyselyä. Lisäksi, kuten alaluvussa 3.1.3 kerrotaan, kielineuvojilla ei ole yhtenäisiä käytänteitä sen suhteen, miten kysyjien rooli kirjataan, eikä roolia ole tapana kysyä erikseen. Joitain suuntaviivoja oli kuitenkin mahdollista hahmotella.

Molemmissa virastoissa keskeisiä kysyjäryhmiä ovat kääntäjät ja tulkit sekä toimittajat. Myös julkishallinnon työntekijät ottavat yhteyttä kielineuvontoihin. Ruotsissa on useimmiten kyse suomen kielen hallintoalueeseen kuuluvien kuntien ja alueiden (ent. maakäräjät) työntekijöistä. Suomessa vastaavanlaisia hallintoalueita ei ole.

Lisäksi Kotuksen neuvonnassa merkittäviä kysyjäryhmiä ovat esimerkiksi eri asteiden opettajat ja opiskelijat sekä monenlaiset omaa tekstiään kirjoittavat asiakkaat, joilla voi olla tekeillä mitä tahansa tietokirjasta kuntotarkastusraporttiin tai omakustannerunoihin. Nämä ryhmät eivät erottuneet vastaavalla tavalla Isofin kartoitusaineistossa.

4 Vastaukset

Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millainen kuva virastojen kielineuvonnoista syntyy vastausten pohjalta: esimerkiksi miten neuvoja perustellaan ja millä tavoin tietolähteisiin viitataan. Tulokset piirtävät kuvan pitkälti yhtenäisestä ”kielineuvojapuheesta”.

Kartoituksessa on pyritty valottamaan kieliviranomaisen puhetapaa tarkastelemalla Kotimaisten kielten keskuksen ja Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen kirjallisia neuvontavastauksia. Maria Fremer on aikaisemmin tutkinut samojen viranomaisten ruotsin kielineuvontojen vastauksia, ja tässä kartoituksessa on hyödynnetty hänen käyttämäänsä mallia.

Tässä luvussa esitellään vastausten perusteluja ja niissä käytettyjä verbi-ilmauksia. Esimerkiksi modaaliset verbit (kuten *voida, kannattaa, pitää*) osaltaan vihjaavat, esitetäänkö vastauksessa suositus, tarjotaanko mahdollisuuksia vai pikemminkin arveluita. Myös neuvojien käyttämät yksikön tai monikon 1. persoonaan viittaavat muodot kertovat vastausten luonteesta, esimerkiksi tuttavallisuudesta kysyjää kohtaan. Lisäksi monissa vastauksissa viitataan erilaisiin tietolähteisiin, joita on vastatessa hyödynnetty tai joita halutaan tarjota kysyjälle lisäluettavaksi. Viittaamisen tapoja on monia.

Luvussa vertaillaan Kotuksen osalta myös kysymyksissä ja vastauksissa käytettyjä termejä: Kuinka hyvin neuvonnan asiakkaan ja neuvojan puhetavat kohtaavat? Mukaudutaanko vastauksessa kysyjän käyttämiin ilmauksiin vai ohitetaanko ne?

Tarkastellussa aineistossa on mukana kaikkien kielineuvojien – myös tämän raportin laatijoiden – vastauksia. Periaatteessa neuvojat pyrkivät vastaamaan kysymyksiin samansuuntaisesti ja esittämään neuvoihin yhtäläisiä perusteluja, koska he vastaavat kysymyksiin organisaationsa edustajina. Neuvojien välillä on tietenkin yksilöllisiä eroja, mikä osin johtuu neuvojan iästä ja työkokemuksen tuomasta tietämyksen määrästä. Vastauksia käsitellään tässä raportissa kuitenkin virastokohtaisesti yhtenä kokonaisuutena vastaajien mahdollisia eroja huomioimatta.

Lopuksi (alaluvussa 4.3) vertaillaan Kotuksen ja Isofin neuvontavastauksia. Vähemmistö- ja enemmistökielen asema vaikuttaa paitsi kysymysten aiheisiin myös vastaustapoihin. Yhtäläisyydetkin ovat ilmeisiä.

4.1 Kotimaisten kielten keskus

Kotuksen lomakeneuvonnan kysymyksiin vastasi vuonna 2023 neljä vakituista kielineuvojaa. Heidän lisäkseen toimintaan osallistui vanhempaan sanastoon keskittynyt neuvoja ja virkakielikysymyksiin keskittynyt neuvoja. Korkeakouluharjoittelijoita oli vastaajina vuoden aikana kolme. Kuten alaluvussa 2.1 kerrotaan, lomakkeitse tuli yhteensä 383 yhteydenottoa, mutta kartoitusta varten aineistosta rajattiin 227 lomakkeen kokonaisuus. Niihin perehdytään seuraavaksi tarkemmin.

4.1.1 Mihin perusteluissa vedotaan?

Tyypillisesti neuvontavastauksia perustellaan vetoamalla suositellun ilmauksen 1) selkeyteen ja ymmärrettävyyteen, 2) yleisyyteen ja vakiintuneisuuteen sekä 3) mahdollisten valintojen johdonmukaisuuteen. Perusteluissa mainitaan usein myös 4) yleiskielenmukaisuus ikään kuin itsestäänselvä-

nä arvona. Koska kysymykset ovat yleensä tapauskohtaisia, korostuu vastauksissakin kautta linjan tarkoituksenmukaisuus: ilmauksen tai muotoilun sopivuus kulloiseenkin tilanteeseen.

Selkeys ja ymmärrettävyys

Kotuksen kielineuvojien esittämien ohjeistusten perusteluissa korostui kielenhuollon periaatteiden mukaisesti ilmaisun selkeys ja ymmärrettävyys käyttöyhteydessään. Näitä arvoja korostettiin monin tavoin. Kysyjälle ehdotettiin ilmauksia, joita perusteltiin niiden viestinnällisyydellä: *selvyyden vuoksi, olisi selvempi, on ymmärrettävämpi kuin, on hankalasti hahmotettavissa*. (Esimerkeistä on lihavoitu tarkasteltavat kohdat.)

> Kaiken kaikkiaan monet näistä tapauksista sijoittuvat erisnimien ja yleissanojen väliselle harmaalle alueelle. Ei siis ole aina helppoa päättää, kirjoittaako isolla vai pienellä alkukirjaimella. Joskus tilannekin vaikuttaa: **on tärkeätä, että ilmaus hahmottuu oikein käyttöyhteydessään**.

> Silloin kun vierassana on uusi, **hahmottuu hankalasti** tai se on lukijalle tuntematon, käytetään yhdysmerkkiä. Rajankäynti voi olla hankalaa ajoittain. **Käyttäisin tässä ilmauksessa yhdysmerkkiä selvyyden vuoksi** [catering-ala]. Pakollista se ei ole.

Läheskään kaikki kysymykset eivät koskeneet yleiskieltä vaan joissakin kysyttiin esimerkiksi puhekielisten ilmausten kirjoitustavasta. Tällöinkin vastauksessa etusijalle nousi ilmaisun selkeys ja hahmotettavuus:

> **Kysymys:** *Vuonna 2025* on oikein, mutta puheessa kuulee nämä sanat usein toisin päin. Miten kirjoitetaan oikein ”kakskytkakskytviis vuonna”? *2025-vuonna*? [Kyseessä haastattelun ruututekstitys.]
>
> **Vastaus:** Selvää ohjetta tällaisiin tapauksiin ei voi esittää. Joka tapauksessa **olisi tärkeää, että myös puhekielisyyksiä sisältävä ruututekstitys on helposti hahmotettavissa**. Merkintätapa *kakskytkakskytviis vuonna* ei tässä mielessä ole helppolukuinen, mutta on kyllä jotenkin tulkittavissa. Erilleen kirjoitettu *kakskyt kakskytviis vuonna* **olisi ehkä selvempi**, vaikka rikkookin tuossa merkityskokonaisuuden.

Selkeys ja yksiselitteisyys ohittivat joissain käytännön tilanteissa myös yleiskielen normin, vaikka kysymykseen olisikin kuulunut osio ”mikä on oikein”:

> Esimerkkilauseesi ovat kyllä kieliopillisesti käypää yleiskieltä, mutta koska ne ovat merkitykseltään kaksitulkintaisia, **niiden käyttö ei ole suositeltavaa yksiselitteisyyttä edellyttävissä teksteissä**.

Valintojen johdonmukaisuus

Moni kysyjä tuntui ennalta olettavan, että kielineuvoja esittäisi hänelle yhden yksiselitteisesti ”oikean” vaihtoehdon ja että muut mahdollisuudet olisivat tavalla tai toisella ”vääriä”. Tämä tapa ajatella yleiskieltä tiukkojen normien rajaamana kokonaisuutena onkin yhä melko tavallinen. Kielineuvojien vastauksissa kuitenkin puhuttiin yleiskielestä vaihtelua sisältävänä kielimuotona.

Vastauksissa korostuivat siis vaihtoehdot. Usein kysyjälle esitettiin vaihtoehtoja, joista valita sopiva omaan tekstiin. Vastauksissa kysyjää kehotettiin olemaan valinnoissaan johdonmukainen riippumatta siitä, oliko kyseessä oikeinkirjoitusta, kielioppia, sananvalintaa, merkitystä tai tekstikohdan muotoilua koskeva kysymys. Näin tekstin lukija tai kuulija ei joudu suotta miettimään vaihtuvien ilmaisutapojen eroja.

> Tämänkaltaiset koostelyhenteet luetaan yleensä kirjaimittain. Tekstissä **on myös hyvä pyrkiä johdonmukaisuuteen ja käyttää mahdollisista vaihtoehdoista** [lyhenteen taivutustavoista] **vain jompaakumpaa**.

Yleisyys ja vakiintuneisuus

Kotuksen neuvontavastauksissa vedottiin myös kielenpiirteen tai ilmaustyypin yleisyyteen tai vakiintuneisuuteen. Tällä tavoin vastattiin usein silloin, kun kysyjä tiedusteli sanan, taivutusmuodon, lyhenteen tai tekstikohdan muotoilun sopivuutta tekstiin.

Taustalla on ajatus, että jos jokin ilmaustyyppi tai kielenpiirre on ollut käytössä pitkään ja on tavallinen, sitä kannattaa edelleen käyttää. Usein tällainen vakiintunut esitystapa onkin käyttöyhteyksissään huomaamaton, neutraali.

Tämä antaa ymmärtää, että esimerkiksi asiatekstissä huomion kiinnittäminen ilmaisun poikkeavaan muotoon ei ole suotavaa. Tällaisessa

perustelussa vedotaan siis kysyjän tunteeseen: joukosta erottuminen ei tunnu houkuttelevalta (vrt. Westberg 2017, s. 9). Vakiintuneen vaihtoehdon valitsemalla voi siis osoittaa olevansa osa hyväksyttävällä tavalla kirjoittavaa yhteisöä.

Vakiintuneisuuteen ja yleisyyteen viittaavia ilmauksia tarkastelluissa vastauksissa olivat muun muassa *yleensä kirjoitetaan, tavallisesti käytetään, näkee usein käytettävän*; *on tavallista, on yleistä*; *on tapana käyttää, on vakiintunut käyttöön*:

> **K:** *Baby blues* on vieraskielinen sana, mutta sitä näytetään käytettävän sellaisenaan, eli ilmeisesti tälle ei ole mitään virallista suomennosta?
>
> **V:** Sitaattilaina *baby blues* **on jo vakiintunut moniin suomenkielisiinkin yhteyksiin**. Sille on ollut tilaus, koska aivan vastaava suomenkielinen synonyymi puuttuu.

Vastauksissa mainittiin kielenpiirteen yleisyys toki myös sellaisissa tapauksissa, joissa se edusti vältettävää käytäntöä. Tällaisiin ilmiöihin kuuluu esimerkiksi yhdyssanojen erilleen kirjoittaminen.

Yleiskielenmukaisuus ja asiatyylin arvostus

Monissa Kotuksen neuvonnan vastauksissa ainakin sivuttiin kysytyn ilmauksen mahdollista yleiskielisyyttä tai asiatyylisyyttä. Tyypillisesti vastauksen alussa esitettiin kysyttyä asiaa koskeva arvio tai suositus tavallaan lainomaisena tosiasiana tai kuvauksena vallitsevasta tilasta: *molemmat ovat yleiskielen mukaisia muotoja*, *x ei ole asiatyylinen*, *x merkitään näin*. Tyylikysymyksissä neuvon perusteluksi riitti joskus pelkkä neuvojan toteamuskin:

> **K:** Olemme saaneet asiakaspalautteen koskien koulujemme verkkosivuilla olevaa otsikkoa *Meidän koulu*, jossa ei ole käytetty possessiivisuffiksia. Verkkosivuillamme olemme pyrkineet mahdollisimman lähestyttävään, selkeään ja suoraan äänensävyyn – –.
>
> **V:** – – kyllä *meidän koulu* sopii tuohon ilmaustyyppiin. **Se ei siis edusta neutraalia asiatyyliä** vaan on sävyltään tuttavallinen tai muuten tunnesävytteinen.

Osassa vastauksia ilmauksen tai merkintätavan yleiskielisyyden vakuudeksi mainittiin normiauktoriteetin eli kieliviraston oma julkaisu Kielitoimiston ohjepankki tai Kielitoimiston sanakirja (ks. seuraava alaluku).

4.1.2 Lähteisiin viittaaminen

Kotuksen neuvojien vastauksissa mainittiin tietolähteitä toisaalta ikään kuin vakuuttamaan kysyjä vastauksen laadusta mutta toisaalta myös lisälukemisvihjeeksi. Yli puolessa tarkastelluista vastauksista oli viittaus johonkin alan julkaisuun, joissain puolestaan mainittiin jonkin toisen erikoisalan lähde.

Lisätietoa löydät, lisätietoa löytyy

Monissa vastauksissa linkki Kielitoimiston ohjepankin ohjeeseen tai Kielitoimiston sanakirjan sana-artikkeliin toimi suositellun vaihtoehdon perusteluna. Tällaisissa tapauksissa vastaus esitettiin ikään kuin itsestäänselvyytenä ja linkki auktoriteettiin oli tyypillisesti perässä sulkeissa:

> *Rokokootyyli* kirjoitetaan ilman viivaa. (**Ks.** www.kielitoimistonsanakirja.fi/rokokootyyli)

Usein kysyjälle tarjottiin rooli osallistujana, joka aktivoidaan lukemaan ja vakuuttumaan asiasta itse:

> Lisätietoa aiheesta ja ajankohtaiset ohjeistukset **löydät Kielitoimiston ohjepankista**: www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/53

Varsin monissa vastauksissa auktoriteettilähde esitettiin tavallaan tietovarastona, josta ammentaa. Tällöin lähde esitellään lukijalle – ilman toimintakehotusta – mahdollisuutena, johon tarttua:

> Sanat tavutetaan seuraavasti: vuo-den-ai-ka-kir-jat (*vuodenaikakirjat* on yhdyssana, joten tavuviiva tulee myös tavujen *ka* ja *kir* väliin) – –. Tavutusasioita **voi tarkistaa myös Kielitoimiston ohjepankista**: www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/153
>
> Kielitoimiston sanakirjassa on hakusana *siperianhusky*, ja sen kohdalla on maininta ääntöasusta, joka siis on yleensä [haski]. Nämä ilmaukset **löytyvät Kielitoimiston sanakirjasta**: – –.

Usein vastauksissa vain mainittiin, missä tietolähde on. Tällaisissa tapauksissa kysyjä tavallaan jätetään tietolähteen äärelle ilman, että häntä on velvoitettu mihinkään:

> – – molemmat ovat yleiskielen mukaisia muotoja. **Lisätietoa on Kielitoimiston ohjepankin ohjeessa** – –.

Läheskään kaikista kysymysten aiheista ei ole olemassa erillistä kielenhuollon ohjetta tai neuvojilla muutenkaan tietoa. Kysyjille kuitenkin pyrittiin ehdottamaan muita lähteitä, joiden avulla voisi päästä eteenpäin:

> Parempaa asiantuntemusta oikeudelliseen tulkintaan on **(kiinteistöasioihin perehtyneillä) juristeilla**; tietoa voisi ehkä löytyä myös **esim. Väyläviraston tai Ely-keskusten kautta**: vayla.fi/kunnossapito/tieverkon-kunnossapito-ely-keskus.fi/kunnossapito2

Ohjepankki kertoo, sanakirjan mukaan

Osassa neuvontavastauksia esimerkiksi Kielitoimiston ohjepankin ohje tai sanakirjan sana-artikkeli esitettiin aktiivisena avun tarjoajana. Julkaisu siis puettiin puhujaksi. Tällaisissa tapauksissa neuvojan voisi toisaalta tulkita siirtäneen auktoriteettivastuun lähteelle, mutta toisaalta ilmaisutapaa käytetään sellaisenaan vihjaamaan kyseisten lähteiden olemassaolosta.

> **Kielitoimiston ohjepankki** (www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/121) **kertoo tämänkaltaisista sanoista näin:** – –.
>
> Sanaluokka-asioissa **voi usein auttaa myös Kielitoimiston sanakirja** (ks. esim. *vuonna*: www.kielitoimistonsanakirja.fi/vuonna).

Ohjepankki ja sanakirja esitetään usein siis personoituina auktoriteetteina, joiden mukaan asiaintiloja arvioidaan:

> **Kielitoimiston sanakirjan mukaan** *ruumis* voi olla sekä elävä (ihmiskeho) että kuollut: www.kielitoimistonsanakirja.fi/ruumis – –.

4.1.3 Verbimuotojen tehtäviä vastauksissa

Verbimuotoihin sisältyy monenlaista tietoa. Ne paljastavat esimerkiksi, mikä persoona ilmauksessa on esittäjänä tai toimijana (*suosittelen*, *lisätietoa saat*) ja kertovat myös esimerkiksi asennoitumisesta ja asian esittämisen varmuusasteesta (*kirjoitetaan, kannattaisi kirjoittaa*).

Kotuksen neuvontavastauksissa ilmeni selviä tendenssejä verbimuotojen käytössä. Yleistävät yksikön kolmannen persoonan muodot (*voi lukea*, *kannattaa valita*) olivat hyvin tavallisia, samoin korostui passiivi (*käytetään*) ja moduksista konditionaali (*kannattaisi, sopisi*). Monissa vastauksissa ohje oli puettu lisäksi kieltomuotoon (*ei kannata, en käyttäisi*).

Yksittäisistä verbeistä ylivoimaisesti tavallisimmaksi osoittautui *voida*: *voi lukea*, *voisi käyttää*, *voidaan hahmottaa*. Kaikkiaan *voida*-verbiä käytettiin noin 60 prosentissa tarkastelluista vastauksista. Kielenkäytön tapoja ja toimintaohjeita esitettiin usein siis ikään kuin tarjottuina mahdollisuuksina. Verbimuodoista suurin ryhmä olivat geneeriset yksikön 3. persoonan muodot.

Voi käyttää, lisätietoa voi lukea: yleistävän 3. persoonan tehtäviä

Yleistävällä 'kehen hyvänsä' viittaavalla 3. persoonan muodolla häivytetään tyypillisesti joko puhuteltava tai puhuja itse taustalle. Tällaisia muotoja esiintyi kaikkiaan 63 prosentissa Kotuksen neuvontavastauksista, joissain niitä oli useitakin. Niitä voi pitää kohteliaan ilmaisun muotoina, koska niitä käytettäessä ohje tai neuvo ei kohdistu suoraan kysyjään mutta ei myöskään korosta vastaajaa.

Yksi tyypillinen yleistävän 3. persoonan muodon käyttötapa olivat lukemissuositukset: vastauksessa kerrottiin, mistä voi lukea lisää kysytystä aiheesta.

> Pykälämerkin käytöstä ja sen taivuttamisesta **voi lukea lisää** Kielitoimiston ohjepankista: – –.
>
> Tavutusasioita **voi tarkistaa** myös Kielitoimiston ohjepankista – –.

Tällaisissa tapauksissa kysyjää siis aktivoidaan lukemaan lisää itse ilman että häntä puhutellaan suoraan.

Vastaavasti yleistävää verbimuotoa käytettiin kannustettaessa kysyjää epäsuorasti toimimaan tietyllä tavalla, esimerkiksi valitsemaan tietynlainen ilmaisutapa. Tyypillisiä verbi-ilmauksia tässä olivat muun muassa *voi käyttää, on hyvä tehdä*:

> Vaikka siis pienikirjaimisia nimityksiä *cumuluspilvi* ja *cirruspilvi* **voi vaihtoehtoisesti käyttää**, suomenkieliset tunnetaan paremmin ja **niitä kannattaa siksi suosia** – –.
>
> **On myös hyvä huomata**, että verbit *tarkoittaa* ja *merkitä* ovat suomeksi osin synonyymi-

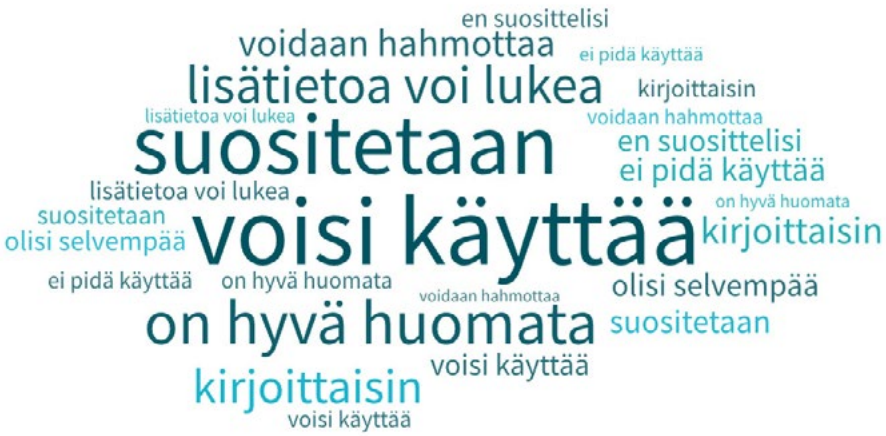

Kuva 3. Kotuksen neuvontavastauksissa esiintyviä verbejä ja verbimuotoja.

> sia. – – Näitä merkityksiä nyky-yleiskielessä **voi selvitellä** vertaamalla Kielitoimiston sanakirjan artikkelien sisältöä.

> *Feenikslintu* **on mahdollista kirjoittaa** sekä yhdysviivalla että ilman.

Lisäksi yleistävää ’kuka hyvänsä’ -muotoa käytettiin varsin usein kätkemään alleen kieliauktoriteettina toimiva neuvoja, joka näin häivytti asemansa verbimuodon taakse. Tavallinen verbi tässäkin oli *voi*. Neuvoja ei siis kertonut suoraan suosittelevansa:

> Mainitsemasi muoto *Postimeehen* taas on sekamuoto, jota **ei myöskään voi suositella**. Siksi suositeltavin tapa on käyttää taivutuksessa lisäsanaa *lehti*: *Postimees-lehden*.

Käytetään, kirjoitetaan erikseen: passiivin tehtäviä

Kaikkiaan passiivia esiintyi 47 prosentissa tarkastelluista vastauksista. Tyypillisesti sillä esitettiin neuvo toteavasti yleispätevänä asiaintilana, usein ikään kuin lainomaisena tosiasiana tai vakiintuneena käytänteenä. Neuvo toimii tällöin kontekstissaan usein selvänä toimintaohjeena: ’näin tulee menetellä’. Vaihtoehdoille ei tunnu jäävän sijaa. Passiivimuoto siis korostaa tätä velvoittavaa vaikutusta.

> Kyse on yhdyssanasta, eli **kirjoitetaan** *autolla-ajokelpoisuus*. Sanojen *autolla* ja *ajo* väliin **tarvitaan viiva** kahden eri sanoihin kuuluvan *a*:n vuoksi.

Toki passiivimuotoisia neuvoja esitettiin tarkastelluissa vastauksissa myös toiminnan mahdollisuuksina: *voidaan käyttää*. Tällaisissa tapauksissa neuvon saajalle jätetään avoimesti valinnanvaraa, koska neuvoa ei esitetä ehdottomana. Mahdollisuuksia avaava *voida* pehmentää ohjetta.

> Tällaiset *vuoden*-alkuiset kilpailut/palkinnot **voidaan hahmottaa** myös eräänlaisina titteleinä tai arvoniminä (esim. *Matti Meikäläinen valittiin vuoden maatietäjäksi*).

Lisäksi passiivia käytettiin vastauksissa luonnehtimaan yleisemmin toiminnan käytänteitä samaan tapaan kuin passiivia muutoinkin käytetään: tekijää ei yksilöidä, puhutaan yleistävästi.

> Lukijalle ei kuitenkaan välttämättä ole selvää, mistä **puhutaan**, jos tekstissä **käytetään** pelkkää lyhennettä. – – Lyhenteen taivutustapa riippuu siitä, **luetaanko** lyhenne kirjaimittain vai kokonaisena sanana: – –. Tämänkaltaiset koostelyhenteet **luetaan** yleensä kirjaimittain.

Passiivia hyödynnettiin joskus silloinkin, kun perustelu ikään kuin siirrettiin olemassa olevan ohjeen vastuulle. Lähde esitettiin kyseenalaistamattomana auktoriteettina, vaikka neuvoja tietääkin vallitsevan käytännön olevan päinvastainen:

> *Totta kai* on kiteytynyt sanapari, joka **kielenhuollon suositusten mukaisesti kirjoitetaan erikseen**.

Vain joissain harvoissa tapauksissa passiivia käytettiin hieman hämärästi. Esimerkiksi seuraavassa ilmaus *on yleensä suositeltu* viittaa kielenhuollon perinteeseen, mutta sitä ei kysyjälle kerrota suoraan. Ilmaus *on käytetty* puolestaan viittaa tekstiin.

> – – yleensä kursivointia tai lainausmerkkejä **ei** nimissä tms. **tarvita** – –. Varsinaisiin kieleenaineksiin **on yleensä suositeltu** kursivointia, mutta tilalla voi käyttää muitakin merkintätapoja esimerkiksi jos kursivointia **on käytetty** johonkin muuhun tarkoitukseen – –.

Voisi suositella, olisi selvempi: konditionaalin tehtäviä

Konditionaalia käytettiin Kotuksen neuvontavastauksissa passiivin tapaan melko paljon: yhteensä 47 prosentissa tarkastelluista vastauksista. Sen perusmerkitykseen kuuluu aina jonkinlainen mahdollisuus; toteutuminen jää avoimeksi.

Tuo perusmerkitys sisältyy myös neuvontavastauksissa esiintyvien konditionaalimuotojen eri tehtäviin, joista selvimmät ovat neuvon pehmentely ja neuvojan mahdollisen epävarmuuden osoittaminen. Tavallisimmat konditionaalissa käytetyt verbit olivat *voida*, *olla* ja *käyttää*.

Neuvoa pehmentävä, kohteliaaksikin tulkittavissa oleva vivahde sisältyy konditionaalin yleiseen mahdollisuuden merkitykseen: lukijalle jätetään mahdollisuus olla noudattamatta neuvoa (*kannattaisi käyttää*). Vastauksissa konditionaali siis tarjosi tiukkojakin toimintaohjeita näennäisesti pehmeässä paketissa.

> Lisäksi ajatuskokonaisuudesta **tulisi selkeämpi**, jos lauseenvastikkeen sijaan **käytettäisiinkin** *että*-lausetta – –.

> Myös tässä **olisi parempi vaihtoehto käyttää** omistusliitteellistä muotoa.

Neuvontavastauksissa neuvon pehmentelyä ja toimintakehotuksen epäsuoruutta vahvisti myös konditionaalimuotoinen *voida*-verbi:

> Merkitykseltään sopivampi ilmaus raportin nimessä **voisi olla** *periaatteet* tai – – *menettelytavat*. Joihinkin yhteyksiin **voisi sopia** kuitenkin yhdyssana *toimintapolitiikka*. Jospa näistä löytyisi jokin sopiva.

Lisäksi konditionaalin voi tulkita ilmentävän vastauksissa sitä, että vastaaja ei ole varma asiastaan tai että hän ei ole siihen täysin sitoutunut: *käyttäisin monikkoa*, *en suosittelisi*. Toisaalta monilla neuvojilla konditionaali saattaa kyllä kuulua myös omaan fraasimaiseen puhetapaan nimenomaan vastauskontekstissa:

> Jos näistä kuitenkin pitäisi valita, selvyyden vuoksi **käyttäisin pilkkua**.

> Havainnollisia ja selkeämpiä ilmauksia suomeksi **voisivat olla** esimerkiksi – –.

Muutamat mahdollisesti fraasimaiset konditionaalivalinnat (kuten *ehkä tämä voisi sopia joihinkin yhteyksiin*) ovat kuitenkin saattaneet lukijan näkökulmasta vaikuttaa turhankin epävarmoilta. Viralisen kielenhuoltoauktoriteetin edustajan puheessa runsaat ehdollistukset ainakin voivat yllättää.

Ei ole vain yhtä tapaa: kiellon tehtäviä

Kotuksen neuvontavastauksista 41 prosentissa esiintyi verbin kieltomuotoa (*ei merkitä*, *ei kannata käyttää*, *en suosittelisi*). Tyypillinen neuvontavastauksessa käytetty kieltolause esitti asiaintilan selityksen tai ohjeenkin toteamuksena, ikään kuin itsestäänselvänä tosiasiana:

> – – **päätettä ei merkitä**, jos lukusana on perusmuodossa: – – *työskentelee noin 20 000 työntekijää*.

Vastausten kieltolause toimi myös kehotuksena olla käyttämättä kysyjän tiedustelemaa ilmausta: *ei kannata tehdä*, *ei ole suositeltavaa*.

> Kieliopin kannalta oikeinkirjoitus menee noin, mutta **käytännössä tuollainen yhdyssana ei ole toimiva**. Kannattaa miettiä jokin toisentyyppinen ratkaisu – –.

Kieltolauseella kerrottiin lisäksi, että kysyttyyn asiaan ei ole kielenhuollon ohjetta eikä muutakaan selvää sääntöä:

> *Mukainen*-loppuisia sanoja kirjoitetaan sekä yhteen että erilleen, eli **mitään yksiselitteistä sääntöä ei tällaisten tapausten kohdalla ole**.

Vastauksissa kieltolausetta käytettiin myös ilmaisemaan, että kysyjän ongelmaan on useampia ratkaisuja. Neuvojan vastaus oli tällöin vaihtoehtoja pohdiskeleva.

> Merkintätapa riippuu siitä, miten ilmaus on tarkoitus hahmottaa. Sen vuoksi **ei olemassa vain yhtä tapaa**.

Joissain vastauksissa kiellolla esitettiin arvio ongelman vaikeusasteesta. Neuvoja on ikään kuin jakanut myötätuntoisesti kysyjän tilanteen, tosin usein geneerisesti 3. persoonan taakse kätkeytyen:

> Ilmeisesti *baby bluesilla* viitataan näihin lievempiin ja lyhytkestoisempiin oireisiin eikä siis vain yhteen oireeseen. – – **Ei siis ole aina helppoa päättää**, kirjoittaako isolla vai pienellä alkukirjaimella.

Monissa tapauksissa kieltolauseella myös tunnustettiin auttamismahdollisuuksien rajallisuus:

> Se, voidaanko myös esim. oikeudenkäyntikulut katsoa kunnossapitoon kuuluvaksi, ei kuitenkaan ratkea pelkästään sanan merkityksen kautta, vaan kyse on juridisesta tulkinnasta. **En siis ikävä kyllä pysty ottamaan kysymykseesi kantaa.**

4.1.4 Henkilökohtainen 1. persoona

Vaikka neuvojat eivät itse olisi tiedostaneet omaa auktoriteettirooliaan, on selvää, että kieliviranomaisen neuvontapalvelun vastaajina he kaikki edustavat auktoriteettiasemassa olevaa kielenhuoltoorganisaatiota. Neuvojien lähettämien vastausviestien allekirjoituksetkin sisälsivät tuosta puolesta olennaisen. Allekirjoitukseen kuului nimittäin aina myös palvelun ja organisaation nimi: *Kielitoimiston neuvonta*, *Kotimaisten kielten keskus.*

Osassa vastauksia neuvoja itse otti vaikuttavan roolin (*en suosittele*) ja osassa puhuttiin kollektiivin suulla (*keskustelimme asiasta*). Kaikkiaan 32 prosentissa Kotuksen vastauksista oli käytetty yksikön tai monikon ensimmäistä persoonaa.

Nähdäkseni, itse käyttäisin

Tavallisia ilmauksia itseen viitattaessa olivat muun muassa *käyttäisin* ja *en suosittele* sekä mentaaliset arvelua tai mielipidettä ilmaisevat adverbit *nähdäkseni* ja *mielestäni*. Niiden käyttö on tyypillisesti kaksikasvoista: niiden voi toisaalta tulkita paljastavan jonkinlaista varauksellisuutta mutta toisaalta myös korostavan neuvojan omaa asiantuntijan roolia.

> **Nähdäkseni** *aikataulunmukainen* ei ole samalla tapaa vakiintunut ilmaus, vaikka sitä näkyykin käytettävän erilleen kirjoitetun muodon rinnalla.

> *Häiriö*-sana on **mielestäni** huonoin vaihtoehto, sillä *häiriö* on usein ohimenevä ilmiö. – – Jos näistä pitää valita jompikumpi, **käyttäisin** termimäisempää ilmausta *kromosomipoikkeama*.

Varsinkin erikoisalojen terminologiaa koskevissa kysymyksissä kysyjää kehotettiin kääntymään alan varsinaisen asiantuntijan puoleen:

> **Ehdottaisinkin**, että jatkat pohdintaa ja termien punnitsemista opinnäytteen ohjaajan ja muiden substanssiasiantuntijoiden kanssa.

> **Kehotan ottamaan yhteyttä** lakiasioita hoitavaan tahoon, sieltä löytyy paras apu tämäntyyppisiin kysymyksiin. Näitä ei kielenhuollon keinoin yleensä pystytä ratkomaan.

Myös konkreettisissa vastaajan omaa toimintaa koskevissa yhteyksissä käytettiin ensimmäistä persoonaa. Persoonan häivyttämiseen ei siis tällöinkään ollut tarvetta.

> **Huomasin**, että ilmauksesta on kirjoitettu Kielikello-lehteen jo vuonna 1988: – –. **Löysin** aiheesta keskusteluja mm. Facebookin Aristoteleen kantapää -ryhmästä – –.

Joissain tapauksissa neuvoja pyrki vahvistamaan perustelunsa vakuuttavuutta kertomalla omasta työkokemuksestaan tai muutoin tekemistään havainnoista. Hän siis konkreettisesti esitti itsensä kyseisen alan auktoriteettina:

> **K:** Onko Suomen kielessä 4 vai 6 eri verbityyppiä vai onko niitä vielä enemmän?
>
> **V:** Ainakin siihen aikaan, **kun itse toimin vielä opettajana** – –.

Myös myötätuntoa osoitettaessa tuotiin oma persoona näkyviin. Erityisesti tällaisissa tapauksissa korostui palvelutoiminta ihmiseltä ihmiselle.

> **K:** – – lääkintä- ja terveysalan viestintäohjelma on aivan kamalaa kieltä. Kapulakielen kamalin esiintymä.
>
> **V:** Harmillinen tilanne, ja **ymmärrän**, että se tuskastuttaa. – –

Tyypillinen 1. persoonan käyttötapa liittyi kieltoon: vastaaja siis kehotti kysyjää olemaan käyttämättä puheena olevaa ilmaisua tai hän kertoi, ettei osaa vastata kysymykseen (ks. edeltä s. 40–41).

> **En siis voi suositella** ehdottamaanne muotoilua, olipa siinä pilkku tai ei – –.

Kollegojen kanssa

Monissa vastauksissa neuvoja kertoi keskustelleensa kysymyksestä kollegoiden kanssa. Tällaiset kysymykset koskivat tyypillisesti seikkoja, joista ei ole olemassa ohjetta. Kyse saattoi myös olla erikoisalojen termeistä, joiden merkitys, kirjoitusasu tai suomenkielinen vastine ei ole vakiintunut tai vastinetta ei ole. Neuvojat pyrkivät luomaan yhteisen, myös Kotuksen linjaan sopivan vastauksen.

> **Keskustelin aiheesta myös kollegojen kanssa, ja totesimme** – – .

> **Me täällä Kotimaisten kielten keskuksessa emme** tosiaankaan **ole** kyseisen aihepiirin substanssin asiantuntijoita.

Kollegiaaliseen vastaustapaan luokitettiin myös sellaisia, joissa hyödynnettiin aiempia neuvontavastauksia. Näitä on kirjattu yhteiseen kielineuvontarekisteriin:

> **Kollegani on aikaisemmin vastannut** vastaavaan kysymykseen näin: – –.

4.1.5 Termien käyttö

Kielenpiirteistä puhuminen on joskus vaikeaa. Hankaluus koskee ensinnäkin kielimaallikkoa eli sellaista kielenkäyttäjää, jolla ei ole kielialan koulutusta ja joka ei näin ole omaksunut kieltä koskevaa erityistermistöä. Toisaalta myös kieliasiantuntijan – tässä tapauksessa neuvojan – on joskus vaikeaa puhua kielestä riittävän yleistajuisesti ilman asiantuntijatermejään. Vaikka tiedon populaaristaminen kuuluu neuvontatyöhön, ei se aina onnistu.

Tässä alaluvussa tarkastellaan Kotuksen aineistosta sitä, missä määrin kysyjän ja neuvojan puhetavat kohtasivat kielenpiirteistä puhuttaessa. Pääosin tarkastelluissa kysymys–vastaus-pareissa vallitsi kysyjän ja vastaajan käyttämien ilmausten harmonia. Neuvoja siis käytti yleensä ainakin osin samoja ilmauksia kuin kysyjä. Joissain tapauksissa hän osin ohitti kysyjän ilmaisutavan ja käytti termejä niitä selittelemättä.

Usein kysymyksen käsittely ei kuitenkaan edellyttänyt kielialan terminologiaa. Tällaisiin kuuluivat esimerkiksi tekstikohdan tulkintaa sekä ilmauksen merkitystä tai taustaa koskevat kysymykset.

> **K:** Olisiko Suomessa 1920–1930-luvuilla elänyt akateemisen koulutuksen saanut henkilö käyttänyt sanoja *projekti* ja *kategoria*?
>
> **V:** – – kyllä tuolloin on voitu käyttää *kategoria*-sanaa mutta myös *projektia*, tosin jälkimmäistä vähän eri merkityksessä kuin nykyään.

Kysyjän ja neuvojan termiharmonia

Monissa tapauksissa kysyjän ja neuvojan termit siis kohtasivat, ja neuvoja esitti vielä havainnollistavan esimerkin konkretisoidakseen vastaustaan. Tämä koski varsinkin erilaisia oikeinkirjoituskysymyksiä.

> **K:** Miten kirjoitetaan *omega-3 -rasvahappo*? Taustatietoja: Olen editoimassa tekstiä – –. Kaipaisin ohjeita oikeinkirjoitukseen, olen aika varma, että näin se ei ainakaan mene. **Eli miten yhdistetään lainasana, numero ja kolmas sana yhdeksi kauniiksi ja oikeakieliseksi yhdyssanaksi?**
>
> **V: Kirjoitusasu** on *omega-3-rasvahappo*. Tässä on kokonaisuus *omega-3* (kemian erikoiskielen mukainen kirjoitusasu), ja **siihen liitetään viivalla ilman välilyöntiä jälkiosa**.

Maallikkokysyjän ja kielineuvojan termiharmonia säilyi myös sellaisissa tapauksissa, joissa neuvoja vastasi perusteellisesti ja opettavaiseenkin sävyyn.

Elaboroituneempi esimerkki termiharmoniasta ovat vastaukset, joissa neuvoja huomioi maallikkokysyjän käyttämät ”tavalliset” ilmaukset ja esitti lisäksi alan termin lisätiedon muodossa. Tällaiset tapaukset edustivat niin oikeinkirjoitus- kuin kielioppikysymyksiäkin.

> **K:** Kuinka kirjoitetaan oikein *autolla ajo kelpoisuus*?
>
> **V:** Kyse on **yhdyssanasta**, eli kirjoitetaan *autolla-ajokelpoisuus*. Sanojen *autolla* ja *ajo* väliin tarvitaan **viiva** kahden eri sanoihin kuuluvan *a*:n vuoksi. **Yhdyssanojen ja yhdysmerkin (eli yhdysviivan) käytöstä** on ohjeita Kielitoimiston ohjepankissa – –.

Neuvoja saattoi käyttää myös hieman eri ilmaisutapaa kuin kysyjä mutta osoittaa suositellun kirjoitustavan avulla, että puhui samasta asiasta:

K: Pitääkö seuraavassa virkkeessä käyttää ***on*- vai *ovat* -sanaa**: ”Työssäni keskeisessä asemassa ovat/on ammatillista koulutusta ja lukiokoulutusta koskeva lainsäädäntö, oppivelvollisuuslaki sekä hallintolaki.”

V: Monikko *ovat* on mielestäni osuvampi valinta tässä. **Yksikkö** antaisi ymmärtää, että miellät nuo kolme asiaa yhdeksi kokonaisuudeksi.

Joissain tapauksissa kysyjä käytti kielioppitermiä, joka ei sopinut kysymykseen. Neuvoja ei yleensä suoraan korjannut virhettä vaan muotoili vastauksensa kysymyksen ilmaisua mukaillen, vaikka joutuikin tinkimään asian edellyttämästä terminologiasta:

K: Onko korrekti **possessiivisuffiksimuoto** Hamas-järjestöstä *Hamasin* vai *Hamaksen*? Taustatietoja: Uutisissa näkyy käytettävän vain ***-in*-päätettä**, mutta mietin, onko asialle jokin selkeä sääntö?

V: Vieraskieliset *s*-loppuiset nimet taipuvat yleensä vokaalin *i* avulla, eli *Hamas* taipuu muodossa *Hamasin*. Myös *Hamaksen*-tyyppinen taivutus on mahdollista – –. Tulkinnanvaraa siis on, mutta tässä tapauksessa, kun ***-in*-pääte** on vielä käytössä selkeästi yleisempi, käyttäisin mieluummin sitä.

Oma ryhmänsä termiharmoniaa edustavissa kysymys–vastaus-pareissa olivat tapaukset, joissa kysyjäkin käytti kielialan termejä ja neuvoja vastasi samaa kieltä käyttäen. Usein kysyjä oli työkseen kieltä opettava henkilö.

K: Miten pitää suhtautua ***välttyä*-verbin rektioon** alla mainitussa tekstissä, onko *myöhästymisestä* hyväksyttävä muoto?

V: *Välttyä*-verbin rektiona elatiivi sopii joihinkin yhteyksiin hyvinkin luontevasti (esim. *vältyin putoamasta*). Juuri kyseisessä kohdassa käytettäisiin kuitenkin yleisesti (yleisemmin?) **ulkopaikallissijaa**.

Kysyjän ja neuvojan termit eivät kohtaa

Kotuksen aineiston kysymys–vastaus-pareissa oli jonkin verran tapauksia, joissa neuvojan termit eivät aivan sointuneet kysyjän ilmauksiin. Tyypillistä oli käyttää esimerkiksi sanaa *yhdysmerkki* kysyjän käyttämän sanan *viiva, väliviiva* tai *tavuviiva* sijasta:

K: Kysyisin oikeinkirjoitusta sanalle *catering-ala*. Tutkintorakenteessa on tutkinto nimeltään *ravintola- ja catering-alan perustutkinto*. Nyt meille tuli asiakaspalaute, että eikö tuo tulisi kirjoittaa **ilman väliviivaa eli *cateringala***. Kumpi on oikea tapa, **väliviivalla vai ilman**?

V: Silloin kun **vierassana** on uusi, hahmottuu hankalasti tai se on lukijalle tuntematon, käytetään **yhdysmerkkiä**. Rajankäynti voi olla hankalaa ajoittain. Käyttäisin tässä ilmauksessa **yhdysmerkkiä** selvyyden vuoksi. Pakollista se ei ole.

Alan erikoistermejä käyttävä neuvoja pyrki myös avaamaan niiden sisältöjä konkreettisten esimerkkisanojen avulla. Kysyjä todennäköisesti sai poimittua joukosta toivomansa vastauksen.

K: Kuinka taivutetaan Thaimaan lomakohde *Krabi*? *Krabille* vai *Krabiin*? *Krabilla* vai *Krabissa*?

V: Siinä missä suomalaiset paikannimet voivat taipua sekä **ulkopaikallissijoissa (*Tampereella*, *Rovaniemelle*)** että **sisäpaikallissijoissa (*Oulussa*, *Säkylään*)**, taipuvat useimmat ulkomaiset paikannimet vain **sisäpaikallissijoissa**. *Krabi* taipuu siis muodossa *Krabiin*, *Krabissa*.

Joissain tapauksissa neuvoja kyllä käytti termien lisäksi esimerkkejä, mutta ehkä oletti lukijalta liikaa. Kysymyksen konkretia muuntui vastauksessa osin varsin abstraktiksi:

K: Moni kauppa käyttää termiä *tikas*, *porrastikas tikkaiden* sijaan. *Tikaportaat* ja *tikkaat* ovat tuttuja termejä, mutta *tikas* kuulostaa tosi oudolta. *Nousin palotikakselle? Putosin tikakselta?* Mitä sanotte?

V: Sana *tikkaat* on **monikkomuoto** sanasta *tikas*, ja se on vakiintunut monikkomuotoiseksi samalla tapaa kuin esimerkiksi *housut* ja *häät* (ei siis *housu* tai *hää*). Toisinaan näkee käytettävän myös **yksikköä *tikas***, mutta muoto on selvästi käytössä harvinaisempi. – – Kun taivutetaan sanaa *tikas*, **toteutuu astevaihteluksi kutsuttu ilmiö** – tässä tapauksessa siis **perusmuodon *k*** muuttuu tietyissä taivutusmuodoissa *kk*:ksi: *tikas : tikkaan : tikkaalle.* Samanlaista vaihtelua esiintyy muun muassa sanoissa *rikas* ja *hake*.

Tarkasteltujen kysymys–vastaus-parien pohjalta voi todeta, että suurelta osin niissä vallitsi termiharmonia eli neuvojat mukauttivat puhetapaansa kysyjän käyttämään sanastoon. Joissain tapauksissa neuvoja otti käyttöön myös kielialan termejä, mutta selitti niitä konkreettisten sanaesimerkkien avulla ja ikään kuin yritti opettaa alan sanastoa kysyjälle. Joissain tapauksissa populaaristamisen ihanne kuitenkin tuntui jäävän hieman taka-alalle.

4.2 Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos

Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen eli Isofin vastausten tarkasteluun otettiin mukaan ne kysymys–vastaus-parit, joissa käsiteltiin jollakin tavalla kieltä, toisin sanoen käännösvastineita, sanastoa, oikeinkirjoitusta ja kielioppia sekä sanojen merkitystä tai etymologiaa. Muu-kategoria eli esimerkiksi Isofin kielikoulutuksia ja seminaareja sekä viranomaisen toimintaa koskevat kysymykset ja puhelimitse tulleet kysymykset rajattiin pois. Yhteensä tarkasteltavana oli 173 kielineuvojien viestiä, joissa oli vastaus 274 kysymykseen.

Isofissa työskentelee kaksi suomen kielen huoltajaa, jotka vastaavat neuvontakysymyksiin vuorotellen. Vastaukset on käsitelty tässä yhtenä kokonaisuutena.

4.2.1 Mihin perusteluissa vedotaan?

Isofin kielenhuoltajat perustelevat vastauksiaan monin tavoin. Käännösvastineita annettaessa perusteluksi riittää usein viittaus sanakirjaan tai muuhun lähteeseen, josta vastine on löydetty. Keskeisiä perusteluja ovat myös suositellun ilmauksen selkeys ja ymmärrettävyys sekä se, että ilmaus noudattaa suomen yleiskieltä ja useimmiten myös asiatekstille ominaista tyyliä.

Kysytylle termille ei kuitenkaan aina löydy vastinetta sanakirjoista, ja silloin vastausta etsitään muista lähteistä. Tällöin perusteluna voidaan todeta, että ehdotettu käännösvastine on yleisesti käytössä. Ylei-syyteen voidaan vedota myös esimerkiksi sanastoa tai oikeinkirjoitusta koskevassa kysymyksessä.

Jos esimerkiksi Ruotsin yhteiskuntaa kuvaavalle uudelle termille tarvitaan suomenkielinen vastine, terminmuodostuksessa viitataan usein Isofin suomen kielen huollon aikaisempiin suosituksiin, joiden pohjalta luodaan uusi suositus termityölle määritettyjä periaatteita noudattaen. Tällöin tärkeänä periaatteena on muun muassa käännösten johdonmukaisuus.

Seuraavassa esitellään esimerkkien avulla Isofin kielenhuoltajien vastauksissa esiintyviä perusteluja ja tapoja, joilla niihin vedotaan. Perustelun kannalta olennainen asia on lihavoitu vastauksesta.

Suositus tosiasiana

Kuten alaluvussa 3.2.2 mainitaan, Isofin suomen kielen neuvonnasta kysytään eniten ruotsinkielisten termien ja muiden ilmausten suomenkielisiä vastineita mutta jonkin verran myös suomenkielisten termien ja muiden ilmausten ruotsinkielisiä vastineita.

Tämäntyyppisiä kysymyksiä esittävät asiakkaat toivovat yleensä saavansa kysymykseensä selkeän ja yksiselitteisen vastauksen. Se on usein myös mahdollista, koska vastaus löytyy monessa tapauksessa joko sanakirjoista tai kirjoitusohjeista, kuten Kielitoimiston ohjepankista, taikka viranomaisten tai yritysten verkkosivustoilta (lähteiden käytöstä ks. alaluku 4.2.2). Tällöin suositus voidaan esittää ikään kuin tosiasiana:

> **Kysymys:** Mikä on *ISOF*:n virallinen suomenkielinen nimi?
>
> **Vastaus:** Viranomaisemme **virallinen suomenkielinen nimi on** *Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos.*

> **K:** Löytyykö teiltä suositusta, miten käännetään *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor*?
>
> **V:** Kyllä vain, **suosituksemme on** myös Utrikes namnbokissa: *Nuoriso- ja siviiliyhteiskuntaasioiden virasto.*

> **K:** Onko se *kuntatalo* vai *kunnantalo?* Mikä näistä sanoista on yleisempi?
>
> **V:** *Kunnantalo* **on tässä oikea vaihtoehto**. Eli *kunta*-sana tulee tässä tapauksessa genetiiviin.

Usein neuvoja toteaa suosittamansa ilmauksen sopivan tietynlaiseen asiayhteyteen; suosituksen perusteena toimii tällöin tilanteenmukaisuus.

Tämän vuoksi kysyjää pyydetäänkin joskus antamaan lisätietoa kysytystä termistä ja sen käyttöyhteydestä, jotta kysymykseen voisi vastata.

K: Mikä on *slutplädering* suomeksi?

V: *Slutplädering* **on juridisissa yhteyksissä suomeksi** *loppulausunto*, mutta joissakin muissa tapauksissa myös *loppupuheenvuoro*.

K: Mikä on suomeksi *existentiella samtalsgrupper*?

V: Tämän voisi kääntää sananmukaisesti: *eksistentiaaliset keskusteluryhmät*. Se **on käytössä Suomessa näissä** [kirkollisissa] **yhteyksissä**.

K: Tässä pari ilmaisua, kiitti teille.
– svårt att belägga – –

V: Tämä **on vaikea ilman asiayhteyttä**. Voi olla esim. *vaikeaa täyttää sairaalan paikkoja, svårt att belägga sjukhuset,* mutta myös *vaikeaa löytää todisteita, että asia [on] niin, svårt att belägga att det är så*. Lisäksi *belägga*-sanalla on muitakin merkityksiä.

Selkeys ja ymmärrettävyys

Vastauksia perustellaan myös sillä, että suositeltava käännösehdotus on asiayhteydessään selkeä ja helposti ymmärrettävissä. Selkeyden ja ymmärrettävyyden periaate mainitaan myös Ruotsin kielilaissa, jonka mukaan julkisissa yhteyksissä käytettävän kielen tulee olla huoliteltua, yksinkertaista ja helposti ymmärrettävää (språklag 2009:600). Monissa tapauksissa Isofin kielenhuoltajat esittävät tällaisen suosituksen ikään kuin omana henkilökohtaisena mielipiteenään:

K: *Anhörigbehörighet? Omaisvaltuutus?*

V: Tuolle meillä ei ole suositusta. Mietimme asiaa. Mutta tähän hätään ehdotuksesi **kuulostaa minusta hyvältä**, myös *toimivalta*-sanaa voisi miettiä. Mutta *omaisvaltuutus* **kuulostaa kyllä hyvältä ja selkeältä.**

K: Min titel är *utvecklingsledare* (finskt förvaltningsområde). I er ordlista står det att *utvecklingsledare = kehityspäällikkö*. Jag har frågat några finska kollegor och de tycker att jag ska översätta min titel till det. Fick höra att det nog inte är korrekt och att det istället ska heta *kehitysjohtaja*.

[Virkanimikkeeni on *utvecklingsledare* (suomen kielen hallintoalue). Sanastossanne *utvecklingsledare = kehityspäällikkö*. Olen kysynyt muutamilta suomalaisilta kollegoilta, ja heidän mielestään nimikkeeni pitäisi kääntää niin. Sain sitten kuulla, ettei se ole oikein ja että nimikkeen pitäisi olla *kehitysjohtaja*.]

V: Ja, *päällikkö* och *johtaja* är ju lite problematiskt – *chef*, *ledare* etc. *Kehityspäällikkö* ger mer träffar när man söker på webben men det bevisar ju inget, kanske. – – Vi har nog tänkt så att *chef = johtaja* och *ledare = päällikkö*, ifall ledaren rapporterar till chefen. **Så att det blir tydligare**.

[Niin, *päällikkö* ja *johtaja* ovat hieman ongelmallisia – *chef*, *ledare* jne. *Kehityspäällikkö* antaa enemmän osumia verkossa, mutta sehän ei todista mitään, ehkä. – – Ajattelimme varmaankin, että *chef = johtaja* ja *ledare = päällikkö*, jos päällikkö raportoi johtajalle. **Niin on selkeämpää**.]

Valintojen johdonmukaisuus

Isofin kielenhuoltajilta kysytään melko usein käännössuosituksia ruotsinkielisille termeille, joille ei ole vielä vakiintunutta suomennosta. Tällaisissa tapauksissa vedotaan usein aikaisempiin suosituksiin vastaavantyyppisten termien suomentamisesta ja esitetään uudelle termille käännösehdotus niiden pohjalta.

Isofin suomen kielen huollon termityössä noudatetaan Isofin edeltäjän eli Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan aikaan päätettyjä periaatteita. Ne ovat seuraavat:

1) Ehdotetun suosituksen tulee noudattaa suomen kielioppia ja sananmuodostusperiaatteita.
2) Suosituksen tulee, mikäli mahdollista, olla sellainen, että ruotsinsuomalainen kielenkäyttäjä pystyisi muodostamaan sen itse.
3) Suositus pitää helposti pystyä kääntämään takaisin ruotsiksi.
4) Suositusten taustalla olevien käsitteiden suhde lähimerkityksisiin käsitteisiin ja näiden suomenkieliset vastineet tulee selvittää.
5) Termityössä on noudatettava johdonmukaisuutta, eli sana tai sanan osa tulee kääntää aina samalla tavalla, mikäli se on mahdollista. (Ehrnebo 2008.)

Seuraavassa on esimerkkejä Isofin kielenhuoltajien tarjoamista termisuosituksista, jotka on muodostettu aiempien käännössuositusten perusteella termityön periaatteiden mukaisesti:

K: Tuli juuri käännöstilaus, jonka otsikkona on *Språklyftet i svenska*.
En ole aiemmin joutunut sitä kääntämään. Tekstissä lukee mm. ”Vi hjälper våra medarbetare att använda svenska på jobbet. Du kan få gå en utbildning under din arbetstid...”

V: *Lärarlyft* on kuten varmaan tiedätkin **koulusanastossamme** *opettajien pätevyyden kohotus*. **Jos sitä käyttää mallina, voisi kirjoittaa** *ruotsin kielen kohotus,* mutta ehkä parempi olisi tässä tapauksessa esimerkiksi *panostus ruotsin kieleen, ruotsia työssä -panostus* tms.

K: Tiedättekö onko ruotsalaiselle *läslyftet*-sanalle joku suomennos?

V: *Läslyftet*-sanaa ei ole käsitelty, mutta meillä oli viime viikolla **termiryhmän kokous**, jossa käsittelimme *äldreomsorgslyftet*-sanaa. Päädyimme *vanhustenhuollon kompetenssin kohotukseen*. – – **Saman mallin mukaan voisi olla** *lukutaitokompetenssin kohotus*? Tai *lukemiskompetenssin*?

Läheskään aina kysytyille termeille ei ole löydettävissä käännöstä sanakirjoista, koska uusia ilmiöitä ja käsitteitä syntyy nopeammin kuin sanakirjoja pystytään täydentämään. Tällöin mahdollisia käännösvastineita etsitään muista lähteistä – useimmiten tekemällä hakuja verkossa. Samoin myös sanakirjoista löytyneiden vastineiden käytölle joudutaan usein hakemaan vahvistusta verkosta, kun halutaan tarkistaa, että niitä käytetään juuri asiakkaan kysymässä kontekstissa.

Jos jokin käännösvastine näyttäisi hakujen perusteella olevan käytössä monella luotettavalla sivustolla, sen voi olettaa olevan yleisesti hyväksytty. Tällöin vastauksissa todetaan usein, että suomeksi *puhutaan yleensä* jostakin, että kysyttyä käännösvastinetta *käytetään* (nettihakujen perusteella) *yleisesti* tai että se *on käytössä* ainakin tietyillä asiayhteyden kannalta asianmukaisilla sivustoilla.

K: – – Miten voisimme kääntää sanan *utvärdering*, kun pyydämme arvoimaan sitä, miten me ohjelmanjärjestäjinä onnistuimme. Onko se vain *arviointia* vai jotakin muuta?

V: Suomeksi tässä yhteydessä **puhutaan yleensä** *palautteesta* tai *palautekyselystä*.

K: Käännän kunnan kouluorganisaatioon liittyvää tekstiä ruotsista suomeen. Törmään sanaan *huvudman*. Mikä olisi teidän mielestänne siihen sopiva suomennos?

V: Koulusanastossamme on *huvudman*-termille seuraavat vastineet: *päämies*, *ylläpitäjä*, *vastuuelin*. *Päämiestä* **käytetään aika yleisesti** täällä Ruotsissa.

K: Onko poliisitermille *dakta* olemassa suomenkielistä vastinetta?

V: *Henkilötuntomerkkien ottaminen* **on käytössä** mm. näillä sivuilla: – –.

V: *Språkvårdare*-tittelin vastineena meillä **on käytössä** *language adviser*, joissakin yhteyksissä ollut myös *language expert* ja *language cultivator*.

Myös Gustav Westberg (2017, s. 23–26) totesi Isofin ruotsin kielen huoltoa kartoittaneessa raportissaan, että ilmausten vakiintuneisuus on yksi tärkeä kriteeri, johon kielenhuoltajat vastauksissaan vetoavat.

Yleiskielenmukaisuus ja asiatyylin korostaminen

Kielineuvonnan suosituksissa halutaan yleensä tarjota mahdollisimman neutraaleja, yleiskieltä noudattavia ja selkeään asiatyyliin sopivia vaihtoehtoja. Voidaan todeta, että jokin sana tai termi sopii paremmin arkikieleen mutta että asiatekstissä olisi parempi käyttää toista vaihtoehtoa.

K: *Hypokondri* - onko se *luulosairas*?

V: *Luulosairas* on **arkinen ilmaus**, jos **asiatekstistä tai lääketieteestä** kyse, niin **ehkä mieluummin** *hypokondrikko.*

Joskus taas esimerkiksi ruotsin sukupuolineutraalille sanalle halutaan löytää suomeksikin sukupuolineutraali vaihtoehto, vaikka ilmaus perinteisesti olisikin käännetty toisilla, sukupuoleen viittaavilla sanoilla. Näin *värd*-sanan kääntämistä koskevassa esimerkissä:

K: *Mötesplatsvärd*, onko se *kohtaamispaikan emäntä*?

V: *Mötesplatsvärd* on hieman hankala, koska

värd voi olla joko nainen tai mies, mutta suomen *emäntä* on naispuolinen henkilö ja *isäntä* vastaavasti miespuolinen. Yksi mahdollisuus olisi kirjoittaa suomeksi *kohtaamispaikan vastaava* tai *vastuuhenkilö*, jos haluaa **sukupuolineutraalin käännöksen**.

Isofin suomen kielen neuvonnan vastauksissa korostuvat siis samat keskeiset periaatteet kuin huolitellussa yleiskielessä ja asiatyylissä yleensäkin. Myös Ruotsissa käytettävässä suomessa noudatetaan Suomessa laadittuja ja sovittuja kielen normeja, ja Kotimaisten kielten keskuksen sanakirjat ja Kielitoimiston ohjepankki ovat tärkeitä tiedonlähteitä Isofin suomen kielen huollossa. Lähteisiin viittaamista käsitellään seuraavassa alaluvussa.

4.2.2 Lähteisiin viittaaminen

Isofin neuvontavastauksissa viitataan usein johonkin lähteeseen tai muuhun auktoriteettina pidettyyn tahoon. Näin tehtiin vuonna 2023 hieman yli puolessa vastauksista. Tällaisia tietolähteitä ovat esimerkiksi sanakirjat, sanastot ja termipankit, yksittäiset asiantuntijat, kielenhuoltaja itse tai kielenhuoltajat kollektiivina, kielineuvonnassa aiemmin esitetyt vastaukset tai kielenhuollon apuna toimiva kieliammattilaisista koostuva termiryhmä.

Joissain tapauksissa eräänlaisena auktoriteettina vedotaan kieliyhteisöönkin, kun todetaan ilmauksen olevan ”yleisesti käytössä” (samaa totesi Westberg 2017 ruotsin kielen huoltoa Ruotsissa kartoittaneessa raportissaan).

K: Olen tekemässä juttua, jossa olen haastatellut henkilöä, joka on töissä komiteassa nimeltä *Läkemedelskommittén*. Mikä se on suomeksi? Voiko sanoa *Lääkevalmistekomitea*?

V: *Lääkevalmistekomitea* **on hyvä suomennos** tähän yhteyteen. Se näyttäisi myös nettihakujen perusteella olevan **yleisesti käytössä**.

Usein lähde, kuten Kielitoimiston sanakirja tai ohjepankki, esitetään personoituna. Tällöin lähde on varsinainen asiantuntija: sanakirja tai ohjepankki *kertoo* tai *määrittelee* kysytyn asian tai *antaa* termivastineen tai jokin asia *on sanakirjan mukaan* tietyllä tavalla. Lähde on siis auktoriteetti, ja neuvoja toimii eräänlaisena välikätenä, joka neuvoo tien asiantuntijan luokse.

K: Mitä sanaa suosittelette käytettäväksi nyt kun *beredskapsveckan* lähestyy: *kotivalmius* vai *kotivara*?

V: Kielitoimiston sanakirjan mukaan se on *kotivara*.

K: Tuo *puskuroida* laskun yhdeydessä? Onko teidän lähteissä?

V: Kielitoimiston sanakirja kertoo *puskuroida*-verbistä seuraavaa: – –.

K: Nyt haluaisin suomennoksen sanoille *glädjebetyg* ja *spöklärare*.

V: Svenskt näringsliv määrittelee *glädjebetyg*-sanan näin: – – Esim. **Skolvärldensivustolla** *spöklärare*-sanaa **käytetään** lainausmerkeissä ja näin: – –.

K: Me pohdimme tässä – – kanssa, miten parhaiten kääntää ensimmäiset *havainnot* tai *vaikutelmat*, kun puhumme meidän tarvekartoituksen ensimmäisistä löydöistä.

V: Sanakirja antaa *havainnolle* **seuraavat vastineet**: – –.

K: Onko teillä tietoa: verinäytteistä Englanniksi löytyi *POINT-OF-CARE Patientnära test?*

V: TEPA-termipankista löytyi *point-of-care diagnostic test*. Suomeksi se olisi **TEPA:n mukaan** *POC-testi, vieritesti* tai *hoitopaikkatesti* ja ruotsiksi *patientnära test* tai *diagnostiskt prov på vårdplatsen*.

Usein vastaukseen liitetään linkki sanakirjan, ohjepankin tai muun tietolähteen sivulle. Tällöin kysyjälle tarjotaan myös mahdollisuus lukea lisää aiheesta ja paneutua asiaan syvällisemmin. Joskus tekstikatkelmakin on mukana vastauksessa.

K: Puolustusvoimat *rajoittavat* vai *rajoittaa* toimintaansa puolustusmenojen kasvaessa?

V: Tässä tapauksessa itse asiassa käyvät molemmat vaihtoehdot. **Kielitoimiston ohjepankissa näin**: www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/puolustusvoimat/ohje/314 ”Verbi voi olla yksikössä tai monikossa myös erisnimimäisten yleissanojen yhteydessä. Tällaisia ovat varsinkin eräät monikkomuotoiset laitosten nimitykset. *Puolustusvoimat eivät*

vastaa mahdollisesti aiheutuvista vahingoista. Puolustusvoimat kärsii kenkäpulasta."

V: Suomen kielen historiasta **voit lukea lisää mm. Suomen Opetushallituksen sivustolta**: www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/suomen-kieli-ja-kirjallisuus

V: Vieraskielisten paikannimien taivutuksesta **on lisää tietoa esimerkiksi täällä** (esimerkkeinä esimerkiksi *Malmö* ja *Visby*): www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/malm%C3%B6/ohje/479

V: Täällä oli myös hieman selitystä suomeksi: www.roche.fi/fi/diagnostiikka/laboratoriot-terv-ammattilaiset/vierianalytiikka.html

Joissain tapauksissa neuvoja esittää tietolähteenä tavallaan itsensä tai edustamansa kollektiivin, jolloin kielenhuoltaja asettuu asiantuntijan rooliin. Tällöin neuvoja saattaa esimerkiksi luoda uusille termeille käännösehdotuksia entisten suositusten perusteella termityön periaatteiden mukaisesti:

K: Ruotsinkielinen otsikko on *Regional nätverksträff om nationella minoriteter.* Miten tämä kääntyisi sujuvasti suomeksi?

V: Suosittelen kääntämään sen näin: *Alueellinen verkostotapaaminen kansallisista vähemmistöistä*

K: Miten *funktionsvariation* voidaan kääntää hyvälle suomen kielelle?

V: Meidän suosituksemme ovat *toimintavariaatio* tai *toimintaeroavuus*.

K: Onko teillä otettu kantaa siihen, miten suomeksi kutsutaan viime syksynä tehtyä sairauskorvauksen muutosta, joka esiteltiin nimellä *trygghetspension inom ramen för sjukersättningen*? Se kiinnostaa myös täällä Suomessa, kun kerromme Ruotsin sosiaaliturvasta.

V: Kumma kyllä **meillä ei ole suositusta tälle**, otamme käsittelyyn. Mutta **yleensä luomme melko sananmukaisia käännöksiä**, ellei suomensuomessa ole vastaavaa. – – Äkkiseltään sanoisin *turvaeläke sairauskorvauksen puitteissa*.

Lähteenomaisesti voidaan joissakin tapauksissa viitata myös eri alojen asiantuntijoihin, jos esimerkiksi käännösvastinetta ei löydy sanakirjoista tai kielenhuoltaja ei ole kyseisen erityisalan asiantuntija. Tällöin kysyjää voidaankin kehottaa ottamaan yhteyttä joko ruotsia äidinkielenään puhuvaan henkilöön (jos kyse on ruotsin kielestä) tai kyseisen alan asiantuntijaan:

V: Mutta **tarkista vielä joltakin ruotsin natiivilta** tuo keltaisella merkitsemäni. Olen hiukka epävarma siitä.

V: Mutta jos haluat varmistuksen, niin **sinun kannattaa varmaan ottaa yhteyttä alan asiantuntijaan**, esimerkiksi ortopediin.

Kun kysytylle sanalle ei löydy lähteistä vastinetta, neuvoja saattaa todeta sen luultavasti painovirheeksi tai huomaa ehdottaa esimerkiksi toista kirjoitusasua, jonka avulla vastine löytyykin.

K: Onko *varsasto* sama kuin *varasto*? Asiayhteys: *potilas on töissä varsastossa*. Vai onko painovirhepaholainen?

V: Epäilen, että kyseessä on painovirhe. *Varsasto*-sanaa eivät sanakirjat tunne. Varsoja ei ole tapana pitää yhdessä sillä tavalla, että kyseessä voisi olla "varsojen säilytyspaikka", myöskään.

K: Mikä on *komissar*-sanan suomenkielinen vastine?

V: *Komissar*-sanaa **ei löydy sellaisenaan** sanakirjoistamme. *Komissarie* **löytyy kylläkin ja sen suomenkielinen vastine on** *komissaari*.

Isofin neuvontavastausten perusteluissa viitataan siis monenlaisiin lähteisiin. Näin halutaan antaa pontta vastaukselle ja saada se vaikuttamaan luotettavalta. Samalla kuitenkin ohjataan kysyjiä myös käyttämään tietolähteitä itsenäisesti ja tarjotaan heille mahdollisuus perehtyä asiaan syvällisemmin.

Kuva 4. Isofin neuvontavastauksissa yleisesti käytettyjä verbimuotoja.

4.2.3 Verbimuotojen tehtäviä vastauksissa

Neuvontavastauksissa käytetyt verbimuodot ilmaisevat erilaisia asioita. Esimerkiksi yleistävä yksikön 3. persoona (*voi käyttää, voi kirjoittaa*) ja passiivi (*käytetään, puhutaan*) ilmaisevat yleensä sitä, että vastauksessa annettu suositus sopii neutraalisti asiayhteyteen, ja varsinkin passiivi myös sitä, että suositus on yleisesti käytössä.

Konditionaali (*voisi olla, suosittelisin*) voi ilmaista joko kohteliaisuutta tai tietynlaista epävarmuutta. Vastaaja esittää suosituksen tarjouksenomaisesti, jolloin kysyjä voi itse valita, noudattaako hän suositusta vai ei. Usein konditionaalimuotoa käytetään myös, kun vastaukseksi annetaan useita vaihtoehtoja, joista kysyjä voi itse valita sen, joka sopii parhaiten hänen käyttöyhteyteensä.

Isofin kielenhuoltajien vastauksissa on havaittavissa erityisen runsaasti sekä yksikön että monikon ensimmäisen persoonan muotoja. Nämä voivat olla merkki siitä, että vastauksessa viitataan asiantuntijana joko itseen tai kielenhuoltajien kollektiiviin. Toisaalta ensimmäisen persoonan muodot voivat myös ilmaista tuttavallisuutta ruotsinsuomalaista asiakaskuntaa kohtaan. Seuraavaksi tarkastellaan esimerkkien avulla lähemmin eri verbimuotojen tehtäviä vastauksissa.

Suomennosta voi käyttää, saattaisi olla mahdollinen: yleistävän yksikön 3. persoonan tehtäviä

Yleistävää yksikön kolmatta persoonaa on käytetty noin neljäsosassa Isofin neuvontavastauksista, eniten konditionaalissa (konditionaalista varsinaisesti jäljempänä).

Yleistävä yksikön 3. persoona kertoo Isofin vastauksissa yleisesti siitä, että ehdotettu ilmaus on sopiva käytettäväksi asiakkaan kysymässä kontekstissa. Verbimuoto ilmaisee siis sitä, että neuvoja voisi aivan yhtä hyvin esittää ehdotuksensa suositteluna. Tämäntyyppinen vastaus voidaan kuitenkin tulkita myös väljemmäksi ehdotukseksi, jolloin päätösvalta ilmauksen käytöstä jätetään kysyjälle. Näin myös silloin, kun selvästi osoitetaan suosituksen lähde, kuten ensimmäisessä esimerkissä:

> **K:** Mitenkähän kääntäisitte sanan *säkerhetsdosa*?
>
> **V:** Olemme käsitelleet *dosa-* ja *bankdosa*-sanat termiryhmässämme ja suosituksemme niiden suomenkieliseksi vastineeksi on *tunnuslukulaite*. Samaa suomennosta **voi käyttää** myös *säkerhetsdosasta*, koska se tarkoittaa samaa asiaa.

> **K:** Muistaakseni sanoitte, että *kuntalainen* on vähän vanhentunut tapa puhua. Oliko se *kunta-asukas* vai *kunnanasukas*?
>
> **V:** Kielitoimiston sanakirjan mukaan *kuntalainen*-sanaa ei määritetä vanhentuneeksi. Sanakirjassa on kuitenkin tällainen lisäys selityksessä:

’(maaseutu)kunnan asukas’. Sen voisi tulkita niin, että sanaa käytetään yleisemmin juuri puhuttaessa maaseutukunnista. **Neutraalimmin voi kirjoittaa**: *kunnan asukas*.

Käytetään ruotsiksi nimitystä, suomeksi puhutaan: passiivin tehtäviä

Passiivimuotoisia verbejä on käytetty noin 14 prosentissa tarkastelluista vastauksista. Samalla kun neuvontavastauksen passiivimuoto häivyttää neuvojan roolia, se ilmaisee tyypillisesti sitä, että suositeltu ilmaus on yleisesti hyväksytty ja laajalti käytössä:

K: Hei, löytyykö teidän lähteistä sanaa *laiteturva* ruotsiksi, kyseessä on vakuutus mobiililaitteelle?

V: Sanakirjoista ei löydy, mutta tutkin tuota verkosta ja näyttäisi siltä, että siitä **käytetään ruotsiksi nimitystä** *enhetsskydd*.

K: Mikä on suomen kielen vastine ruotsin kielen sanalle *drönare*?

V: Tästä käytetään suomessa ainakin sanoja *drooni, drone* ja *robottilennokki*.

K: Mikä on *plopp* (ääni kun esim. vesipisara putoaa vedenpintaan)?

V: Sanoisin *tip* – **suomeksi puhutaan** veden tippumisesta, niin *tip tip* tuntuu luontevalta. Mutta jos vaikka loiskuttaa vettä lätäkössä, niin silloin tuo ei oikein sovi, esim. *lits läts* tai *litsis lätsis* tms.

Passiivin yleistävästä tehtävästä on maininnut myös Westberg Isofin ruotsin kielen huoltoa käsittelevässä raportissaan (2017, s. 11–16).

Voisi olla suomeksi, suosittelisin suomennokseksi: konditionaalin tehtäviä

Konditionaali voi neuvontavastauksissa ilmaista sitä, että kielenhuoltaja ei ole täysin varma asiasta, esimerkiksi jonkin termin käännöksestä, vaan esittää suosituksensa mahdollisena vaihtoehtona. Toisaalta konditionaalin avulla ilmaistaan myös kohteliaisuutta. Ohjetta ei siis esitetä suoraan, vaan tarjoillaan ehdotus epäsuorasti mahdollisuutena, jolloin kysyjälle jätetään tilaa joko hyväksyä tai hylätä vastaus. Konditionaalia käytetään vastauksissa myös silloin, kun kysyjälle ehdotetaan useampia vaihtoehtoja, joista valita.

Konditionaalimuotoja esiintyy Isofin vastauksissa melko paljon, yli kolmasosassa tarkastelluista vastauksista. Yleisimpiä vastausten konditionaalimuotoisia verbejä ovat *voida* ja *olla*, mutta myös esimerkiksi *sanoa-* ja *suositella*-verbejä käytetään melko usein. Jälkimmäiset esiintyvät yleensä yksikön 1. persoonassa (ensimmäisen persoonan käytöstä ks. alaluku 4.2.4).

K: Axfood, millä nimellä sen toimintaa voisi kuvailla, sehän ei ole kauppaketju, vaan *dagligvarubolag*?

V: Axfood käyttää tosiaan itsestään nimitystä *dagligvarubolag*. Se **voisi olla suomeksi** joko *päivittäistavarayhtiö* tai *päivittäistavarakonserni*.

K: Miten sanotaan *avstämning* suomeksi? Eli sellainen kokous tai tapaaminen missä nostetaan palautetta tai työn liittyvää kehitystä.

V: *Avstämning* **voisi tässä yhteydessä olla** *tilanteen arviointi* tai *tilannearvio*. Kokouksesta puhuttaessa *avstämningsmöte* **olisi** *tilanteenarviointikokous*. Ehkä **voisi käyttää myös** *arviointikokous*-sanaa suomeksi.

K: Kysyisin kaikessa yksinkertaisuudessaan, onko teillä suositusta *Fondtorgsnämndenin* suomenkieliseksi nimeksi.

V: *Fondtorgin* sananmukainen suomennos *rahastotori* näyttää olevan käytössä Suomessa, mm. Nordealla. **Suosittelisin suomennokseksi** sen vuoksi sananmukaista käännöstä *Rahastotorilautakunta*, viranomaisen nimenä isolla kirjoitettuna.

K: *Tillhandahålla* ja *upphandling* ovat joskus hieman vaikeita kääntää suomeksi.

V: *Tillhandahålla* on tosiaan hankala, **suomenkielisiä vaihtoehtoja olisivat** *pitää/antaa tarjolle, käyttöön,* joskus jopa *myydä*.

En suosittelisi käyttämään, en uskalla ottaa varmasti kantaa: kiellon tehtäviä

Joskus kielenhuollon suositus voi olla myös kielteinen, eli suosituksena on olla käyttämättä jotain termiä tai sanamuotoa. Tämäntyyppisiä vastauksia

on kuitenkin Isofin aineistossa melko vähän. Kieltomuodon käyttö voi johtua esimerkiksi siitä, että asiakkaan ehdottama muoto on kieliopillisesti väärin tai että Suomessa ja Ruotsissa käytetään kyseisestä ilmiöstä eri nimityksiä.

K: – – Oliko se *kunta-asukas* vai *kunnanasukas*?

V: – – Neutraalimmin voi kirjoittaa: *kunnan asukas*. Tässä tapauksessa **ei siis käytetä yhdyssanamuotoa**, koska *kunnan asukas* on väljempi sanaliitto kuin esimerkiksi *kunnantalo*, joka on selkeämpi yhtenäinen käsite.

K: Mikä on suomennos sanoille *ett utdrag ur belastningsregistret*?

V: Olemme aiemmin suositelleet termejä *ote rasiterekisteristä* tai *rasiterekisteriote*. **En suosittelisi käyttämään** *rikosrekisteriä* suomeksi täällä Ruotsissa.

Kieltomuoto on käytössä usein myös silloin, kun neuvoja on epävarma vastauksestaan tai hän ei uskalla ottaa asiaan varmasti kantaa. Syynä voi olla se, että kyseessä on erikoisalan termi, josta neuvojalla ei ole varmaa tietoa, tai että vakiintunutta käännöstä ei vielä ole. Joskus epävarmuus näkyy vastauksessa pohdiskeluna, kun neuvoja nostaa esille mahdollisia käännösvastineita ja tavallaan kutsuu kysyjän mukaan pohtimaan tarjottuja vaihtoehtoja.

K: Mikä on suomeksi *plupp* (eli pieni nappula), esim. sellainen kuminen mikä on korvakuulokkeen päässä?

V: Esimerkiksi kuulolaitteissa ja kuulokkeissa käytössä on sana *kuuloketyyny*, myös *tippi* on käytössä, mutta **en ole varma**, tarkoittaako se juuri tuota pehmeää esim. kumista tyynyä.

K: Hei, en löydä sanaa. Yhteys: testamentissa otsikkona *yleismääräys*? Onko tietoa? Mietin *generellt förordnande* (vastakohtana *legat?*) mutta en ole varma. *Yleismääräystä* se tarkoittaa sisältöä ajatellen.

V: *Legatin* vastakohta voi olla (tai on?) ymmärtääkseni *universellt förordnande*. – – Mutta **en uskalla ottaa varmasti kantaa**.

K: Hei täällä tuli taas tänkapå – – en löydä heti ainakaan tuosta *äldreomsorgslyftet* mitään suomeksi, onko se *vanhustenhoiva*, vai *vanhustenhuolto* – – enkä keksi kuin *vanhustenhuoltosatsaus* – – mikä ei oikein kerro mistä on kyse?

V: *Äldreomsorg* on sosiaalialan sanastossamme *vanhustenhuolto* ja *lärarlyft* on koulusanastossa *opettajien pätevyyden kohotus*. Käsittääkseni *äldreomsorgslyftet* on samantyyppinen pätevyydenkohotuspanostus kuin se opettajille aiemmin suunnattu.

– – Mietin, että tämä voisi siis olla esimerkiksi *vanhustenhuollon henkilöstön pätevyyden kohotus* tai lyhyemmin ehkä myös *vanhustenhuollon pätevyyden kohotus*. Tosin *vanhustenhuollon pätevyys* on ehkä hieman harhaanjohtava käsite. *Vanhustenhuollon kohotus* **ei ehkä myöskään riitä**.

4.2.4 Henkilökohtainen 1. persoona

Isofin vastausviesteissä käytetään paljon myös yksikön ja monikon ensimmäisen persoonan muotoja. Niitä esiintyy noin kahdessa kolmasosassa tarkastelluista vastauksista. Ensimmäisen persoonan käyttö voi olla merkki siitä, että neuvoja viittaa itseensä asiantuntijana. Joskus neuvoja voi myös sisällyttää itsensä osaksi kielenhuoltajien kollektiivia, jolloin vastaus annetaan me-muodossa.

Ensimmäisen persoonan käytön yleisyys voi johtua myös vähemmistökielikontekstista: siitä, että monet kielineuvonnan asiakkaista ovat vuosien varrella tulleet tutuiksi Isofin suomen kielen huoltajille. Ruotsinsuomalainen yhteisö on sen verran pieni, että miltei kaikki suomen kielen kanssa Ruotsissa työskentelevät tuntevat tai ainakin tietävät toisensa. Tällöin viestintä usein on tuttavallisempaa kuin jos viestittäisiin itselle vieraiden henkilöiden kanssa.

K: Löysin siitä pienestä vihreästä tulkkisanastosta vastineen sanalle *brottskonkurrens - rikosten yhtyminen*. Se on mielestäni myös selkeämpi ymmärtää kuin *rikoskonkurenssi - brottskonkurrens.*

V: Kieltämättä, **minusta sitä voi hyvin käyttää**. **Koetan perehtyä asiaan**, eli onko tuo *rikoskonkurenssi* todella vakiintunut.

K: Hei taas, en oikein löydä tuota *charkprodukt*-sanaa (esim. makkara ja pekoni). Onko se *lihajaloste* vai *-tuote* vai mikä? Onko neuvoa?

V: Sanakirjasta löytyy *charkvara = leikkele,*

lihajaloste; lihatuote. **Minulle tulevat mieleen** juuri *leikkeleet*. *Leikkeletuote* kuulostaa oudolta, pelkkä *leikkele(et)* riittää.

K: Tuo sana *kaveri* on vaikea. Kyseessä puhekieli, slangi jopa. *Kaveri teki sitä sun tätä.* Kaverihan voi olla *kompis* ja *kille* esim. Onko teillä kommenttia?

V: *Kaveri* on tosiaan hieman hankala sana, koska se voi tosiaan tarkoittaa joko *ystävää* tai jotain mahdollisesti hieman *hämäräperäistä tyyppiä*. – – Mutta **neuvoksi kääntämiseen sanoisin**, että on tärkeää määritellä, mitä *kaveri* alkutekstissä tarkoittaa; siis tarkoittaako se neutraalisti ystävää vai onko sillä Kielitoimiston sanakirjan kakkosmerkitys eli 'tyyppi' ym.

Kun vastauksessa viitataan Isofin kielenhuoltajiin kollektiivina, halutaan usein korostaa sitä, että annettu vastaus ei ole vain henkilökohtainen mielipide vaan että se on kielenhuoltajien yhdessä pohtima päätös. Joskus voidaan myös viitata aikaisempiin suosituksiin, termiryhmässä tehtyyn päätökseen tai Isofin sanastoihin.

K: Meille tuli somessa moitteita siitä, että käytämme ilmaisua *paikan päällä*, kun pitäisi kuulemma vain kirjoittaa/sanoa *paikalla*. Kommentoijan mielestä *paikan päällä* ei ole hyvää ja kaunista suomea.

V: Minusta *paikan päällä* **on aivan käypää suomea**, **me kielenhuoltajat käytämme** sitä itsekin. Lisäksi esim. Kielitoimiston ohjepankki ottaa ilmauksen esiin: www.kielitoimistonohjepankki.fi/ohje/129. Samoin ilmaus löytyy Kielitoimiston sanakirjasta.

K: Heippa – – tänään on Uutisissa *lärplatta* esikoulussa – – *opetustabletti* ehkä – – ja sitä on aiemmin käytetty täälläkin vuosia sitten – – mutta ollaankohan me käsitelty sitä joskus? Ehkä riittää myös sanoa vain *tabletti* suomeksi?

V: Termiryhmässä emme muistaakseni ole tätä käsitelleet, enkä löytänyt ryhmän muistiinpanoistakaan. Mutta **meiltä on kysytty tätä aiemmin** ja **olemme suositelleet** joko *opetustablettia* tai *oppimistablettia*. Molempia löytyy myös netistä. Niissä on kuitenkin hieman eri näkökulma. Mutta pelkkä *tabletti* riittää myös, jos asiayhteydestä käy ilmi, että sitä käytetään opetuksessa.

K: Hei nyt en heti löydä tuota vaikka se on varmaan ollut - *samordningsnummer* - onko se siellä tiedostoissa?

V: Se on tosiaankin **käsitelty termiryhmässä** ja **suosituksemme oli** *tilapäinen henkilönumero.*

Yksikön ensimmäistä persoonaa voidaan käyttää myös silloin, kun neuvoja on epävarma asiastaan tai ei pysty vastaamaan asiakkaan esittämään kysymykseen. Osoittamalla vastauksessaan epävarmuutta neuvoja tavallaan kehottaa kysyjää tarkistamaan asian myös muista lähteistä, vaikkei hän sanokaan sitä suoraan.

K: Tällainen termi kuin *osann faktura*. Mikä ois paras (juridisesti oikea, paras) käännösvastine suomeksi?

V: *Perusteeton lasku* on käytössä ainakin Kilpailuvirastossa ja tuomioistuimissa, **arvelisin sen sopivan** tähän vastineeksi.

K: Ordet är *blodomloppet*. Jag tänker på *verenkierto* men undrar om det finns något annat ord på finska för *blodomlopp* som skiljer det från *blodcirkulation*. I svenskan finns ju både orden *blodcirkulation* och *blodomlopp.* Men orden kanske är helt synonyma?

[Sana on *blodomloppet*. Ajattelen sanaa *verenkierto*, mutta haluaisin tietää, onko suomessa *blodomlopp*-sanalle toista vastinetta, joka eroaa sanasta *blodcirkulation*. Ruotsiksihan on sekä *blodcirkulation* että *blodomlopp*. Mutta sanat ovat ehkä täysin synonyymisia?]

V: Ja, det är sant, svenskans *blodomlopp* och *blodcirkulation* motsvaras av finskans *verenkierto.* **Jag försökte hitta ett annat ord men kan inte komma på nåt. Jag vågar inte svara på** om orden är helt synonyma i medicinsk mening men i lekmannamening så **skulle jag tro det.**

[Kyllä, pitää paikkansa, että ruotsin sanojen *blodomlopp* ja *blodcirkulation* suomenkielinen vastine on *verenkierto*. **Yritin löytää toisen sanan**, **mutta en keksi mitään muuta. En uskalla vastata,** ovatko sanat täysin synonyymisia lääketieteellisesti, **mutta luulisin**, että ne ovat sitä maallikon näkökulmasta.]

Isofin neuvontavastauksissa käytetään siis runsaasti ensimmäisen persoonan muotoja. Ensimmäisen persoonan käyttö voi olla osoituksena

siitä, että neuvoja viittaa suositusta antaessaan asiantuntijana itseensä tai kielenhuoltajiin kollektiivina. Toisaalta tuttavallinen sävy voi myös korostua vähemmistökielikontekstissa: Isofin suomen kielen huoltajat tuntevat suuren osan kielineuvonnan asiakkaista. Kielenhuoltajat myös tekevät läheistä yhteistyötä ruotsinsuomalaisten kääntäjien ja varsinkin ruotsinsuomalaisen median kanssa, ja nämä ryhmät ovat neuvonnan keskeisiä asiakkaita.

4.3 Tulosten vertailua

Kotus on lakisääteisesti kielenhuoltoviranomainen, jonka tehtäviin kuuluu pitää huolta yleiskielen käytettävyydestä ja normituksen ajantasaisuudesta sekä tarjota kielenkäyttäjille ohjeita ja neuvontaa. Neuvojat puhetapoineen ovat osa tuota auktoriteettia. Isof on puolestaan ruotsinsuomalaisten keskuudessa monipuolinen kielialan asiantuntijavirasto, jolla on omanlaisensa virallinen auktoriteettiasema. Näiden viranomaisten neuvontapalveluita yhdistäviä tekijöitä ovat siis jo kieli, auktoriteettiasema ja asiakaspalvelutehtävä. Lisäksi Ruotsissakin noudatetaan Kotuksen määrittämiä suomen yleiskielen normeja.

4.3.1 Yhtenäinen kielineuvonnan puhetapa

Neuvontojen vastaustapojen välillä onkin enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja huolimatta enemmistö- ja vähemmistökielen asemasta. Luohan myös neuvontapalvelu puitteet tietynlaiselle asiakasta huomioivalle kohteliaalle puhetavalle.

Tyypillisesti neuvontapalveluista kysytään jotain yksityiskohtaista kieliasiaa tietyn tilanteen luomaan tarpeeseen, ja tuohon kysymykseen vastataan käyttäen alalla vakiintuneita lähteitä ja osin myös populaaristaen alan terminologiaa.

Myös ohjeistusten ja suositusten perustelut ovat Kotuksen ja Isofin neuvontapalveluissa pitkälti samanlaisia: vedotaan tarkoituksenmukaisuuteen, selvyyteen ja ymmärrettävyyteen sekä valintojen johdonmukaisuuteen. Lisäksi suositetaan vakiintunutta ja yleisesti käytössä olevaa ilmaisutapaa harvinaisemman ja näin enemmän huomiota herättävän kustannuksella. Molemmissa palveluissa korostetaan tietenkin myös yleiskielisyyttä ja neutraalin asiatyylistä kielenkäyttöä.

Joka tapauksessa neuvontapalveluiden vastausten yhteiset piirteet osoittavat, että on erotettavissa omanlaisensa kielineuvojapuhe, johon sisältyy lukijan kasvoja säilyttävää ja neuvojan persoonaa häivyttävää geneeristä mahdollisuuden tarjoamista (*kannattaa käyttää*, *voisi valita*). Myös konditionaalimuotoisia verbejä käytetään kielineuvonnassa yleisesti (*voisi kirjoittaa*, *suosittelisin*). Konditionaalin tehtäviä ovat esimerkiksi neuvon pehmentely ja epävarmuuden osoittaminen.

4.3.2 Termi- ja sävyeroja

Isofin neuvonnan tavallisimmat kysymystyypit liittyivät termien käännöksiin ja Kotuksessa puolestaan oikeinkirjoitukseen, kielioppiin ja sananvalintaan, joten neuvontojen erot ovat enemmän sisällöllisiä kuin muotoon perustuvia (ks. luku 3).

Kotuksen neuvontaan tulee runsaasti yksityiskohtaisia kielenpiirteitä koskevia kysymyksiä, joihin enimmäkseen pyritään vastaamaan kysymykseen sopeutetuilla ilmauksilla tai joskus myös kysyjän ilmaisutavasta poikkeavilla kielialan termeillä. Isofissa ei pääse samalla tavalla syntymään kysyjän ja neuvojan välistä terminologista epäharmoniaa, koska kysymykset käsittelevät suurelta osin termikäännöksiä. Kysyjä ja neuvoja siis lähtökohtaisesti puhuvat samoin sanoin. Isofin aineistoa ei siksi kartoitettukaan termiparien näkökulmasta.

Käännöskysymysten yleisyys Isofin neuvonnassa vaikuttaa siis sekin osaltaan vastausten tyyliin. Näihin kysymyksiin kun on yleensä olemassa selkeä ja yksiselitteinen vastaus, joka voidaan tarjota kysyjälle ikään kuin toteamalla se kiistattomana tosiasiana. Tämä näkyy muun muassa siinä, millaisia verbimuotoja vastauksissa käytetään – Isofin neuvontavastauksissa esiintyy esimerkiksi melko paljon *suositus on*, *käännösvastine on* -tyyppisiä toteavia muotoiluja.

Erityisen selvä ero vastauksissa näkyy vastaustapojen sävyssä: Isofin kielenhuoltajien vastaukset olivat sävyltään selvästi tuttavallisempia kuin Kotuksen neuvojien. Isofissa noin 65 prosentissa vastauksista on käytetty ensimmäisen persoonan muotoja (*sanoisin, suosituksemme on*), kun taas Kotuksen vastauksissa määrä jää kolmannekseen tarkastelluista.

Tuttavallisempi vastaustyyli johtunee siitä, että vähemmistökielisessä yhteisössä kysyjät ja neuvojat pitkälti tuntevat toisensa. Isofin kielenhuoltajat

tekevät läheistä yhteistyötä esimerkiksi sekä ruotsinsuomalaisen median että kääntäjien kanssa. Samankaltaisesta yhteydestä kertovat ruotsin kielen neuvontapalveluja tarkastelleet Maria Fremer ja Anna Maria Gustafsson (2024, s. 60) suomenruotsin huollon osalta. Kotuksen suomen kielen neuvonnalla sitä vastoin on huomattavasti laajempi asiakaskunta, minkä vuoksi kysyjä ja neuvoja eivät useimmiten tunne toisiaan. Kotuksen neuvonnassa käytetäänkin suhteessa enemmän persoonaa häivyttävää geneeristä ilmaisua (*voi olla*) ja yleistävää passiivia (*suositetaan*). Osittain sävyeroja saattavat selittää myös suomalaisen ja ruotsalaisen keskustelukulttuurin erot.

5 Päätelmiä ja pohdintaa

Tässä luvussa kootaan yhteen kartoituksen keskeiset havainnot, esitellään hankkeen aikana syntyneitä jatkokartoitusideoita sekä pohditaan neuvontatyön vaikuttavuutta ja tulevaisuuden näkymiä.

Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ja Kotimaisten kielten keskuksen yhteisen neuvontakartoitushankkeen tavoitteena oli saada ajantasaista tietoa siitä, mitä neuvontapalveluista kysytään ja millä tavoin kysymyksiin vastataan. Toiveena oli myös tuottaa vertailevaa tietoa enemmistö- ja vähemmistökielen neuvontatyöstä: millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä neuvontapalveluissa on ja mistä erot mahdollisesti johtuvat.

Ruotsissa noudatetaan samoja suomen kielen normeja ja käytetään pääosin samoja kieltä normittavia sanakirjoja ja ohjeita kuin Suomessa (vrt. ruotsin osalta Fremer & Gustafsson 2024, s. 59). Suomen ja Ruotsin yhteiskunnissa on kuitenkin eroja, ja samankin tyyppisistä ilmiöistä voidaan puhua eri termein. Juuri ruotsalaista yhteiskuntaa kuvaavien suomenkielisten termien yhtenäistäminen oli yksi syy Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan perustamiseen vuonna 1975. Vähemmistöasema tuottaa tarpeen kirjoittaa ja puhua valtakulttuurin käsitteistä myös omalla kielellä.

Isofin neuvonnasta kysytäänkin eniten yhteiskunnallisten termien kääntämisestä. Koska vähemmistökielinen yhteisö on melko pieni, myös kielestä kysyviä on rajallinen joukko: kääntäjiä ja toimittajia, mutta myös kunta-alan ja esimerkiksi viranomaisten edustajia. Kielineuvojat tunnetaan. Kysymykset heille esitetään suurelta osin sähköpostitse, koska sitäkin kautta on totuttu saamaan vastaus nopeasti.

Kotuksen asiakaskunta taas on rajaamaton kieliyhteisö, joskin tyypilliset asiakkaat edustavat hekin aktiivisia kirjoittajia: kääntäjiä, toimittajia, viestijöitä, opettajia ja opiskelijoita. Kielineuvonnassa esitetään paljon melko yksityiskohtaisiakin oikeinkirjoitus-, kielioppi- ja sananvalintakysymyksiä. Ja koska vastaus halutaan usein saada pikaisesti esimerkiksi juuri painoon menossa olevaan julkaisuun, pääasiallinen kysymyskanava on puhelin.

Kielenkäyttäjien tarpeet enemmistö- ja vähemmistökontekstissa ovat kielineuvonnan osalta siis osin erilaiset. Neuvontavastaukset kuitenkin edustavat molemmissa virastoissa pitkälti samansuuntaista kielineuvojapuhetta. Selvä ero on siinä, että Isofin vastaukset ovat sävyltään huomattavasti tuttavallisempia kuin Kotuksen vastaukset. Isofin asiakkaat ja neuvojat tuntevat toisensa, joten tuttavallinen sävy kuuluu asiaan. Kielen asema enemmistö- ja vähemmistökielenä vaikuttaa siis jossain määrin myös kielineuvojien vastaustapoihin.

Jatkokartoituksen aiheita

Tämä kartoitus osoitti, että kielineuvontapalveluiden tarkastelu ja vertailu on hedelmällistä. Tulevaisuudessa selvittelyä kannattaakin jatkaa. Olisi syytä tutkia, miten neuvontojen asiakkaat tulkitsevat vastauksia ja ohjeita. Miten ymmärretään esimerkiksi *voi käyttää*, *kannattaisi taivuttaa*, *voidaan kirjoittaa* -tyyppiset ohjeistukset? Pitäisikö muotoiluja tarkentaa ja ohjeitakin tiukentaa?

Lisäksi tulisi kartoittaa esimerkiksi nimi- ja virkakielineuvontojen kysymyksiä ja vastauksia. Samalla voisi tarkastella sitä, vaikuttaako kysymysten aihe vastausten muotoiluun. Vastaavasti myös kielineuvonnasta voisi selvittää tarkemmin, millaista vaikutusta erityyppisillä kysymyksillä on vastauksiin. Olisi myös kiinnostavaa tutkia puhelimitse

esitettyjä vastauksia: miten suullinen vuorovaikutustilanne vaikuttaa vastauksiin, miten ne eroavat kirjallisista vastauksista?

Tässä raportissa on viitattu Maria Fremerin ja Anna Maria Gustafssonin tekemään ruotsin kielen neuvontoja käsittelevään selvitykseen (2024). Yksi ilmeinen jatkokartoituksen aihe olisikin suomen ja ruotsin kielen viranomaisneuvontojen vertailu. Tällaisessa vertailussa voitaisiin saada nykyistä kattavampi kuva siitä, miten enemmistö- ja vähemmistökielen asema ja elinympäristö vaikuttavat viranomaisten kielipalveluiden luonteeseen ja käyttöön.

Eikä tässä vielä kaikki. Olisi mielenkiintoista tarkastella myös aiempina vuosikymmeninä annettua neuvontaa ja vertailla sitä nykyiseen. Esimerkiksi Kotuksen arkistossa on kymmenittäin puhelinneuvonnan päiväkirjoja vuodesta 1945 alkaen. Lisäksi arkistoituna on kysymyksiä ja vastauksia sisältävää kirjeenvaihtoa monelta vuosikymmeneltä 1940-luvun lopulta alkaen. Myös Isofissa on tallennettu kysymyksiä ja vastauksia koko Ruotsinsuomalaisen kielilautakunnan toiminnan ajalta. Tällainen historiallisesti vertaileva kartoitus voisi lisätä ymmärrystä myös siitä, miten kielenkäyttö on muuttunut vuosikymmenien saatossa.

Kielineuvontojen vaikuttavuus

Kummankin kieliviranomaisen tarjoama neuvontapalvelu on tahollaan vaikuttavaa. Kielineuvonnassa ollaan suoraan yhteydessä eri kielenkäyttäjätahoihin, kuten mediaan, viranomaisiin, oppilaitoksiin, yrityksiin ja yksityishenkilöihin. Neuvonnan avulla saadaankin tärkeää tietoa kieliyhteisön odotuksista ja tarpeista. Saman totesivat myös Fremer ja Gustafsson (2024, s. 51) ruotsin kielineuvontaa kartoittaessaan.

Yksi neuvontavastaus saavuttaa tyypillisesti muitakin kuin kysyjän. Vastaukset leviävät kysyjän työyhteisöön tai esimerkiksi median kautta hyvin laajalle koko kieliyhteisöön; näin on ollut tietysti aiemminkin (ks. esim. Lehtinen 1986). Toisaalta myös kielineuvontakysymyksillä on aina ollut vastavuoroisesti vaikutusta neuvontatyöhön ja kielenkäytön ohjeisiin. Kysymysten välityksellä saadaan nimittäin arvokasta tietoa siitä, mikä kielenkäyttäjiä askarruttaa, mistä puhutaan, millaisia lisäohjeita tarvitaan, miten ohjeita kannattaisi kehittää ja mikä kielenpiirre pitäisi ottaa tarkasteluun normin muuttamisen näkökulmasta.

Lisäksi Isofin osalta kysymykset ovat tärkeä lähde kielenhuollon sanastotyössä. Kysymysten aihepiirejä tarkastelemalla voidaan tunnistaa aihealueita, joilla tarvitaan uusia sanastoja. Niiden laatiminen kuuluu olennaisena osana Isofin suomen kielen huoltajien tehtäviin. Kielenhuolto kaikkineen ei siis voi aidosti kehittyä ilman suoraa kontaktia kielenkäyttäjiin.

Kielineuvontojen tulevaisuus?

Tekoälyn kehityksen myötä myös kielineuvontatyön luonne tulee epäilemättä muuttumaan. Kielenkäyttäjät hakevat tietoa entistä enemmän tekoälyn avulla, mutta se ei tarkoita sitä, että ihmisneuvojat muuttuisivat tarpeettomiksi. Ihmistä tarvitaan sekä tuottamaan luotettavaa kielitietoa että arvioimaan koneen luomuksien todenmukaisuutta.

Joka tapauksessa tekoälyn ja muun uuden tekniikan avulla voidaan myös kehittää sanakirjoja ja kielenkäytön ohjepankkeja entistä monipuolisemmiksi ja käyttäjäystävällisemmiksi.

Lisäksi on huomattava, että tekoälyn tuottama kieli vaikuttaa osaltaan ihmiskieleen. Tämänkin alueen tutkimiseen – ja ohjailuun – tarvitaan kielen asiantuntijoita, siis myös kielenhuoltajia.

Lähteet

Ehrnebo, Paula (2007). *Heter Vägverket Tielaitos eller Tievirasto på finska? Benämningar på svenska samhällsfenomen i sverigefinska tidningar.* Doktorsavhandling i finska. Stockholm: Stockholms universitet. urn:nbn:se:su:diva-6724

Ehrnebo, Paula (2008). *Neuvojasta neuvostoon. Ruotsinsuomalainen kielilautakunta 1975–2006.* Historiikki. Tukholma: Språkrådet. urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-783

Eronen, Riitta (2010). Kysymysten kertomaa. *Kielikello* 1/2010. kielikello.fi/kysymysten-kertomaa/

Fremer, Maria & Gustafsson, Anna Maria (2024). Språkrådgivning i svenska – i Finland och i Sverige. *Svenskan i Finland 20*, s. 51–62. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5327-8

Förordning (2007:1181) med instruktion för Institutet för språk och folkminnen. www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/forordning-20071181-med-instruktion-for_sfs-2007-1181/

Grünbaum, Catharina (1986). Språknämndernas telefonrådgivning. *Språk i Norden 17*, s. 74–102. Oslo: Nordisk språksekretariat.

Hiidenmaa, Pirjo (2001). Kielitoimiston puhelinneuvonta – kuka kysyy ja miksi? *Kielikello* 3/2001. kielikello.fi/kielitoimiston-puhelinneuvonta-kuka-kysyy-ja-miksi/

Kankaanpää, Salli (2010). Kielineuvontaa puhelimitse. *Kielikello* 1/2010. kielikello.fi/kielineuvontaa-puhelimitse/

Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2009724-om-nationella-minoriteter-och_sfs-2009-724/

Laki Kotimaisten kielten keskuksesta (1403/2011). www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111403

Larsson, Tarja & Leskelä, Henna (2019). *Kielineuvoston suomen kielen neuvonnan kartoitus – vuodet 2007, 2010 ja 2017. Ketkä kysymyksiä esittävät, mitä he kysyvät ja onko tilanne muuttunut vuosien varrella.* Tukholma: Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos, Isof. urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1991

Larsson, Tarja (2024). *Isofin suomen kielen neuvonnan kartoitus 2022. Ketkä kysymyksiä esittävät, mitä he kysyvät ja onko tilanne muuttunut edellisestä kartoituksesta.* Tukholma: Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos, Isof. urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-2668

Lehtinen, Raija (1986). Kielitoimiston puhelinneuvonnan asiakkaat ja heidän ongelmansa. *Kielikello* 4/1986. kielikello.fi/kielitoimiston-puhelinneuvonnan-asiakkaat-ja-heidan-ongelmansa/

Nordisk språksekretariat (1988). *Språknemndenes telefonrådgivning.* Nordisk språksekretariats rapporter 9. Oslo: Nordisk språksekretariat.

Onikki-Rantajääskö, Tiina (2024). *Suomi osallisuuden kielenä. Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa.* Oikeusministeriön julkaisuja: Selvityksiä ja ohjeita 2024:20. Helsinki: Oikeusministeriö. urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-141-0

Pirkola, Saara (2010). Nimineuvonnan vuosi 2009. *Kielikello* 3/2010. kielikello.fi/nimineuvonnan-vuosi-2009/

Räsänen, Matti (2001). Mitä Kielitoimiston puhelinneuvonnasta kysytään? *Kielikello* 3/2001. kielikello.fi/mita-kielitoimiston-puhelinneuvonnasta-kysytaan/

Språklag (2009:600). www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600/

Tuukkanen, Mari & Vihtonen, Joanna (1998). Internetiin vai Internettiin? – kielineuvontaa sähköisesti. *Kielikello* 1/1998. kielikello.fi/internetiin-vai-internettiin-kielineuvontaa-sahkoisesti/

Westberg, Gustav (2017). *Normal svenska. Legitimering av språkliga normer i Språkrådets språkrådgivning.* Stockholm: Institutet för språk och folkminnen. urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-2468

Kielineuvonnan kysymykset ja vastaukset

Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitoksen ja Kotimaisten kielten keskuksen kielenhuoltajat ovat tehneet vertailevan kartoituksen suomen kielen neuvontapalveluista. Vuotta 2023 koskevassa kartoituksessa selvitettiin, minkätyyppisiä kysymyksiä palveluissa esitetään puhelimitse ja kirjallisesti, miten ja miksi kysymysten aihepiirit eroavat toisistaan sekä millaiset asiakasryhmät kysymyksiä esittävät. Lisäksi analysoitiin kirjallisiin kysymyksiin annettuja vastauksia, esimerkiksi vastausten sävyä ja sitä, miten neuvoja perustellaan. Raportti on laadittu suomeksi, ja siitä on julkaistu myös lyhyempi ruotsinkielinen versio.

Frågor och svar i språkrådgivningen

Språkvårdarna vid Institutet för språk och folkminnen och Institutet för de inhemska språken har jämfört språkrådgivningen i finska. I kartläggningen som gäller frågor inkomna 2023 undersöktes vilken typ av frågor som ställs till respektive rådgivning per telefon och skriftligt, hur och varför frågornas ämnesområden skiljer sig från varandra samt vilka grupper som ställer frågorna. Dessutom analyserades svaren på de skriftliga frågorna, till exempel tonen i svaren och hur språkråden motiveras. Rapporten är skriven på finska och finns i en kortare version på svenska.

ISBN: 978-91-89767-25-6

Institutet för språk och folkminnen
Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos
Kotimaisten kielten keskus
INSTITUTET FÖR DE INHEMSKA SPRÅKEN